Bush en Blair en het veld van eer

Bart Tromp

bron
Bart Tromp, *Bush en Blair en het veld van eer*. Elsevier, Amsterdam 2008

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/trom003bush01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

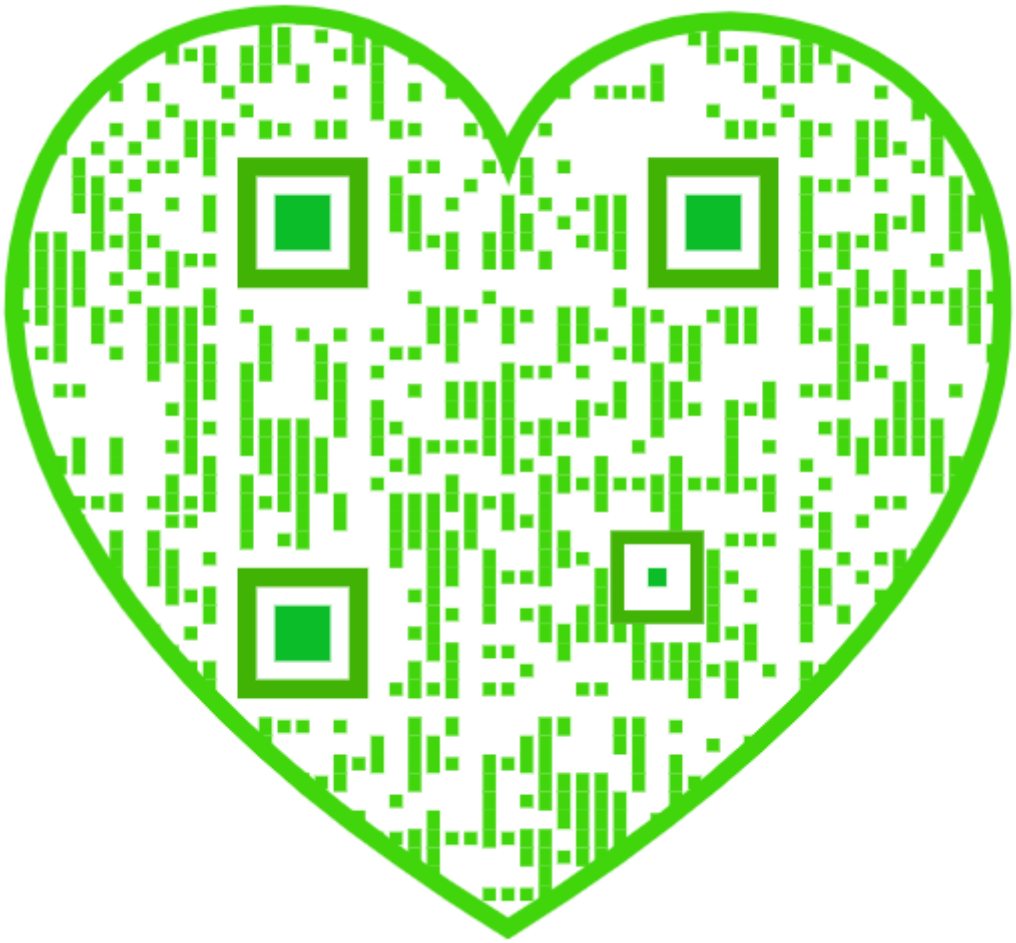

Voorwoord

Bart Tromp hield van puntjes op de i. Zo was het woord ‘globalisering’ bij hem verboden. Dat moest ‘mondialisering’ zijn. En hij schreef de naam Fortuyn altijd met een ij, dus met puntjes op de i en de j. Hij had namelijk gelezen dat Pim Fortuyn volgens het bevolkingsregister officieel zo heette. Het gebruik van de opgepimpte artiestennaam toonde volgens Tromp aan wat voor charlatan Fortuyn was.

Mij kon het als hoofdredacteur van *Elsevier* niet veel schelen dat Tromp dit in zijn columns deed. Maar op een goede dag kreeg ik de kwartierstaat, een soort stamboom, van Joop den Uyl onder ogen en ontdekte dat de y in Den Uyl óók met puntjes moest worden geschreven. Dus zei ik tegen Tromp, een beetje om hem te plagen: ‘Als je consequent bent, moet je Den Uyl ook met puntjes schrijven.’

Dat vond hij blijkbaar te ver gaan. En voortaan schreef hij Fortuyn, net als ieder ander, weer met een Grieke y.

Dat is ook de enige keer dat hij me, impliciet, gelijk heeft gegeven.

Tromp begon als columnist bij *Elsevier* in september 2001, een week na de aanslagen op de Verenigde Staten, en, niet onbelangrijk, drie weken na het vertrek van Fortuyn als columnist bij *Elsevier*. Fortuyn moest vertrekken omdat hij zich kandidaat stelde voor de Tweede Kamer, zoals Tromp pas bij ons kon beginnen toen de strijd om het voorzitterschap van de Partij van de Arbeid was gestreden en hij de actieve politiek weer had verlaten.

De combinatie *Elsevier* en Tromp lijkt misschien vreemd. Maar

we kwamen elkaar steeds tegen in het diplomatieke circuit in Den Haag en zo ontstond een band die meer persoonlijk dan politiek was. In de tuin van de Franse ambassadeur vertelde hij dan een anekdote over president Truman. Om vervolgens vast te stellen dat het onzinnig was van de lidstaten van de Europese Unie om zich tegen Jörg Haider te keren, de winnaar van de verkiezingen in Oostenrijk, een standpunt dat ook was verwoord door *Elsevier*. Waarna hij - een heel ander onderwerp - sprak over Henk Sneevliet, toevallig een held van mijn opa.

Toen ik in mei 2007 een bezoek bracht aan Sjanghai, wist ik dat ik Tromp een plezier kon doen door het huis te zoeken waarin op 23 juli 1921 de Communistische Partij van China was opgericht, in aanwezigheid van diezelfde Sneevliet. Na enig zoeken vond ik het huis. En in het bijbehorende museum hing, verrassend genoeg, het portret van Sneevliet, samen met afbeeldingen van de dertien Chinese afgevaardigden die bij de oprichting aanwezig waren, onder wie Mao.

Terug in Nederland meldde ik dit aan Tromp, die karakteristiek reageerde met:‘Geweldig!’ Want Tromp had oog voor de grote lijn en het kleine detail.

Een column is een essay met haast. En een column moet aan drie voorwaarden voldoen: een feit bevatten dat niemand kent, urgent zijn, en een opinie bevatten die ‘anders’ is.

Gezien deze voorwaarden was Tromp een geboren columnist. Hij deed bovendien het meest denken aan zijn Amerikaanse collega's. De Amerikaanse columnist is inhoudelijk, serieus en analyserend. In tegenstelling tot de Britse en Nederlandse columnisten, die meer exhibitionistisch zijn: de column als egotrip om de lezers te amuseren.

Bij Tromp kreeg je altijd eerst de analyse en dan de mening. Daarin lijkt hij op J.L. Heldring, die een week na Tromps overlijden de Anne Vondelingprijs kreeg voor zijn columns in *NRC Haadelsblad* en bij die gelegenheid Bart Tromp prees als ‘zijn meerdere’. Het verschil tussen Tromp en Heldring is dat Tromp uiteindelijk zijn opinie gaf, waar Heldring het vraagteken hanteert.

Het moet direct worden gezegd: erg geliefd was Tromp niet bij veel lezers van *Elsevier*. Hij schreef bij ons uitsluitend over internationale politiek. Voor hem een goed excuus om week in, week uit, jaar in, jaar uit, de oorlog in Irak te attaqueren en Bush en Blair te beschuldigen van leugens.

Dit tot gruwel van veel lezers. De column van Tromp was voor hen dan ook een goede reden om het blad op te zeggen. Dat de redactie in haar eigen commentaren, week in, week uit, jaar in, jaar uit, Blair en Bush prees als de grote bevrijders van Irak, hielp niet. De ergernis over de column was bij deze lezers blijkbaar groter dan de instemming met de commentaren.

Van afscheid nemen is nooit sprake geweest. Niet alleen omdat we in 2001 hadden afgesproken een langdurige relatie aan te gaan, maar vooral omdat de columns van Tromp eigenlijk altijd interessant waren. Je kon zijn mening verwerpen, maar zijn argumenten waren minder makkelijk terzijde te schuiven. Hij zette je aan het denken en hij confronteerde je met nieuwe feiten. Zijn stukken waren ‘een lust van de geest’, zoals Tromp zelf eens de Britse filosoof Thomas Hobbes citeerde.

Natuurlijk, iets van contrair om het contrair zijn, had Tromp wel.

Maar daar is een heel goede verklaring voor.

Tromp was een zeiler.

Als je zeilt en de boot gaat schuin, dan ga je aan de andere kant hangen. Je biedt tegenwicht om de boot zo veel mogelijk in evenwicht te houden. Je houdt daarmee de boot ook op koers.

Zo bezien was een contraire Bart Tromp dus je medestander, niet je tegenstander.

De boot op koers houden, is een van de vele redenen waarom we Tromp missen. Het collectieve geheugen van een natie wordt vaak beheerd door een enkeling. Zo'n enkeling was Bart Tromp. Tegen modieuze nieuwlichterij, altijd terug naar de fundamenten van de democratie, terug naar prof. W.A. Bonger, terug naar de staatsinrichting, terug naar de basisprincipes van de internationale politiek.

In een reactie op het overlijden van Bart Tromp liet PvdA-leider Wouter Bos weten Tromp te waarderen als ‘eigenzinnig, vlijmscherp

en een echte lastpak. Maar wel “onze” lastpak.’

Dat woord ‘onze’ is geloof ik niet op zijn plaats. Tromp was niet van de Partij van de Arbeid. Tromp was misschien van Willemien en Heleen. Maar Tromp was bovenal van zichzelf. Hij was zijn eigen man. Uniek en onvervangbaar.

ARENDO JOUSTRA
AMSTERDAM, NOVEMBER 2008

Inleiding

‘Een politiek commentator heeft niet de waarheid in pacht, maar probeert door analyse tot zo betrouwbaar mogelijke schattingen te komen. Die analyse hoort niet alleen te zijn gebaseerd op feiten, maar ook gevoed te worden door historische en vergelijkende kennis, en te stoelen op breed oordeelsvermogen.’

Dat waren de geloofsbrieven van de in 2007 onverwachts overleden Bart Tromp, zoals door hemzelf neergelegd in zijn column in *Elsevier* van 24 april 2004. In dat weekblad schreef hij wekelijks over de internationale politiek vanaf 22 september 2001 tot en met de postuum verschenen column op 23 juni 2007.

De onafhankelijkheid van Bart Tromp, die tevens bijzonder hoogleraar in de theorie en geschiedenis van de internationale betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam was en senior fellow bij het instituut Clingendael, stond buiten kijf, evenals zijn feitenkennis. Maar even belangrijk was zijn analytisch vermogen dat, gevoed door een grote eruditie, samenhang wist aan te brengen in de vaak chaotische wereld van de internationale politiek.

Niet iedereen was blij met die onafhankelijkheid. Zo werd Bart Tromp bijvoorbeeld de toegang tot de Britse ambassade ontzegd omdat hij Bush en Blair van liegen had beticht over de aanleiding om Irak aan te vallen: ambassadeur Colin Budd wenste geen onaangename waarheden te horen. Engelse en Amerikaanse onderzoeksrapporten stelden Tromp echter later in het gelijk.

Tal van onderwerpen behandelde Bart Tromp in *Elsevier*, zowel in de breedte als in de diepte. Hij schreef in *Elsevier* over Donker

Afrika en over de *laïcité* in Frankrijk, over het soevereiniteitsprincipe na de vrede van Westfalen en over de mogelijkheden van humanitaire interventie in Dafur, over het streven naar kortetermijnwinst van aandeelhouders dat leidde tot 'filialisering' van Nederlandse bedrijven en over het innovatieve vermogen van het energierijke Rusland, over het wel en wee van de economische groei van China en over de tekortkomingen van de communautaire methode van de Europese Unie, over de wenselijkheid om de JSF 'van de plank' te kopen en over het niet ondertekenen van het non-proliferatieverdrag door India, over de boeken van Philip Roth en over dat van Joris Luyendijk. En nog zoveel meer.

Die kennis en die rijkdom mag niet verloren gaan. Daarom is er de Bart Tromp Stichting opgericht, die onder meer beoogt (her)uitgaven van zijn werk te verzorgen. Deze bloemlezing van columns in *Elsevier* is daarvan het eerste resultaat. Hierbij is gekozen voor een bundeling van columns die het terrorisme en de oorlog tegen en in Irak als thema hebben. De columns zijn chronologisch weergegeven zodat ze kunnen worden afgezet tegen de heersende mening van die tijd, die grotendeels zonder veel misbaar vóór de oorlog in Irak was omdat Saddam Hoessein immers een schurk was. Juist daartegen verheft Bart Tromp met een terugkerende regelmaat zijn stem: in een zaak van leven of dood hebben regeringsleiders van twee belangrijke democratieën hun volksvertegenwoordiging en hun bevolking voorgelogen en internationale afspraken geschonden.

De bundel begint in september 2001 met de vraag of de terreuraanslag op de Twin Towers als oorlog of misdaad moet worden beschouwd en wat de consequenties van het antwoord op die vraag zijn. De laatste column in deze bundel is een terugblik op de vier jaar die zijn verstreken nadat Bush had verklaard dat de oorlog tegen Irak was gewonnen.

DR. G.H.M. TROMP

New York, Sarajevo

De terreuraanslag van 11 september is alom vergeleken met de Japanse aanval van 7 december 1941 op Pearl Harbor. Die vergelijking raakt kant noch wal. In Pearl Harbor ging het om een militair doel: de Amerikaanse vloot in de Pacific. Hij werd uitgevoerd door herkenbare Japanse jagers en bommenwerpers. Eraan voorafgaand had een oorlogsverklaring in Washington moeten worden overhandigd, maar dat lukte niet door coderingsproblemen op de Japanse ambassade. Onder de 2.500 Amerikaanse slachtoffers waren ook burgers, maar die waren geen doelwit geweest. Het strategische doel van de operatie was de Amerikaanse marine zulke schade toe te brengen dat deze weinig zou kunnen uitrichten tegen de Japanse opmars in de Pacific, en zo tijd te winnen.

De aanslagen op New York en Washington zijn uitgevoerd door een nog steeds niet geïdentificeerde organisatie. Geen enkele staat heeft de verantwoordelijkheid opgeëist. Ze waren gericht op de symbolen van Amerika's economische en militaire macht en op de dood van zoveel mogelijk burgers. In één klap is 10 procent van het kantooroppervlak in New York weggevaagd, maar de machtspositie van de Verenigde Staten is er niet feitelijk door aangetast. Kenmerkend is dat de Amerikaanse regering reageerde met een even symbolische als nutteloze daad: zij stuurde een vliegdekschip naar New York.

Nee, met Pearl Harbor kan 11 september beter niet worden vergeleken - behalve dat in beide gevallen de Amerikaanse inlichtingendiensten faalden om de actie tijdig te onderkennen. Wel met een andere omineuze gebeurtenis: Sarajevo, 28 juni 1914. De moord op

de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger, aartshertog Frans Ferdinand en zijn gemalin. Ook dat was een terreurdaad door een geheim genootschap. Ook daar droeg de aanslag een symbolisch karakter: door de op een na hoogste vertegenwoordiger van de dubbelmonarchie te vermoorden, werd zowel de kwetsbaarheid ervan tot uitdrukking gebracht als het protest tegen de annexatie van Bosnië-Herzegovina, dat volgens de samenzweerders bij Servië moest horen.

De moord in Sarajevo liep vijf weken later uit op de Eerste Wereldoorlog. Maar niet noodzakelijkerwijs. Het werd oorlog omdat Oostenrijk-Hongarije zich niet tevredenstelde met de opsporing en veroordeling van de daders, maar in de moord een aanleiding vond om eindelijk te kunnen afrekenen met Servië, dat in Wenen werd beschouwd als opdrachtgever van de aanslag - overigens ten onrechte. De lichtzinnige en verkeerde afwegingen die daarop in juli 1914 in de Europese hoofdsteden werden gemaakt, resulteerden in de oorlogsverklaringen van begin augustus. Niet de moord in Sarajevo veroorzaakte de Eerste Wereldoorlog, maar de wijze waarop de grote mogendheden, bovenal Oostenrijk-Hongarije en Duitsland, erop reageerden. De gang van zaken valt na te lezen in *Hoe de oorlog ontstond*, de Nederlandse vertaling van de analyse die de Duitse socialistische theoreticus Karl Kautsky in 1919 schreef op basis van de door hem verzamelde documenten in het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Ook nu is niet de terreuraanslag bepalend, maar de wijze waarop die wordt geïnterpreteerd en welke gevolgen dat zal hebben. De te grote woorden ‘oorlog aan de beschaving’, ‘het uitbreken van de Derde Wereldoorlog’, ‘op naar Kaboel’ wijzen wat dat betreft in de verkeerde richting. Op 11 september is er niet een oorlog uitgebroken, maar een misdaad gepleegd - en wel van een immense omvang. Met misdadigers voer je geen oorlog. Ze moeten worden vervolgd en berecht, kost wat kost.

Deze misdaad is zonder meer een ‘misdaad tegen de mensheid’, zoals omschreven in het Statuut van Rome voor de oprichting van een Internationaal Strafhof. De Verenigde Staten hebben echter geweigerd dit te tekenen en doen veel om de oprichting tegen te wer-

ken. Vanzelfsprekend zijn de terreurdaden ook te vervolgen op basis van het Amerikaanse rechtsstelsel. De regering is echter nog steeds niet in staat gebleken te kiezen welke kant ze op wil. In zijn toespraak van 15 september repte president George W. Bush zowel van ‘het voor het gerecht brengen van de schuldigen’ als van ‘het winnen van deze oorlog’.

Misdaad of oorlog: zeker is dat degenen achter de aanslagen die hebben georganiseerd in de hoop dat ze als oorlogsverklaring zouden worden beschouwd. Dit en het dan volgende militaire geweld tegen hun veronderstelde beschermers zou hun prestige en hun rekruteringsveld geweldig doen toenemen. Gevat en veroordeeld te worden als individuele misdadigers is een veel minder heroïsch vooruitzicht.

Daarom moet de aandrang worden weerstaan om alvast een flinke klap in het wilde weg uit te delen. Het domste wat de Verenigde Staten en hun bondgenoten kunnen doen, is een strategie te kiezen die de aanstichters van deze wrede en onmenselijke aanslagen nu juist in de kaart speelt.

22 SEPTEMBER 2001

Ottomaanse erfenis

De neergang van het Ottomaanse Rijk begon na het mislukte beleg van Wenen in 1683. Geleidelijk gingen daarna de veroveringen die het in de voorgaande eeuwen had geboekt teloor, terwijl de feitelijke macht van de sultan op den duur niet veel verder dan Istanbul reikte. Maar pas in 1918 stortte het Ottomaanse Rijk definitief in elkaar, als gevolg van het feit dat het in de Eerste Wereldoorlog had meegedaan aan de zijde van de verliezers, Duitsland en Oostenrijk-Hongarije.

De desintegratie van het Ottomaanse Rijk leidde toen tot de vorming van het huidige Turkije. Dat werd onder de hardhandige leiding van Mustafa Kemal Atatürk georganiseerd als een moderne westerse nationale staat. Terwijl de bevolking van de nieuwe staat vrijwel helemaal uit moslims bestond, voerde Atatürk een volledige scheiding van kerk en staat in. Tachtig jaar later zijn het in Nederland allereerst ouders van Turkse afkomst die bezwaar maken tegen onderwijzeressen die hoofddoekjes in de klas dragen. In Turkije is het verboden dat leerkrachten in het onderwijs op deze wijze hun godsdienstige identiteit uitdragen.

Ten noorden en ten zuiden van het moderne Turkije liggen de andere resten van het Ottomaanse Rijk: de Balkan en het Midden-Oosten. Het is geen toeval dat deze gebieden lang na de ineenstorting van het Ottomaanse Rijk nog steeds de twee meest instabiele regio's in de wereld vormen. In de tweehonderd jaar waarin het Ottomaanse Rijk desintegreerde, hebben zich daar geen staatsvormingsprocessen voorgedaan zoals in de rest van Europa.

De instabiliteit op de Balkan werd tijdens de Koude Oorlog be-

vroren door het communisme, maar heeft zich daarna in bloedige conflicten opnieuw gemanifesteerd. Nu moeten internationale garnizoenen er de orde handhaven of wapens inzamelen.

In de zuidelijke zone van het voormalige Ottomaanse Rijk zijn na de Eerste Wereldoorlog door de overwinnaars nieuwe staten bedacht en in het leven geroepen. Terwijl op de Balkan allerlei zelfbedachte naties met elkaar wedijverden over het te verdelen grondgebied, lag het in het Midden-Oosten anders. Van nationalistische volksbewegingen was in de meeste gebieden van het verdwenen Ottomaanse Rijk geen sprake. Wel van een algemeen Arabisch nationalisme onder bepaalde elites, dat echter geen duidelijke politieke vertaling kreeg. Het resultaat is bijna twee dozijn staten waarvan de meeste even kunstmatig zijn gebleven als ze bij hun oprichting waren. Irak, om een voorbeeld te noemen, werd na de Eerste Wereldoorlog samengesteld uit drie voormalige Ottomaanse *wilaya's* (provincies): een Koerdische, een soennitische en een sjiitische. Aan het hoofd plaatsten de Britten een lid van het Hasjemitische vorstenhuis, dat de heilige plaats Mekka bestierde. In de jaren twintig werd dit door de woestijnvorst Ibn Saud verdreven van het Arabisch schiereiland, dat daarna (1932) Saoedi-Arabië ging heten.

De staten die op de Balkan ontstonden, waren gebaseerd op een meestal dubieuze nationale identiteit, waaraan zij niettemin een zekere eenheid ontlenen. Aan de zuidflank van het voormalige Ottomaanse Rijk is daarvan geen sprake. Uitgezonderd Egypte en later Israël hebben de staten in het Midden-Oosten nooit zo'n nationale identiteit gekregen.

Dat heeft te maken met drie factoren. De eerste is het Arabisch nationalisme, dat eigenlijk van afzonderlijke Arabische staten niet wil weten. De tweede is de de enorme kloof tussen de exuberante rijkdom van de politieke en economische elites en de armoede van de rest van de bevolking. De derde factor is de islam, die een gemeenschappelijk kader biedt om tegen deze stand van zaken te ageren.

Ook in Nederland dringt door dat de islam geen georganiseerde en hiërarchische godsdienst is, vergelijkbaar met bijvoorbeeld de katholieke kerk. ‘De islam’ bestaat dan ook niet. Niettemin is in de is-

lam als geheel nooit het principe van de scheiding tussen kerk en staat aanvaard. Toen Atatürk een eind maakte aan het Ottomaanse Rijk, heeft hij geprobeerd ook voor de islam het voorbeeld van het Westen te volgen. De sultan in Istanbul was niet alleen wereldlijk heerser van het Ottomaanse Rijk geweest, maar ook geestelijk leider van de islam. Na de afzetting van de sultan liet Atatürk de zoon van een eerdere sultan installeren als kalief, vergelijkbaar met de paus. Al snel bleek dat in de islamitische wereld deze constructie niet werd aanvaard en twee jaar later nam de inmiddels afgezette kalief de Oriënt-Express, om de laatste twintig jaar van zijn leven in Parijs te slijten.

De terreuraanslagen van 11 september zijn toegeschreven aan de Saudi-Arabische organisator Osama bin Laden. Die aanslagen waren gericht tegen 'het Westen'. Maar zijn beoogde publiek is de bevolking van de Arabische staten, om zo het daar sluimerende ongenoegen te mobiliseren tegen de bestaande regimes en hun beschermer, de Verenigde Staten. In dit opzicht past Bin Laden in een bestaande traditie. De tragiek van de Arabische wereld is dat er geen andere weg is gebaand om ongelijkheid en instabiliteit te verminderen, de weg in de richting van democratie en rechtsstaat.

6 OKTOBER 2001

Asymmetrische strijd

In militaire kringen bestaat er al jarenlang een naam voor: asymmetrische oorlogvoering. Hedendaagse militaire conflicten worden niet meer uitgevochten tussen staten die grote krijgsmachten tegen elkaar ten strijde laten trekken. De Golfoorlog, waarbij de geallieerden, gemachtigd door de Veiligheidsraad, landstrijdkrachten ter grootte van een half miljoen man in het veld brachten tegen het Irakese leger, dat van dubbele omvang heette te zijn, is de laatste traditionele oorlog geweest.

Raadselachtig was waarom Saddam Hoessein de wereld provoceerde met zijn veroveringsoorlog tegen Koeweit en vervolgens de alliantie tegen hem op traditioneel militaire wijze tegemoettrad. Hij moest die strijd immers wel verliezen, gezien de overmacht van zijn tegenstanders. En hij verloor. Maar ternauwernood: zijn aanvallen met scudraketten op Israël slaagden er bijna in een Israëlische reactie uit te lokken die tot het uiteenvallen van de geallieerde coalitie zou hebben geleid. En volledig was zijn verlies niet. De stopzetting door president George Bush senior van de oorlog te land na precies honderd uur CNN-tijd stelde de Republikeinse Garde in staat nog net aan Amerikaanse omsingeling te ontkomen. Tien jaar later zit Saddam Hoessein nog steeds in het zadel, de laatste drie al niet eens meer gehinderd door de VN-wapeninspecties die na zijn nederlaag werden ingesteld.

Hier zien wij al elementen van asymmetrische oorlogvoering. Scudraketten hebben wegens hun geringe trefzekerheid een even geringe militaire betekenis. Maar hun politieke uitwerking was des

te groter. Asymmetrische oorlog houdt in dat de zwakste partij in een gewapend conflict zich tegen de sterkste verzet met heel andere middelen en methoden dan waarop de laatste rekent en waarvoor die is toegerust. Terreuraanslagen, guerrilla-activiteiten - zij zijn uiterst effectief en vergelijkenderwijs goedkoop tegen een tegenstander die zich heeft voorbereid op een gewone oorlog, met tanks, kanonnen en grootscheepse militaire acties ter land, ter zee en in de lucht.

Amerika moet daarom vermijden dat het in de strijd met de terreurorganisatie van Osama bin Laden en diens beschermers de eerste les van asymmetrische oorlogvoering vergeet: voer geen oorlog op een manier die de vijand goed uitkomt.

Daar lijkt het tot nu toe op. Amerika heeft het talibanregime in Afghanistan vanuit de lucht bestookt, vooral om het luchtruim volledig te kunnen beheersen. De inzet van langzame en laagvliegende AC-130 kanonneervliegtuigen demonstreert dat de eerste fase van de operatie is geslaagd en de tweede begonnen. Deze zal niet, als in de Golfoorlog, bestaan uit grootscheepse operaties van landstrijdkrachten. Het zal gaan om speciale eenheden, uit de lucht gedekt door aanvalshelikopters. Doel is zowel de omverwerping van het talibanregime als de jacht op Bin Laden en zijn aanhangers.

Maar dat is alleen maar de meest spectaculaire kant van het offensief tegen het internationale terrorisme. Het terrorisme moet net zo asymmetrisch aangevallen worden als het zelf opereert: de wortels ervan moeten worden doorgesneden. Deze bestaan uit kapitaal en passieve of actieve steun van staten. Aanslagen als die van Bin Laden vereisen langdurige en zorgvuldige planning, informatiewinning en -verwerking, rekrutering en training van manschappen. Dat vereist geld en regimes die dit soort voorbereidingen op hun grondgebied toestaan of steunen.

Het opsporen en droogleggen van de geldstromen van terreurorganisaties is dan ook relevanter dan het bombarderen van munitiedepots. Maar het is ook moeilijker en vergt veel meer tijd. Wij moeten president George W. Bush serieus nemen als hij spreekt van een oorlog die wel twee jaar kan duren.

Deze asymmetrische strijd brengt daarnaast met zich mee het

onder druk zetten en eventueel attaqueren van de regimes die Bin Laden steunen. De aanval op de taliban is tevens een waarschuwing aan hun adres. Syrië en Iran zijn vrijplaatsen voor terroristische netwerken, verwant aan dat van Bin Laden; de betrokkenheid van Irak gaat waarschijnlijk verder. Helemaal problematisch is de positie van Saoedi-Arabië. Aan de ene kant is het voornaamste doelwit van Osama bin Laden de omverwerping van het Huis van Saud, dat sinds 1926 het land regeert. Aan de andere kant leeft dit vorstenhuis in een ongemakkelijke symbiose met de sekte van wahabieten, die zowel de manschappen als de ideologie van Bin Ladens organisatie levert. Zo organiseert (en financiert) het Saoedische vorstenhuis zijn eigen oppositie. Zelfs nu weigert het steun aan de Verenigde Staten, in de hoop de wahabieten te apaiseren.

De strategie van asymmetrische oorlog is de enige die uitzicht op succes biedt. Ze kent echter haar eigen tegenstrijdigheid. Anders dan tijdens de Golfoorlog is een gezamenlijk militair optreden niet mogelijk. Toch is deze strategie alleen vol te houden als de brede coalitie van nu intact blijft, en internationale samenwerking op politiek en politioneel niveau tot stand komt. Daarom ligt de grootste uitdaging voor de Amerikaanse regering niet op militair, maar op diplomatiek terrein. Bin Laden hoeft deze oorlog immers alleen maar niet te verliezen.

27 OKTOBER 2001

Lokroep van de terreur

De oorlog in Afghanistan is zijn laatste fase ingegaan: het opjagen en uitschakelen van wat er nog rest aan eenheden van taliban en Osama bin Ladens Al-Qa'ida-organisatie. Voor de na 11 september 2001 afgekondigde ‘oorlog tegen het terrorisme’ hebben deze operaties niet veel betekenis, tenzij daarbij Osama bin Laden zelf wordt gepakt. Maar daar rekenen de Verenigde Staten al niet meer op.

De dreiging van dit terrorisme bestaat echter niet uit de nu vernietigde Afghaanse trainingskampen van Al-Qa'ida, en al helemaal niet uit de verspreide resten van zijn aanhangers daar. Zij bestaat uit zijn organisatorische netwerken in Europa en Noord-Amerika. Langzamerhand begint zich daarvan een beeld af tekenen. Dit ziet er naargeestig uit.

Al-Qa'ida zou in de afgelopen jaren zo'n zeventigduizend rekruten in zijn Afghaanse kampementen hebben getraind. Het is een onthutsend hoog cijfer, dat ik overigens zonder nader bewijs niet voor lief neem. Terroristische organisaties van de moderne tijd hebben zelden meer dan enkele honderden actieve aanhangers geteld. De Baader-Meinhof-groep bestond uit nooit meer dan zo'n honderd mannen en vrouwen; de omvang van de IRA werd geschat op ongeveer driehonderd.

Vaststaat wél dat de oudere kern van Al-Qa'ida bestaat uit vrijwilligers die zich in de jaren tachtig hadden aangesloten bij de guerrilla tegen de Sovjet-Russische bezetters van Afghanistan. Na de aftocht van de Russen bleven zij geradicaliseerd en ontredderd achter in een wereld die de hunne niet was. Zij zijn historisch te vergelijken

met de *Freikorpsen* van ex-militairen die na de Duitse nederlaag in 1918 in Duitsland en het Balticum huishielden; die vormden de basis van de extreem-rechtse bewegingen waarvan Hitlers NSDAP uiteindelijk de overheersende werd.

De meesten van de tot nu toe geïdentificeerde Al-Qa'ida-terroristen zijn echter geen Afghanistan-veteranen en evenmin afkomstig uit het Midden-Oosten. Zij komen voor een groot deel uit het milieu van Noord-Afrikaanse en Arabische immigranten in West-Europa. Van huis uit zijn zij niet grootgebracht met een islamitisch extremisme dat aansluiting bij een terroristische organisatie als Al-Qa'ida waarschijnlijk maakt. Vaak zijn zij er niet in geslaagd zich een behoorlijke positie in de maatschappij te verwerven. Of dit ligt aan achtergrond of opleiding, of aan persoonlijke kwaliteiten, is niet duidelijk. Wel dat de mislukking die zij in West-Europa ervaren, hen gevoelig maakt voor de boodschap van radicale vormen van de islam, die zelf ook weer in het Westen zijn ontstaan. Vandaaruit is de weg naar Bin Laden, Al-Qa'ida of soortgelijke bewegingen een snel gedane stap.

Maar het zijn niet alleen maatschappelijk gefrustreerden die zo gevangen zijn in het net van de politieke islam. Onder de terroristen treft men ook vele jonge mannen aan die - net als Bin Laden - uit welvarende families afkomstig zijn, en een universitaire studie hebben voltooid. Opmerkelijk is dat het dan altijd om technische studies gaat. Er zijn geen afgestudeerde filosofen of sociologen onder de terroristen van Al-Qa'ida.

Hoewel deze gegevens met grote voorzichtigheid moeten worden bezien, zou ik ze toch zorgwekkend willen noemen. Zij suggereren dat de massale immigratie naar West-Europa vanuit Noord-Afrika en het Midden-Oosten een hoge prijs meebrengt. Inmiddels is er een debat ontstaan over de islam en zijn politieke consequenties voor het heden. Aan de ene kant heeft deze religie de rol van het communisme overgenomen als algemene bedreiging van het Westen, aan de andere kant sloven bepaalde islamologen zich uit om met de koran in de vuist te bewijzen dat er geen vredelievender godsdienst in de wereld te vinden is.

Dit debat is echter nauwelijks relevant. Waar het om gaat, is dat

in de afgelopen jaren een nieuwe, militante vorm van de islam wortel heeft geschoten onder deze immigranten.

Alles wijst erop dat de voornaamste oorzaak daarvan gelegen is in de mislukte politieke en maatschappelijke integratie van te veel van hen. Deze staat niet los van de strategieën die West-Europese staten hebben gevolgd. Deze variëren van dulden zonder dwang, tot 'integratie met behoud van eigen cultuur'. Het is in Nederland nog maar een paar jaar geleden dat je als semi-fascist werd beschouwd als je stelde dat kennis van het Nederlands een noodzaak was voor immigranten.

De integratiemechanismen bij uitstek, arbeidsmarkt en onderwijs, zijn verwaarloosd of verkeerd gebruikt. Zo ontstaan gevoelens van buitengesloten zijn die de lokroep van de nieuwe politieke islam aantrekkelijk maken. Zeker als de integratie beperkt blijft tot het zich eigenmaken van westerse techniek - zoals het besturen van vliegtuigen -, maar zich niet uitstrekt tot intellectuele reflexiviteit, zelfkritiek, het ter discussie stellen van de eigen opvattingen.

Dat is althans de stelling van de Syrische christelijke intellectueel Antoine Maqdessi, die hier in januari 2002 een van de Prins Clausprijzen in ontvangst mag nemen. Die is hem waarschijnlijk toegekend vóór de jury kennis had kunnen nemen van deze onmodieuze stellingname.

19 JANAUARI 2002

Aanval op Irak?

Dertig jaar is het geleden dat de eerste zichtbare toenadering plaatshad tussen de Volksrepubliek China en de Verenigde Staten van Amerika: het bezoek van president Richard Nixon aan de voorzitter van de Communistische Partij van China, Mao Zedong. Dat bezoek maakte een eind aan een geheiligde term in het Amerikaanse regeringsapparaat: het 'Sino-Sovjet-blok'.

Sinds de proclamatie van de Volksrepubliek China in 1949 gold voor Amerikaanse regeringen dat de Sovjet-Unie en het net ontstane communistische China twee handen op een buik vormden. Dat Stalin de Chinese communisten nooit had ondersteund, telde niet. Evenmin het feit dat het in 1958 tot een breuk tussen de twee communistische grote mogendheden was gekomen.

Nu heeft president Bush jr. de 'As van het Kwaad' geproclameerd, waarmee hij Irak, Iran en Noord-Korea over één kam scheert. Dit is een net zo werkelijkheidsvreemde constructie als het 'Sino-Sovjet-blok'. Deze drie onaangename staten verschillen intern en ten opzichte van elkaar veel te veel om ze onder één noemer te kunnen brengen. De meest moorddadige oorlog tussen staten na de Tweede Wereldoorlog was de recente tussen Iran en Irak.

Door deze drie staten gelijk te stellen, zondigde president Bush jr. tegen een grondbeginsel van politiek: speel tegenstanders tegen elkaar uit - in plaats van ze in elkaars armen te drijven. Zijn regering is echter zo doordrenkt met de arrogantie van de macht, dat ze zulke basisprincipes meent te kunnen negeren. Daartoe behoort ook het toezien op het verschil tussen woorden en daden. Het op één hoop

drijven van deze ‘schurkenstaten’ is tot nu toe het enige resultaat van zijn grote woorden. Hij heeft trouwens geen van de drie in verband kunnen brengen met de aanslagen van 11 september.

De daarna door Amerika afgekondigde ‘oorlog tegen het terrorisme’ heeft nuchter bezien nog niet veel opgeleverd. Het talibanregime in Afghanistan is uitgeschakeld. Maar van Osama bin Laden ontbreekt elk spoor, evenals van de leiding van zijn organisatie en zelfs van die van de taliban. Er loopt slechts één rechtszaak in de hele wereld tegen iemand verdacht van betrokkenheid bij de aanslagen van 11 september. Niets is er meer vernomen van de honderden verdachten die daarna in de Verenigde Staten zijn gearresteerd. Dat Afghanistan bevrijd is van het achterlijke talibanregime stemt tot tevredenheid. Maar de opbouw van een stabiele Afghaanse staat is een problematisch karwei van op zijn best lange adem - iets wat noch de Verenigde Staten, noch de leden van de Europese Unie onder ogen zien.

Met zijn ‘As van het Kwaad’ koos president Bush jr. voor de vlucht voorwaarts. In Washington gaat het gerucht dat zijn grote woorden in de zomer tot een afrekening met het regime van Saddam Hoessein gaan leiden. In Europa zijn deze geruchten op net zoveel scepsis onthaald als de toespraak van Bush. Daar is alle reden toe, maar dat lost de kwestie-Irak niet op.

Ruim tien jaar geleden besloot president Bush sr. dat de Golfoorlog te land vanuit publicitair oogpunt niet langer dan honderd uur mocht duren. Daardoor konden de elite-eenheden van Saddam Hoessein ontsnappen aan de geallieerde omsingeling. Na de oorlog moest Irak door sancties en wapeninspecties van de Verenigde Naties tot een ‘normale’ staat worden heropgevoed. De sancties hebben de bevolking van Irak geraakt, maar Saddam Hoessein gesterkt. Zo werkt dit vreedzame instrument meestal. De inspecties brachten aan het licht dat Saddam Hoessein op grote schaal werkte aan de vervaardiging van nucleaire, biologische en chemische massavernietigingswapens. Zonder de Golfoorlog zou Irak allang nucleaire wapens hebben.

Aanvankelijk bestond de verwachting dat de VN-inspecties na

een paar maanden tot een bevredigend resultaat zouden leiden. Maar Irak werkte systematisch tegen en de inspecties gingen jarenlang door, tot Saddam Hoessein drie jaar geleden kans zag er een eind aan te maken: door gebruik te maken van de groeiende onenigheid onder de permanente leden van Veiligheidsraad. Rusland en Frankrijk hebben grote economische belangen in Irak, die zij graag verzilverd willen zien, en saboteren elk voorstel om tegen dit regime effectief op te treden.

Intussen werkt Irak als een bezetene aan de herbouw van zijn wapenindustrie. Dit vormt een gevaar voor het Midden-Oosten en daarmee voor de wereldvrede. De grootspraak van president Bush jr. en zijn verholen aankondiging van een militaire aanval op Bagdad helpen dat gevaar niet uit de wereld. Maar de kritiek uit Europa op de grote woorden van de Amerikaanse president is een vorm van kop in het zand steken.

Irak heeft, voor zover aangetoond, niets met 11 september te maken gehad. Het is echter onverantwoordelijk te accepteren dat Irak doorgaat met het aan zijn laars lappen van VN-resoluties en met het ontwikkelen van massavernietigingswapens. Waarom is het optreden hiertegen geen toetssteen voor het Europese buitenlands en veiligheidsbeleid?

2 MAART 2002

Dit jaar geen oorlog

Niemand heeft méér geprofiteerd van de ramp op 11 september 2001 dan president George W. Bush. De zelfmoordaanslagen op de Twin Towers verlosten hem van drie grote problemen. Het eerste was zijn gebrek aan legitimiteit, gevolg van het feit dat hij niet via een eenduidige verkiezingsuitslag het Witte Huis had bereikt. Het tweede waren de enkele maanden voordien verschoven machtsverhoudingen in de Senaat, waar de Democraten nu over een meerderheid beschikken. Het derde was de groeiende weerstand in het buitenland, vooral in Europa, tegen de politiek van de nieuwe regering, die zich steeds minder aan bondgenoten en internationale afspraken gelegen liet liggen.

Na 11 september sloten de gelederen zich in de Verenigde Staten. Voortaan scoorde de president ongeëvenaard hoog in de peilingen en zwegen de Democraten. Het was oorlog, en dan geldt wat keizer Wilhelm II in augustus 1914 zei: 'Ik ken geen partijen meer, alleen nog Duitsers.' De 'oorlog tegen het terrorisme' deed de kritiek in Europa wijken voor betuigingen van solidariteit, met als hoogtepunt het beroep op artikel 5 - 'één voor allen, allen voor één' - van het NAVO-verdrag.

Op deze basis konden de president en zijn regering ongestoord en ongehinderd hun gang gaan. De jacht op de moordenaars van New York kreeg vorm als een oorlog tegen het talibanregime in Afghanistan, die voorspoedig verliep - al leidde hij niet tot de arrestatie van Osama bin Laden. De oorlog is een geheel Amerikaanse aangelegenheid gebleven, waarin aan NAVO-bondgenoten hoogstens kleine

klusjes als onderaannemer zijn toebedeeld. De aanvankelijke verwachting dat '*9-11*' tot een meer op coöperatie en multilateralisme gerichte Amerikaanse buitenlandse politiek zou leiden, werd niet bewaarheid. Integendeel, het beleid werd nog eenzijdiger. Een lokaal voorbeeld hiervan is de ongehoorde druk die de Verenigde Staten op Nederland uitoefenen om aan het wankelende JSF-programma mee te doen.

Deze buitenlandse politiek staat sinds de toespraak van Bush over 'de As van het Kwaad' in het teken van een militaire afrekening, in de eerste plaats met Saddam Hoessein. De recente trip van de president naar Rusland en Europa is wat dit betreft op een mislukking uitgelopen.

Zeker, de verhouding met Rusland, althans met president Vladimir Poetin, kreeg bijna de trekken van een romance. Dat de chef-dirigent van het Rotterdams Philharmonisch Orkest, Valeri Gergiev, vorige week zijn lang geleden geplande concerten in Nederland moest afzeggen omdat Poetin hem had verordonneerd voor hem en de Amerikaanse president in Gergievs Petersburgse Mariinsky-theater *Het Zwanenmeer* te dirigeren, illustreert dat deze Amerikaans-Russische toenadering niet altijd gunstig voor Europa hoeft uit te vallen.

Op het belangrijkste punt kreeg de Amerikaanse president echter de kous op de kop: Poetin maakte duidelijk niets te zien in een gewapend optreden tegen Irak. Diezelfde boodschap kreeg Bush ook te horen in de Europese hoofdsteden die hij daarna aandeed. Tegelijkertijd zetten de Amerikaanse chefs van staven de president en de burger-haviken waarmee hij zich heeft omringd, in hun hemd. Zij verklaarden zich unaniem tegen een militaire actie tegen Irak dit jaar. Deze zou ten minste tweehonderdduizend man Amerikaanse landstrijdkrachten vergen, die moeten opereren vanuit nu nog bestaande bases in een vijandig gestemd Midden-Oosten.

Het gevaar dat Saddam Hoessein in wanhoop biologische en chemische wapens zal gebruiken, achten zij bovendien groot. Straatgevechten in Bagdad zouden aanzienlijke aantallen slachtoffers met zich brengen. En het ergste: net als vele Irak-kenners vrezen de chefs van staven dat de val van Saddam Hoessein tot politieke chaos leidt,

met als uitkomst een nog vijandiger regime.

Zo maken zijn hoogste militairen voorlopig een eind aan het militaire avonturisme van Bush, dat intussen wel ten koste is gegaan van een Amerikaanse buitenlandse politiek die een sussende werking had kunnen uitoefenen op het Israëlisch-Palestijnse conflict en dat tussen India en Pakistan. De kortzichtigheid van Washington komt naar voren in het feit dat de 'oorlog tegen het terrorisme' alleen maar mogelijk is als beide conflicten enigszins tot bedaren zijn gebracht. Maar het optreden van Bush tegen de Israëlische premier Ariel Sharon en Pakistans president Pervez Musharraf had geen enkel effect. Beide cliënten van Amerika deden en doen of hun neus bloedt en de krachtpatserij van deze Amerikaanse regering blijkt geen enkele invloed te hebben bij het bewerken van deze bondgenoten.

Langzamerhand zien wij hoe de fermheid waarmee de verkondiging van de 'oorlog tegen het terrorisme' gepaard gaat, steeds minder kan verhullen dat het deze oorlog meer en meer aan samenhang, richting en steun ontbreekt. De eenzijdige gerichtheid op machtspolitieke en militaire instrumenten leidt tot een mislukking van deze buitenlandse politiek. De Fransman Talleyrand hield Napoleon indertijd al het Spaanse spreekwoord voor dat je op bajonetten wel kan steunen, maar niet kan zitten.

8 JUNI 2002

De macht van de sterke?

Er is sprake van een groeiende afstand tussen Europa en de Verenigde Staten sinds president George W. Bush aan de macht is. Volgens de Amerikaan Robert Kagan, verbonden aan de Carnegie Stichting voor Internationale Vrede, is dit een onvermijdelijke gang van zaken. In een artikel dat aan beide zijden van de Atlantische Oceaan tot heftige debatten leidt, betoogt hij dat de Verenigde Staten en Europa op geheel verschillende wijze tegen de wereld en de wereldpolitiek aankijken, en dat dit het logische gevolg is van hun verschil in militaire macht.

De Verenigde Staten menen dat ze in ‘de staat der natuur’ leven die de Engelse filosoof Thomas Hobbes beschreef in zijn meesterwerk *Leviathan* (1651). Daar telt alleen macht en geweld in het onderling verkeer en is het menselijk bestaan ‘afstotelijk, beestachtig en kort’. Europa daarentegen ziet de wereld als de verwerkelijking van de ‘eeuwige vrede’ die de Pruisische wijsgeer Immanuel Kant in zijn gelijknamige werk *Zum ewigen Frieden* (1795) voorstelde als de gewenste uitkomst van de gang der geschiedenis.

Dit verschil in visie vloeit voort uit het verschil in macht. Na de Koude Oorlog is Amerika niet alleen de enige ‘supermogendheid’, er is ook geen tegenstander die zich er militair mee kan meten. In zo'n situatie kunnen de Verenigde Staten ongestoord in de wereld optreden. Sinds de Koude Oorlog hebben de Amerikanen inderdaad vaker militair geïntervenieerd dan tijdens. Amerika heeft de macht, en wil die gebruiken.

Europa heeft zich in tegenstelling tot wat sommigen verwacht-

ten, niet tot een militaire supermogendheid ontwikkeld en kan zich daarom ook niet als zodanig gedragen. Vandaar dat het zijn politiek niet op militair vermogen baseert, maar op samenwerking, internationale afspraken, diplomatie en volkenrecht - om zo de eigen veiligheid te verzekeren. Europa moet wel, stelt Kagan. Voor Amerika ligt het anders: multilateralisme - het meewerken op basis van internationale rechtsregels - gaat ten koste van de eigen vrijheid van handelen. Het Hobbesiaanse wereldbeeld van de Verenigde Staten komt voort uit de eenzame positie als wereldmacht: 'Een internationale sheriff, die weliswaar zichzelf heeft aangesteld, maar in brede kring wordt verwelkomd, die vrede en rechtvaardigheid probeert af te dwingen in wat Amerikanen zien als een wetteloze wereld waarin bandieten moeten worden verdelgd of afgeschrikt.'

Aldus levert Kagan een intellectuele verklaring van de kloof tussen Amerika en Europa die diepere oorzaken aanwijst dan de toevallige bewoner van het Witte Huis. Naast een verklaring is het echter ook een rechtvaardiging van de Amerikaanse politiek, al eindigt Kagan met de hoop dat de Verenigde Staten zich voldoende over hun Hobbesiaanse onveiligheid kunnen heenzetten om een internationale rechtsorde te aanvaarden. Wat de stichters van de republiek *a decent respect for the opinion of mankind* noemden.

Zoals gezegd heeft dit betoog in de Atlantische wereld diepe indruk gemaakt. Niet op mij. Ik vind dat het aan alle kanten rammelt. Het begint er al mee dat Kagan Amerika gelijkstelt aan de huidige regering. Vergeten is hij dat in 1991 de Amerikaanse volksvertegenwoordiging met een miniem verschil de oorlog tegen Irak goedkeurde, en dat de Britse premier Margaret Thatcher eraan te pas moest komen om president George Bush sr. ertoe te brengen niet in de Iraakse verovering van Koeweit te berusten. Verder deugt het contrast tussen een Hobbesiaanse en een Kantiaanse visie niet. Machtspolitiek is nooit een kwestie van één tegen allen met militair geweld, maar speelt zich altijd af in een wereld waar geschreven en ongeschreven gedragsregels bestaan, die juist ten voordele kunnen worden gebruikt. Dat demonstreert Kagan wanneer hij zich in de beeldspraak over Amerika als sheriff verstrikt. Diens optreden heeft im-

mers alleen maar zin en betekenis als het gebaseerd is op de wet die voor iedereen geldt.

Ten slotte overschat hij de Amerikaanse positie. Militaire macht is niet doorslaggevend, zoals de aanslag op de Twin Towers in New York aantoonde. Los daarvan is het beroep op militaire middelen een zwaktebod - een werkelijk sterke staat hoeft daartoe niet zijn toevlucht te nemen, omdat zijn reputatie van macht voldoende is om mogelijke tegenstanders op voorhand tot inbinden te brengen.

Oorlog in plaats van diplomatie is immers een kostbare aangelegenheid. De Tweede Wereldoorlog konden de Verenigde Staten zelf betalen. De oorlog in Indo-China leidde tot stagflatie en de val van de dollar. De Golfoorlog moest voor bijna 80 procent worden bekostigd door andere staten. Daarnaast is Amerika geen eiland, noch een *rogue elephant* die alleen en ongestoord zijn gang kan gaan, terwijl de bange Europeanen de gordijnen dichtdoen. De aanstaande oorlog van Bush tegen Irak is niet alleen een ongewis militair avontuur, maar ook een bedreiging van de wereldeconomie, waarvan de Amerikaanse nog steeds de kern vormt.

Kagans essay over de macht van de sterke laat zich zo vooral lezen als een waarschuwing over heersende misvattingen in Washington.

10 AUGUSTUS 2002

Vrede door *appeasement*

Het begrip '*appeasement*' staat sinds 1938 in een slechte reuk. De Britse premier Neville Chamberlain dacht toen peace for our time te hebben gerealiseerd door in München akkoord te gaan met Hitlers eis: de ontmanteling en onderwerping van Tsjechoslowakije.

Sindsdien staat *appeasement* voor laffe tegemoetkoming aan tegenstanders. Zo wordt het begrip ook door de huidige regering in Washington gebruikt, om afstand te nemen van Europa. Dat is uit op *appeasement* met 'schurkenstaten' als Irak - omdat het te zwak is om gewapenderhand tegen Saddam Hoessein op te treden. Een echte superstaat maakt echter gebruik van zijn militaire macht om aan ongewenste toestanden in de wereld een eind te maken. (Zonder probleem wist Amerika indertijd het marxistisch-leninistische bewind op de Caribische eilandstaat Grenada, zestigduizend inwoners, militair te verslaan.)

Dat is de teneur in regeringskringen in Washington: de enig overgebleven supermacht moet onverveerd met militaire middelen de zaken in de wereld naar zijn hand zetten. Internationale verdragen zijn alleen maar handenbinders, evenals bondgenootschappen als de NAVO.

Appeasement had vóór 1938 een heel andere betekenis. De Brits-Amerikaanse historicus Paul Kennedy heeft jaren geleden uiteengezet dat het Britse Rijk vanaf 1865 welbewust een traditie van *appeasement* heeft gevolgd. Het Britse Rijk was toen wat Amerika nu is: de hegemoniale mogendheid in wereldeconomie en -politiek.

Appeasement betekende oorspronkelijk het beslechten van inter-

nationale geschillen door middel van overleg, met de bereidheid tot compromis, waarbij gewapende strijd werd uitgesloten als te kostbaar en te gevaarlijk. Die traditie begon met het eerste kabinet onder leiding van de grote liberaal William Gladstone, maar is daarna volgens Kennedy de rode draad in de Britse buitenlandse politiek gebleven, tot aan het eind van de jaren dertig van de twintigste eeuw toen bleek dat zo'n politiek met Hitler averechts werkte.

In de periode daarvoor was *appeasement* een verstandige strategie voor wat toen wereldmacht nummer één was - ook al was deze aan een geleidelijke neergang begonnen. *Appeasement* was gebaseerd op vier met elkaar verweven uitgangspunten. Het eerste was ethisch. De politieke elites in Groot-Brittannië onderschreven principes van internationale arbitrage en hadden een afkeer van oorlog.

In de tweede plaats had het Verenigd Koninkrijk er, als kern van de wereldeconomie, alle belang bij dat deze niet door oorlog zou worden verstoord. Vrede was nationaal belang.

Als mogendheid met een imperium ‘waar de zon nooit ondergaat’ had Groot-Brittannië voorts wereldwijd politieke belangen, die het nooit allemaal tegelijkertijd militair kon handhaven. Juist zijn positie als wereldmacht dwong het daarom tot een terughoudende politiek.

Ten slotte maakte de geleidelijke democratisering het voor regeringen steeds moeilijker belastinggeld te spenderen aan militaire uitgaven, in plaats van aan lotsverbetering van de eigen bevolking.

Deze politiek van *appeasement*, die ook door conservatieve regeringen werd voortgezet, legde Groot-Brittannië geen windeieren. Zeker tot 1914, het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, kon het met een minimum aan kosten zijn eminente positie in de wereld handhaven. (De Eerste Wereldoorlog werd pas onvermijdelijk toen Duitsland een Brits voorstel negeerde om het geschil tussen Oostenrijk-Hongarije en Servië te beslechten via een traditionele topconferentie van de grote mogendheden.)

Deze tamelijk succesvolle Britse traditie van pragmatische *appeasement* laat zich lezen als een vrij pijnlijke terechtwijzing aan het adres van de Amerikaanse regering. Deze maakt steeds onverbloem-

der duidelijk dat het gebruik van militaire macht bij uitstek het kenmerk van een supermogendheid moet zijn. In het veelbesproken artikel '*Power and Weakness*' van Robert Kagan, een intellectuele verdediging van de 'filosofie' van president George W. Bush en zijn team, wordt scherp verschil gemaakt tussen de politiek van supermogendheid Amerika en die van het 'zachte' Europa. De eerste moet vertrouwen op militaire macht, de tweede zwijmelt in *appeasement* (in de betekenis sinds München).

Natuurlijk verschilt de Amerikaanse positie nu van die van het Verenigd Koninkrijk van 1865 tot 1914 (of 1939). Maar niet zoveel als wordt gedacht. Ik ben geneigd het Amerikaanse unilateralisme als een teken van zwakte te zien. Een Amerikaanse regering, economisch, politiek en moreel zeker van haar zaak, zou er alles aan gelegen zijn om de internationale rechtsorde te versterken. Zij zou van de voordelen van de klassieke traditie van *appeasement* willen profiteren, in plaats van voortdurend met (te dure) wapens te rammelen. Daar ziet het echter niet naar uit. Onlangs nam het Congres een wet aan die het Amerika toestaat Nederland binnen te vallen indien in Den Haag van oorlogsmisdaden verdachte Amerikaanse militairen in arrest zitten. Zotter bewijs van Amerikaanse grootheidswaan valt niet te verzinnen.

17 AUGUSTUS 2002

Duister motief

Met boude uitspraken heeft president George W. Bush zich in een positie gebracht dat hij niet zonder groot gezichtsverlies meer kan afzien van een oorlog tegen Irak. Politieke en militaire factoren maken het echter onwaarschijnlijk dat hij zijn oorlog nog dit jaar begint. In november hebben de tussentijdse verkiezingen in de Verenigde Staten plaats; het is voor de Republikeinen niet profijtelijk om deze met een oorlog te laten samenvallen.

De aanvalsscenario's die zijn uitgelekt, variëren van een inval met landstrijdkrachten ter grootte van een kwart miljoen tot opgewaardeerde commando-acties à la Afghanistan. Zij vereisen voorbereidingen waaraan nauwelijks is begonnen. Ook daarom kan de nieuwe Golfoorlog pas volgend jaar uitbreken.

De Golfoorlog van Bush jr. verschilt in alle relevante opzichten van de Golfoorlog die elf jaar geleden door zijn vader werd ontketend. Dat begint al met het motief. In 1991 was dat het ongedaan maken van de verovering van Koeweit door Irak. Agressie van één lidstaat van de Verenigde Naties (VN) tegen een andere is eigenlijk het enige waartegen volgens het Handvest van de Verenigde Naties militair mag worden opgetreden. Golfoorlog I was daarom volstrekt in overeenstemming met het volkenrecht.

Het motief voor Golfoorlog II is duister. Voor zover de Amerikaanse regering redenen voor de oorlog aanvoert, komen deze erop neer dat de aanval op Irak nodig is in het kader van de oorlog tegen het terrorisme, en dat het regime in Bagdad beschikt over chemische en biologische wapens. Er is echter geen flard van een bewijs dat er

een relatie bestaat tussen Saddam Hoessein en het Al-Qa'ida-netwerk, en vermoedelijk bezit van chemische en biologische wapens is geen aanvaardbare grond voor oorlog. Kortom: voor Golfoorlog II bestaat geen casus belli.

Dat verklaart twee andere fundamentele verschillen met Golfoorlog I. De verovering van Koeweit werd algemeen gezien als een ontoelaatbare bedreiging van de wereldorde en een gevaar voor de machtsverhoudingen in het Midden-Oosten. Golfoorlog I werd gevoerd onder auspiciën van de VN, die het optreden van de coalitie tegen Saddam Hoessein legitimeerde. De goedkeuring van de VN was daarnaast een belangrijke factor bij de vorming van die coalitie. Deze bestond uiteindelijk uit 29 leden, waaronder de belangrijkste andere Arabische staten. Naast deze militaire samenwerking kende de coalitie ook een financiële coördinatiegroep ter dekking van de oorlogskosten.

Zoon Bush probeert ook een anti-Saddam-coalitie op te bouwen, maar dat is tot nu toe jammerlijk mislukt. Noch in Europa, noch in het Midden-Oosten heeft hij veel bondgenoten voor dit avontuur gevonden. Integendeel: in het Midden-Oosten kan hij op actieve tegenwerking rekenen. De staten die zijn vader in 1990-1991 steunden, doen nu niet mee. Saoedi-Arabië heeft al uitgesloten dat Amerika vanaf zijn grondgebied mag opereren. De Verenigde Staten kunnen alleen op Koeweit en een paar golfstaatjes rekenen als het gaat om bases van waaruit de aanval kan worden opgezet. In Europa heeft alleen premier Tony Blair steun aan een nieuwe Golfoorlog toegezegd. Maar hij staat in eigen land onder toenemende druk, zowel vanuit zijn eigen partij als vanuit kringen van militaire experts, die niets zien in een riskant avontuur.

De mislukking van de Amerikaanse diplomatie heeft alles te maken met het feit dat de meeste landen vinden dat het regime van Saddam Hoessein redelijk effectief wordt geneutraliseerd met de bestaande politieke en diplomatieke instrumenten. Pas in geval van een aanval op Irak ontstaat het reële gevaar dat Saddam Hoessein zijn vervaarlijke biologische en chemische wapens gaat gebruiken. Daarnaast wordt de Amerikaanse diplomatie ditmaal niet gedekt door de

VN (waarvan Amerika het belangrijkste lid is). Anders dan vader Bush laat zoon Bush de VN links liggen.

Dit gebrek aan enthousiasme bij andere staten heeft ten slotte te maken met het doel van de oorlog. Bij Golfoorlog I was dat herstel van de *status quo ante:* bevrijding van Koeweit. Bij Golfoorlog II is het doel vernietiging van het regime van Saddam Hoessein. Dat is het verschil tussen een beperkte en een totale oorlog. Maar het roept ook de vraag op, wat voor regime er daarna aan de macht komt in Bagdad. Op die vraag heeft Bush jr. nog niet het begin van een antwoord gegeven.

In 1990-1991 was het mogelijk het Israëlisch-Palestijnse conflict voor de duur van de oorlog tussen haakjes te parkeren. Dat zal in Golfoorlog II niet lukken, waardoor de ongewisheid in het Midden-Oosten nog groter wordt.

Vader Bush ging tot Golfoorlog I over, nadat op 12 januari 1991 de beide Huizen van het Congres een resolutie hadden aangenomen waarin zij hun goedkeuring hechtten aan het gebruik van militair geweld. Bush jr. doet alsof hij op eigen houtje Golfoorlog II kan beginnen. Maar de Amerikaanse Grondwet bepaalt dat de bevoegdheid om een oorlog te verklaren uitsluitend berust bij de volksvertegenwoordiging, het Congres.

Zoonlief heeft niets van zijn vader geleerd.

24 AUGUSTUS 2002

Amerika alleen

Vorig jaar arriveerde ik op 11 september in Londen voor een congres, nadat ik mijn politieke commentaar de avond daarvoor had opgesteld en naar de krant had verzonden. Zodoende heb ik die week niets gepubliceerd, want mijn commentaar van 10 september was plotseling achterhaald en het was te laat om het te vervangen door een stuk over de vernietiging van de Twin Towers.

Achteraf ben ik daar niet rouwig om. Meewarig neem ik bijna een jaar na dato nog eens kennis van de beschouwingen die onmiddellijk na de 11de september verschenen. De gemeenschappelijke noemer in al die artikelen was dat nu de Derde Wereldoorlog was uitgebroken en dat wij in een geheel nieuw tijdperk waren beland. Een jaar later is niet veel meer over van de apocalyptische beelden die onmiddellijk aan beide zijden van de Atlantische Oceaan werden opgeroepen. Ogenschijnlijk is er niet zoveel in de wereld veranderd. Van een ‘Derde Wereldoorlog’ is geen sprake.

Maar veranderingen hoeven niet een spectaculaire vorm aan te nemen om toch een ingrijpend karakter te hebben. En ingrijpende veranderingen hebben zich wel degelijk voorgedaan als gevolg van ‘9/11’.

De voornaamste betreft de verhouding tussen de Verenigde Staten en Europa. De 11de september leidde tot een verwijdering tussen de beide Atlantische grootheden die de vraag heeft opgeroepen of het begrip ‘het Westen’ nog wel op zijn plaats is ter aanduiding van hun gemeenschappelijkheid. In september 2001 was die vraag onvoorstelbaar. Nooit was de solidariteit tussen Europa en Amerika zo

groot. *Le Monde*, altijd kritisch ten opzichte van de Verenigde Staten, verklaarde in een hoofdartikel: ‘Wij zijn allen Amerikanen’. De NAVO activeerde voor het eerst in haar bestaan artikel 5 van het NAVO-verdrag, volgens hetwelk een aanval op één lidstaat als een aanval op alle andere lidstaten wordt beschouwd.

Dat was een groot gebaar, maar ook een onberaden stellingname. Zo'n aanval kan volgens het NAVO-verdrag alleen maar het werk van een vijandige staat zijn. De proclamatie van een ‘oorlog tegen het terrorisme’ onttrok aan het gezicht dat het hier niet om een oorlog tegen een staat ging, maar om misdaden van een terroristische organisatie. Het beroep op artikel 5 werd dan ook gevolgd door een anticlimax. In ‘de oorlog tegen het terrorisme’ speelt de NAVO vrijwel geen rol. De Verenigde Staten voeren die op eigen houtje en maken op bilaterale basis gebruik van militaire steun van NAVO-bondgenoten. Een jaar na ‘9/11’ is het bondgenootschap politiek op sterven na dood.

Aanvankelijk leek de Amerikaanse regering de 11de september aan te grijpen om wereldwijde samenwerking te organiseren tegen de aanstichters van de terreuraanslag, en daarmee terug te keren op het steeds meer unilateralistische pad dat president George W. Bush na zijn vreemde benoeming was ingeslagen. Maar onmiskenbaar is het afgelopen jaar aan het licht getreden dat zijn regering de 11de september heeft gebruikt om juist nog sterker een unilaterale agenda te volgen, die eigenlijk niet veel te maken heeft met jacht op het Al-Qa'ida-netwerk.

De metafoor van ‘de oorlog tegen het terrorisme’ kon even realiteit worden doordat de basis van dit netwerk van Al-Qa'ida zich in Afghanistan bevond. De eerste slag, de aanval op het Taliban-regime dat Al- Qa'ida onderdak bood, werd al snel gewonnen. Maar veel verder is de strijd tegen het terrorisme niet gekomen. De hoofdverdachte, Osama bin Laden, is niet gearresteerd, noch iemand anders uit de top van zijn organisatie. De echte oorlog is voorbij. Het ontmantelen van het terroristisch netwerk is geen kwestie van oorlogvoering, maar van nauwgezet politioneel speurwerk naar de financiële stromen en de organisatorische infrastructuur van Al-Qa'ida. In

dit opzicht is nauwelijks vooruitgang geboekt. In de Verenigde Staten worden honderden mensen vastgehouden in verband met de aanslagen van 11 september, en in verreweg de meeste gevallen heeft dat nog niet tot een aanklacht of proces geleid.

Dit markeert een ander ingrijpend gevolg van de aanslag. De angst voor nieuwe terreur is aan beide zijden van de Atlantische Oceaan bezworen met allerlei maatregelen ter inperking van de burgerlijke vrijheden en van de beginselen van de rechtsstaat. Het is misleidend deze ontwikkeling voor te stellen als een logisch gevolg van meer nadruk op *law and order*. Er is integendeel sprake van een tendens waarbij regeringen het eigen rechtsstelsel negeren of proberen te ontlopen. President Bush opende de mogelijkheid geheime militaire tribunalen in te stellen waarvoor verdachte terroristen kunnen terechtstaan zonder van de normale rechten op verdediging gebruik te kunnen maken. Gevangen genomen Al-Qa'ida- en Taliban-strijders worden niet als krijgsgevangenen behandeld, maar ook niet als gewone verdachten. Zij worden vastgehouden op de Amerikaanse basis Guantánamo Bay (Cuba), zodat ze buiten de jurisdictie van de Amerikaanse wet vallen. Sommigen zijn naar bevriende bondgenoten (Egypte) overgebracht, om ze daar door marteling tot het verschaffen van informatie te kunnen dwingen.

De aantasting van de vrijheid, die zich minder spectaculair ook in West-Europa voordoet onder het mom van terrorismebestrijding, is des te meer bevreemdend omdat op geen enkele wijze is aangetoond dat dit een noodzakelijke prijs is om een herhaling van aanslagen als die op de Twin Towers uit te sluiten.

De Amerikaanse regering heeft na de overwinning in Afghanistan voor een vlucht voorwaarts gekozen, door een ‘As van het Kwaad’ uit te vinden, die Irak, Iran en Noord-Korea zou verbinden in het terrorisme. Maar met de daders van de aanslagen van ‘9/11’ hebben deze staten, hoe onaangenaam hun regimes ook mogen zijn, niets te maken. Voor het plan om deze regimes uit te schakelen, wist Bush geen steun van de bondgenoten te verwerven. Het is slechts één element in een veelheid. Een ander is de grove wijze waarop Ame-

rika het Internationaal Strafhof poogt te torpederen.

Het moge duidelijk zijn dat deze Amerikaanse regering de 11de september gebruikt om een politiek programma door te zetten dat breekt met de grote lijn van de Amerikaanse politiek, zoals die al voor het eind van de Tweede Wereldoorlog werd ingeslagen door de presidenten Franklin Roosevelt en Harry Truman. Sindsdien is die lijn door beide partijen en presidenten van beiderlei politieke kleur gedragen en voortgezet. De politiek van Amerikaanse hegemonie op basis van internationale samenwerkingsverbanden gaat terug op president Woodrow Wilson, de schepper van de Volkenbond. Tegenover diens internationalisme stond een andere politiek, die de misleidende naam 'isolationisme' kreeg. Isolationisme hield namelijk niet in dat de Verenigde Staten zich isoleerden van de rest van de wereld: de kern ervan was dat zij zich niet door anderen gehinderd wilden weten in hun machtspolitiek. Dat is precies wat de regering in Washington in het afgelopen jaar met groeiende stemverheffing is gaan betogen.

President George W. Bush heeft zich zo in de voetsporen geplaatst van de isolationistische leiders Henry Cabot Lodge sr. en Robert Taft jr. Senator Cabot Lodge wist na de Eerste Wereldoorlog te bewerkstelligen dat de Senaat weigerde akkoord te gaan met het Amerikaanse lidmaatschap van de Volkenbond. Senator Taft ijverde er na de Tweede Wereldoorlog tot aan zijn dood in 1953 voor om de Verenigde Staten los te maken uit de Verenigde Naties en de NAVO en Amerika te verlossen van andere internationale verbintenissen, opdat het zelfstandig militair zou kunnen optreden tegen het communisme.

De naoorlogse relatie tussen de Verenigde Staten en de landen van West-Europa is nooit vrij geweest van soms hoogoplopende spanningen, zowel politiek als economisch. De huidige verwijdering is echter van een ander kaliber, juist omdat er een fundamentele wijziging van de Amerikaanse geostrategische politiek aan ten grondslag ligt. Zonder '9/11' hadden Bush, Cheney en Rumsfeld daarvoor nooit de politieke ruimte gekregen.

De aanslagen van 11 september hebben ook in Europa door-

gewerkt, allereerst in een snel toegenomen wantrouwen tegen de islam in het algemeen en de islamitische immigranten in het bijzonder. De onaangename manifestatie daarvan was een golf van agressie tegen moskeeën, asielzoekerscentra, islamitische instellingen en individuele moslims. De politieke vertaling hiervan is een onmiskenbare ruk naar rechts geweest. In alle verkiezingen die na de 11de september in Europese staten werden gehouden, tekende die zich af: Denemarken, Italië, Portugal, Frankrijk en Nederland. Sociaal-democratische partijen vormden de voornaamste verliezers, maar de winnaars waren vaak niet de traditionele rechtse of centrumpartijen, maar nieuw-rechtse, populistische bewegingen, zoals hier de Lijst Pim Fortuyn. Zulke partijen zijn niet ontstaan als gevolg van 11 september. Maar 11 september was wel een katalysator bij het mobiliseren van kiezers voor een programma dat enerzijds 'de gevestigde partijen' aanviel uit naam van 'het volk' en anderzijds inspeelde op onzekerheid, ontevredenheid en ressentiment onder grote delen van de bevolking.

De grootscheepse immigratie van moslims in West-Europa was hierbij een voor de hand liggend aangrijpingspunt, omdat deze het meest tastbare bewijs vormde van de abstracte processen van mondialisering die ten grondslag liggen aan het ongenoegen waarvan de nieuw-rechtse partijen het moeten hebben. Het is immers een ongenoegen dat voortvloeit uit het gevoel dat men wordt geconfronteerd met ontwikkelingen waarop geen greep meer valt te krijgen via de vertrouwde instrumenten van de nationale staat.

Het paradoxale van deze ontwikkeling is dat de opkomst van nieuw-rechts door precies dezelfde factoren is bepaald als die welke het islamitisch fundamentalisme tot bloei brachten. Ook dat is een reactie op mondiale processen die van buiten komen en vertrouwde levensvormen hebben uitgehold. Mondialisering staat hier gelijk aan verwestersing, waarna de oplossing wordt gezocht in een terugkeer naar de oorspronkelijke, 'zuivere' islam, die zich weer wel laat gebruiken als een programma van terreur tegen ongelovigen.

Aantasting van de rechtsstaat, een misschien wel niet meer te overbruggen kloof tussen de Verenigde Staten en Europa, en de op-

komst van nieuw-rechtse bewegingen - dat is na een jaar de politieke balans van 11 september in het Westen.

7 SEPTEMBER 2002

Irak heeft de bom niet

Al maanden kondigen president George W. Bush en leden van zijn regering aan dat het regime van Saddam Hoessein ten val moet worden gebracht, omdat diens massavernietigingswapens een rechtstreekse bedreiging vormen voor de Verenigde Staten. In woord en daad bereidt Washington zich voor op een oorlog tegen Irak teneinde dit doel te bereiken. Weliswaar poogt de regering haar doel ook te bereiken via de Verenigde Naties, maar zij behoudt zich nadrukkelijk het recht voor desnoods, ‘in naam van de vrede’, op eigen houtje aan te vallen.

De president probeert nu al weken de publieke opinie van de noodzaak (in zijn ogen) van deze oorlog te overtuigen. Hij is daarbij ‘economisch met de waarheid’, voor zover hij niet klinkklare onwaarheden verkondigt. Laten we als voorbeeld nemen de veronderstelde dreiging van één zo'n massavernietigingswapen: de atoombom.

Volgens de president bleek die dreiging zonneklaar uit een rapport van de IAEA (International Atomic Energy Agency), dat echter bij raadpleging die bewering helemaal niet blijkt te ondersteunen. Daarmee geconfronteerd zei het Witte Huis dat de dreiging niettemin bestond.

Een rapport van het International Institute of Strategic Studies (IISS) kwam vorige maand in het nieuws met de conclusie dat Irak in staat zou kunnen zijn binnen enkele maanden kernwapens te vervaardigen. Dat was misleidend, omdat de meeste kranten en zeker de Amerikaanse en de Britse regering de voorwaarde hadden weggelaten

waaronder deze conclusie volgens het IISS geldig was: een Irakese atoombom zou misschien op termijn mogelijk zijn, als Irak van buitenaf de beschikking zou krijgen over bruikbare nucleaire splijtstof.

Irak probeert al ruim twintig jaar een atoombom te produceren. De eerste poging werd verijdeld door de Israëlische luchtaanval op de door Frankrijk geleverde nucleaire reactor in Osirak (1981), die plutonium als splijtstof zou hebben geproduceerd. Daarna probeerde Saddam Hoessein het met atoomwapens gebaseerd op verrijkt uranium als splijtstof.

Een atoombom construeren is technisch geen uitzonderlijke opgave. Zeker vijftig staten zijn daartoe vandaag de dag in staat. Het eerste grote probleem is echter splijtstof, het verrijken van gewoon uranium tot militair bruikbaar uranium. Natuurlijk, uranium bestaat uit uranium 238 en uranium 235, in een verhouding van 142:1. Verrijking verandert die verhouding in 1:9. Ongeveer 25 kilo van zulk verrijkt uranium 235 is voldoende voor één atoombom. Voor de verrijking van natuurlijk uranium bestaan verschillende procédés, die een ongelooflijk kapitaalintensieve en technologische inspanning vereisen.

Na de Golfoorlog vonden VN-inspectieteams twee opwerkingsfabrieken, in Tuwaitha en in Tarmiyah, die gebaseerd waren op elektromagnetische scheiding van uranium. Later ontdekten zij ook dat Irak twee complete gascentrifuge-installaties had bemachtigd en van plan was deze na te bouwen (er zijn honderden van zulke centrifuges nodig, die, mits in serie geschakeld, geschikt zijn om uit natuurlijk uranium splijtstof te fabriceren). Op het moment dat de VN-wapeninspecteurs de verrijkingsinstallaties ontdekten, was ongeveer één kilo uranium een paar procent verrijkt. Het zou vier tot vijf jaar hebben geduurd voor Saddam Hoessein de beschikking zou hebben gehad over voldoende splijtstof voor één atoombom.

Toen de wapeninspecties van de Verenigde Naties in 1998 werden stopgezet, had de IAEA de installaties in Tuwaitha en Tarmiyah met alles erop en eraan vernietigd, evenals de gascentrifuges, de voorraad verrijkt uranium en de meeste andere installaties waar aan de bom werd gewerkt.

Er bestaat geen enkele aanwijzing dat Saddam Hoessein sindsdien in staat is geweest nieuwe installaties te bouwen. De Amerikaanse regering heeft daarvoor geen bewijs kunnen aanvoeren en dat geldt ook voor het recente rapport van het kabinet-Blair. Het IISS-rapport daarentegen bevat een centrale conclusie die heel wat minder aandacht in de media heeft gekregen dan de bovenvermelde nucleaire '*wild card*' (de term is van het IISS).

Die centrale conclusie luidt dat de bestaande nucleaire infrastructuur en voorraden van Irak effectief in kaart zijn gebracht en daarna in 1998 zijn vernietigd.

President Bush belazert dus zijn eigen bevolking en de rest van de wereld als hij het voorstelt alsof Irak binnen een jaar - dat is nu blijkbaar de officiële termijn voor Washington - over een kernwapen kan beschikken. Dat staat nog los van het feit dat Irak niet in staat is een atoombom te bouwen die klein genoeg is om met een raket te worden afgeschoten op andere landen. Niet voor niets moesten Amerikaanse atoombommen beginjaren vijftig altijd worden vervoerd in een B-29 'Superfortress' of 'Big Ugly Fat Fellow', een B-52.

Het is angstaanjagend dat deze Amerikaanse regering op basis van misleiding aanstuurt op een oorlog tegen Irak en het is onverantwoordelijk dat de nu demissionaire Nederlandse regering van minister-president Jan Peter Balkenende daar blindelings mee heeft ingestemd.

2 NOVEMBER 2002

Nederland en Irak

Onafwendbaar stevent de Amerikaanse regering af op oorlog met Irak. Het voornaamste probleem van president George W. Bush is dat hij - behalve bij de Britse premier Tony Blair - internationaal geen wezenlijke steun vindt voor zijn aanvalsplan.

Niemand is gesteld op Saddam Hoessein en zijn regime. Maar dat hij een bedreiging vormt voor de rest van de wereld, zoals de Amerikaanse president vorige week beweerde in zijn *State of the Union*-toespraak - het equivalent van de Troonrede - is een uitspraak die niemand met enige kennis van zaken serieus neemt. De inspecties ter plaatse hebben aannemelijk gemaakt dat Bagdad niet meer over het vermogen beschikt om verrijkt uranium te produceren, laat staan om een atoomwapen te construeren dat met een geleid projectiel kan worden verplaatst over een grote afstand en met enige trefzekerheid.

Voor biologische en chemische wapens ligt dit anders. Maar ook hiervoor geldt dat Irak niet beschikt over de middelen om ze ver buiten de eigen grenzen te gebruiken. Ruim een jaar nadat president Bush Irak de oorlog aanzegde vanwege zijn massavernietigingswapens, heeft de Amerikaanse regering nog steeds geen overtuigend bewijs kunnen overleggen van hun bestaan en dreiging. (Ik schrijf dit voordat minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell op 5 februari zulke ‘bewijzen’ aan de Veiligheidsraad zal overleggen, maar, afgaande op de daarover in Washington circulerende berichten, vermoed ik dat het ook nu weer gaat om *circumstantial evidence*. Als de Amerikaanse regering over harde bewijzen beschikt, waarom is zij daar dan niet eerder mee gekomen?)

De positie die de Nederlandse regering in de afgelopen maanden heeft ingenomen, getuigt van weinig beleid. Het begon met een brief van de minister van Buitenlandse Zaken Jaap de Hoop Scheffer aan de Tweede Kamer van 4 september vorig jaar waarin al bij voorbaat instemming viel te lezen met de door de Verenigde Staten aangekondigde oorlog. Voor de Nederlandse regering was een mandaat van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VN) voor zo'n oorlog niet noodzakelijk. Toestemming van de Veiligheidsraad heette slechts 'wenselijk'.

In antwoord op Kamervragen deelde de minister mee over deze kwestie geen behoefte te hebben aan een advies van de Commissie van advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken. (Die, zoals de naam al zegt, voor zaken als deze juist in het leven is geroepen.) Dit met het argument dat het hier niet om een juridische, maar om een politieke kwestie ging, alsof de volkenrechtelijke rechtvaardiging van zo'n oorlog niet bij uitstek een politieke factor is! Een oorlog gelegitimeerd door de Veiligheidsraad is immers iets heel anders dan een oorlog die Amerika (met steun van Nederland) buiten de Verenigde Naties om zou voeren.

Het regeringsstandpunt van 4 september was zowel voorbarig als vrijblijvend. Er bestond op dat moment voor Nederland geen enkele reden om zich, buiten Europees en NAVO-verband, al zo uit te spreken, terwijl aan deze ferme mening geen enkel materieel gevolg werd verbonden in de vorm van militaire steun.

Vervolgens sloeg de Amerikaanse regering alsnog de weg van de VN in, en op 7 november nam de Veiligheidsraad unaniem resolutie 1441 aan, die Irak de laatste kans geeft zich van massavernietigingswapens te ontdoen en VN-inspecties toe te laten, op straffe van 'ernstige gevolgen'. Natuurlijk draaide de inmiddels demissionaire Nederlandse regering mee met het gewijzigde Amerikaanse standpunt. Terwijl zij op andere terreinen doorregeerde alsof ze haar ontslag niet had aangeboden, deed zij geen enkele poging om een standpunt te formuleren over de gronden waarop ons land wel of niet zou meewerken aan een Amerikaanse oorlog tegen Irak.

Het spoeddebat dat de Tweede Kamer daarover voerde, verhel-

derde niet veel. Vlak daarvóór publiceerden acht staatshoofden en regeringsleiders in Europa een verklaring die algemeen is uitgelegd als steun aan de Amerikaanse opstelling, hoewel de nogal slijmerige tekst (die eindigt met: ‘Wij hebben er alle vertrouwen in dat de Veiligheidsraad zijn verantwoordelijkheid zal nemen.’) nu juist net niet zover gaat.

Premier Jan Peter Balkenende verklaarde het wel eens te zijn met de tekst, maar deze niet getekend te hebben, omdat deze alleen maar de verdeeldheid in Europa etaleert. Maar de regering beklemtoonde dat Nederland welwillend staat tegenover Amerikaanse verzoeken, rechtstreeks of via de NAVO, om mee te werken aan de militaire voorbereidingen voor een oorlog, al mocht dat van minister Jaap de Hoop Scheffer niet zo gezegd worden: het ging alleen maar om middelen die kunnen worden ingezet als een oorlog onverhoopt uitbreekt.

Het debat leverde op dat wederom onduidelijk is onder welke politieke voorwaarden Nederland meewerkt aan de voorbereiding van een militaire actie tegen Irak en aan zo'n actie zelf. Helderheid in een zaak van leven of dood is voor de politieke meerderheid in ons land kennelijk geen prioriteit.

8 FEBRUARI 2003

Een schot in eigen voet

De presentatie van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell op 5 februari in de Veiligheidsraad maakte overtuigend duidelijk dat het Iraakse regime niet meewerkt aan de uitvoering van resolutie 1441 en waar mogelijk de wapeninspecties van de Verenigde Naties hindert. In dit opzicht onderstreepte hij de klachten die de leiders van de inspecteurs, Hans Blix en Mohammed el-Baradei, ruim een week eerder bij hun tussenrapportage aan de Veiligheidsraad kenbaar maakten.

Maar onweerlegbare bewijzen over de opbouw en beschikbaarheid van een Iraaks arsenaal aan massavernietigingswapens legde Powell niet voor. Dat gold ook voor informatie over het bestaan van Iraakse geleide projectielen voor de lange afstand. Zonder deze is de dreiging van Iraakse massavernietigingswapens immers slechts van lokaal, hoogstens van regionaal belang. Minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell demonstreerde dit ongewild met zijn mededeling dat volgens Amerikaanse schattingen Irak voldoende middelen heeft om chemische wapens te vervaardigen waarmee zestienduizend raketten zouden kunnen worden geladen. Ik laat maar zitten dat ‘middelen om chemische wapens te vervaardigen’ geen chemische wapens zijn - anders zou je ook DSM in Heerlen kunnen aanmerken als een fabriek geschikt voor de productie van chemische wapens. Nee, het gaat erom dat Powell ook vertelde dat Irak mogelijk beschikt over een paar dozijn raketten met een reikwijdte van 650 tot 900 kilometer.

Die zouden zijn gebaseerd op scudraketten, waarvan Irak er ook nog enkele tientallen zou hebben. De scudraket is een Russisch ont-

werp dat al bijna een halve eeuw oud is en waarvan het altijd weer een verrassing is waar deze neerkomt, gezien zijn grote onnauwkeurigheid.

Met andere woorden: volgens Amerika beschikt Saddam Hoessein op zijn best over een handvol weinig precieze geleide projectielen met middellange dracht om massavernietigingswapens mee te vervoeren. Nucleaire wapens zijn daar niet bij. Powell ging niet verder dan te verklaren dat Irak niet beschikt over splijtbaar materiaal en pogingen heeft gedaan aan de middelen te komen om zelf verrijkt uranium te produceren, in het bijzonder speciale aluminiumbuizen, geschikt voor de bouw van ultracentrifuges waarmee gewoon uranium kan worden verrijkt. Hij meldde niet dat Irak daarin is geslaagd, laat staan dat het bezig is volgens dit procédé daadwerkelijk uranium 235 te maken, een proces dat jaren vergt om de voor een bom benodigde 5 tot 6 kilo te verkrijgen.*

Dat is heel wat anders dan de aankondigingen van de Amerikaanse en Britse regering in september vorig jaar dat Irak op een termijn van enkele maanden over kernwapens kon beschikken.

Het hele verhaal van Colin Powell heeft een ontluisterend karakter als men het confronteert met de verklaringen van het Witte Huis in het afgelopen jaar over de onmiddellijke bedreiging van Amerika en de wereldvrede door Iraakse massavernietigingswapens - verklaringen die werden gebruikt als argument om op korte termijn een aanval op Irak te beginnen. Zó pressend werd deze dreiging steeds voorgesteld, dat president Bush lang niets wilde weten van de Verenigde Naties als het geëigende instituut om deze kwestie aan de orde te stellen. Pas in september koos hij ervoor de kwestie in de Veiligheidsraad te brengen, overigens zonder uit te sluiten dat Amerika toch op eigen houtje tot oorlog zou overgaan. Zo ernstig was immers de Iraakse dreiging.

Alweer met andere woorden: Powell heeft in zijn presentatie van anderhalf uur overtuigend uiteengezet dat van een '*clear and present danger*' van Iraakse massavernietigingswapens geen sprake is en dat de regering-Bush dus een jaar lang de wereld met paniekverhalen heeft bestookt.

* Zie ook 'Irak heeft de bom niet' op pagina 48

Het merkwaardige is nu dat politici, commentatoren en journalisten kritiekloos de ommezwaai van de Amerikaanse regering volgen, negeren dat het oorspronkelijk ging om de dreiging van massavernietigingswapens, en accepteren dat de casus belli nu een heel andere is geworden: het door Irak niet meewerken aan de uitvoering van resolutie 1441.

Maar in dit opzicht roept het betoog van Colin Powell onaangename vragen op. Irak is niet het enige (wel het voornaamste) land dat niet meewerkt. De resolutie verplicht ook de andere lidstaten van de VN tot medewerking. Het werk van de VN-inspecteurs zou aanmerkelijk verlicht worden als de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Frankrijk, de Volksrepubliek China en de Russische Federatie bekend zouden maken welke grondstoffen en apparatuur voor de productie voor biologische, chemische en nucleaire wapens zij in de afgelopen twintig jaar aan Saddam Hoessein hebben geleverd. En Colin Powell zou moeten uitleggen waarom zijn land de informatie die hij op 5 februari over de Iraakse geheimhouderij openbaar maakte, niet veel eerder ter beschikking heeft gesteld van de VN-inspecteurs.

15 FEBRUARI 2003

Oorlogsslachtoffers

Het is nog steeds niet absoluut zeker dat de oorlog tegen Irak doorgaat, al beslaat de marge van onzekerheid langzamerhand niet veel meer dan 1 procent. De lijst van slachtoffers van deze onverklaarde oorlog heeft echter al dramatische vormen aangenomen. Het eerste slachtoffer zijn de trans-Atlantische betrekkingen, die op een naoorlogs dieptepunt zijn aanbeland.

Sinds de Verenigde Staten na de aanslagen van 11 september de NAVO zijn gaan negeren - ondanks het feit dat de NAVO-raad uit solidariteit met de gewonde supermacht artikel 5 van het NAVO-verdrag van toepassing verklaarde - is de relevantie van het bondgenootschap twijfelachtig. Geen wonder dat Lord George Robertson te kennen heeft gegeven geen tweede ambtstermijn als secretaris-generaal te ambiëren. Het geruzie van de laatste weken bedreigt nu zelfs het bestaan van de NAVO zelf.

De Verenigde Naties (VN) dreigen het tweede slachtoffer te worden. Als de Veiligheidsraad niet instemt met een nieuwe resolutie (na resolutie 1441), die de Verenigde Staten het recht geeft Irak aan te vallen, dan zullen, zo heeft president George W. Bush keer op keer verklaard, de Verenigde Staten op eigen houtje tegen Irak optreden. In het laatste geval belanden de VN in de ernstigste crisis uit hun bestaan, want dan houdt de Veiligheidsraad op te functioneren als het forum dat toeziet op de internationale regels die in het Handvest van de Verenigde Naties zijn vastgelegd. Zo'n Amerikaanse aanval op Irak zou voor de VN betekenen wat de aanval van Mussolini's Italië op Ethiopië in 1936 inhield voor de Volkenbond.

Maar wordt zo'n nieuwe resolutie wel aangenomen, dan is dat evenzeer schadelijk voor het VN-systeem. Volgens het Handvest van de VN is gewapende actie tegen een lidstaat alleen toegestaan uit zelfverdediging tegen agressie en bij een bedreiging van de vrede, maar ook dan pas als alle andere maatregelen inadequaat zijn gebleken. Hoe weerzinwekkend het regime van Saddam Hoessein ook is, het is niet aangetoond dat het op dit moment een bedreiging voor de vrede vormt. Zelfs de (nog altijd niet bewezen) aanwezigheid van biologische en chemische wapens kan moeilijk als zodanig tellen. Er zijn veel meer landen die daarover beschikken.

Als de Veiligheidsraad desondanks een gewapend optreden tegen Irak goedkeurt, dan geeft hij zichzelf een vrijbrief om datzelfde te doen in andere gevallen die evenmin duidelijk binnen de termen van het Handvest vallen. Dat zou een even ernstige ondermijning van de geloofwaardigheid van de Veiligheidsraad zijn als een Amerikaanse aanval buiten de raad om.

Het derde slachtoffer is de Europese Unie (EU). Elke pretentie van een gemeenschappelijk Europees buitenlandbeleid is belachelijk geworden door de geheel verschillende reacties van de regeringen van de lidstaten op een mogelijke aanval op Irak. Het meest bedenkelijke daaraan is dat de bevolking van de EU niet verdeeld is: die is in overgrote meerderheid tegen de oorlog. Maar een aantal regeringsleiders laat liever zijn oren naar Washington hangen dan naar de eigen burgers.

De demissionaire Nederlandse regering heeft besloten in te gaan op het verzoek van Turkije om Patriot-raketsystemen, geschikt om niet alleen vliegtuigen maar ook geleide projectielen te treffen, te stationeren in Zuidoost-Turkije, als voorzorg tegen een Iraakse aanval. In het Nederlandse debat is volledig voorbijgegaan aan het gegeven dat dit door de Verenigde Staten ingefluisterde verzoek een zuiver politieke manoeuvre is om Nederland bij de voorgenomen oorlog te betrekken. Immers, er is op dit moment geen sprake van dat Turkije wordt bedreigd door Iraakse raketten. Die dreiging treedt pas op als Irak ook vanuit Turkije zou worden aangevallen en is ook dan weinig waarschijnlijk.

Irak beschikt op zijn best over een paar dozijn geleide projectielen met een dracht boven de 500 kilometer. Vanwege hun geringe nauwkeurigheid zijn zij niet geschikt voor militaire doelen zoals vliegvelden en kampementen. Ze zouden alleen bruikbaar zijn als terreurwapen, chemisch of biologisch geladen, tegen een groot burgerdoel als de Koerdische 'hoofdstad' Dyabakir in Oost-Turkije.

Maar waarom zou Saddam Hoessein een paar van zijn schaarse raketten nog vóór een Amerikaanse aanval juist richting Turkije afvuren? Dat is een onzinnig scenario. Niet alleen ik denk er zo over, ook de Verenigde Staten zelf doen dat. In de al maanden geleden verschenen, maar nog altijd actuele analyse van de Central Intelligence Agency (CIA) staat dat Saddam Hoessein alleen als hij wordt aangevallen van massavernietigingswapens gebruik zal maken. De Iraakse dreiging is het gevolg van de Amerikaanse dreiging.

Als om de onzinnigheid van het besluit van het demissionaire kabinet-Balkenende te onderstrepen, worden de Nederlandse Patriot-batterijen, die Turkije ook tegen een preëmptieve Iraakse aanval zouden moeten beschermen, per schip vervoerd, zodat ze pas over drie à vier weken operationeel zijn.

22 FEBRUARI 2003

Nederland stampt mee

Van de botte politiek die de regering-Bush koste wat kost (en dat is heel veel) ten aanzien van Irak doorzet, zijn de trans-Atlantische betrekkingen alvast slachtoffer geworden. Aan beide kanten van de oceaan grossieren commentatoren in anti-Amerikaanse en anti-Europese clichés. In dit perspectief is enerzijds Tony Blair Amerikaan honoris causa, en geldt anderzijds elke kritiek op de huidige regering in Washington als anti-Amerikanisme.

Deze voorstelling van zaken vloeit zeker voor een deel voort uit het ontbreken van elke discussie over de Irak-politiek in de Amerikaanse volksvertegenwoordiging. ‘Er is geen debat, geen discussie, geen poging om het volk de voors en tegens van deze oorlog voor te leggen. Niets van dat alles.’ Met deze woorden doorbrak Senator Robert Byrd op 12 februari de grote stilte in het Congres. Het is niet onwaarschijnlijk dat hij zijn rede hield in een lege Senaat, maar via de *Congressional Record* werden zijn woorden ver daarbuiten verbreid. Een aantal treffende passages:

‘De komende strijd zal, als hij plaatsvindt, een keerpunt in de Amerikaanse politiek betekenen, en misschien ook wel een keerpunt in de jongste wereldgeschiedenis.’

‘Voor het eerst zullen de Verenigde Staten een revolutionaire doctrine beproeven. De doctrine van het preventieve optreden - de gedachte dat Amerika of elk ander land rechtmatig een land kan aanvallen dat geen directe bedreiging vormt maar misschien in de toekomst een bedreiging zal vormen - geeft een radicale nieuwe draai aan het traditionele idee van zelfverdediging. De doctrine lijkt in

strijd met het volkenrecht en het handvest van de Verenigde Naties.'

'Anti-Amerikanisme als gevolg van wantrouwen, desinformatie, verdenking en de onrustbarende retoriek van Amerikaanse leiders versplintert de eens zo stevige alliantie tegen het wereldterrorisme.'

'De huidige regering, nu twee jaar aan de macht, moet op haar staat van dienst worden beoordeeld. Die is bedroevend. In twee jaar heeft deze regering het begrotingsoverschot van 5,6 biljoen dollar dat voor de komende tien jaar was voorzien, over de balk gesmeten en ons met onafzienbare tekorten opgezadeld.'

'Op buitenlands terrein is deze regering er niet in geslaagd Osama bin Laden te vinden. Zij heeft traditionele bondgenootschappen verdeeld, en misschien wel voorgoed internationale ordehandhavers als de Verenigde Naties en de NAVO verlamd. Deze regering heeft afbreuk gedaan aan de traditionele kijk op Amerika als welmenende internationale vredestichter. Zij heeft de kunst van de geduldige diplomatie vervangen door bedreigingen, beschuldigingen en scheldpartijen van het soort dat een armzalig licht werpt op de intelligentie en de gevoeligheid van onze leiders. Staatshoofden voor pygmeeën uitmaken, hele landen als kwaad bestempelen, machtige Europese bondgenoten als onbelangrijk afdoen - dergelijke botte ongevoeligheden kunnen ons grote land geen goed doen.'

'Ik zet vraagtekens bij het oordeel van een president die durft te zeggen dat een grootscheepse onuitgelokte militaire aanval op een volk dat voor dan 50 procent uit kinderen bestaat "in de hoogste morele traditie van ons land" is.'

'Onze uitdaging is om nu een elegante uitweg te vinden uit de nesten waarin wij ons zelf hebben gewerkt.'

Robert Carlyle Byrd (83) is nu een halve eeuw volksvertegenwoordiger en sinds 1958 Senator voor West-Virginia. In 2000 werd hij voor een achtste termijn herkozen in de Senaat, een record. Tien jaar lang was hij fractieleider van de Democraten in de Senaat. Hij behoort zeker niet tot hun linkervleugel. In 1964 maakte hij nog naam met een rede van veertien uur tegen president Lyndon Johnsons burgerrechtenwetgeving. Maar Byrd geldt ook als de kenner en verdediger bij uitstek van de Amerikaanse Grondwet, waarvan hij altijd

een exemplaar bij zich draagt. Het is moeilijk je een authentieker Amerikaans politicus voor te stellen.

Zijn snijdende kritiek op het beleid van president Bush is ook een ernstige waarschuwing tegen de domme voorstelling van zaken waarin kritiek op het beleid van ‘deze roekeloze en arrogante regering’ (Byrd) als anti-Amerikaans wordt afgedaan.

De inhoud van zijn kritiek treft indirect voor een deel ook de demissionaire Nederlandse regering, die al vanaf september in woord gedwee achter de Amerikaanse aansjokt. Dat geldt in het bijzonder de instemming met de stelling dat Amerika een oorlog tegen Irak ook wel buiten de VN om kan voeren. Daarmee heeft deze Nederlandse regering in feite het VN-handvest tot een vodje papier verklaard, want dat bepaalt dat ‘gewapend optreden’ alleen in geval van zelfverdediging geoorloofd is, of als de Veiligheidsraad besluit dat er sprake is van een duidelijke bedreiging van de wereldvrede. Jan Peter Balkenende moet nog maar eens zijn oor te luisteren leggen bij Silvio Berlusconi, die na de miljoenendemonstraties in Italië vorige week verklaarde dat militaire acties tegen Irak op een mandaat van de Veiligheidsraad moeten berusten.

1 MAART 2003

Vriend en vijand

In mei 1927 hield de staatsrechtgeleerde Carl Schmitt in Berlijn een voordracht die nog datzelfde jaar in druk verscheen als: *Der Begriff des Politischen* (in 2001 in het Nederlands vertaald als *Het begrip politiek*). De voordracht leidde onmiddellijk tot veel tumult en dat is sindsdien niet meer verstomd. Dat heeft niet alleen te maken met de inhoud van Schmitts betoog, maar vooral met zijn dubieuze politieke opstelling in de jaren dertig.

De conservatieve, orthodox-katholieke Schmitt meldde zich op 1 mei 1933 aan als lid van de nationaal-socialistische NSDAP en streefde er vervolgens naar de leidende staatsrechtgeleerde van het Derde Rijk te worden. Dat mislukte. De echte nazi's beschouwden hem als een opportunist en stelden een speciale afdeling van Reinhard Heydrichs Sicherheitsdienst in om belastend materiaal tegen hem te verzamelen. In 1936 werd Schmitt politiek uitgeschakeld. Niettemin werd hij, meer nog dan de filosoof Martin Heidegger, na de Tweede Wereldoorlog het symbool van de collaboratie van Duitse intellectuelen met Adolf Hitler. Tevens groeide hij uit tot zondebok.

Met als basis deze biografische gegevens bestaat er een sterke neiging om Schmitts geschriften van vóór 1933 met terugwerkende kracht als ‘met nazisme besmet’ te beschouwen. Maar het is te gemakkelijk om de inhoud niet serieus te nemen. Dat geldt zeker voor *Het begrip politiek*. Centraal daarin, de titel zegt het al, staat Schmitts zoektocht naar de inhoud van het begrip ‘politiek’.

In een karakteristieke redenering stelt hij dat voor elk intellectueel domein een centrale tegenstelling bepalend is. De esthetica is ge-

baseerd op het maken van het onderscheid tussen ‘mooi’ en ‘lelijk’; de moraal op de tegenstelling tussen ‘goed’ en ‘kwaad’; de economie op het onderscheid tussen ‘rendabel’ en ‘niet-rendabel’.

Welk onderscheid is, zo vraagt Schmitt zich af, bepalend voor het domein van de politiek? Zijn antwoord: ‘De specifiek politieke onderscheiding waartoe politieke handelingen en motieven kunnen worden herleid, is de onderscheiding tussen “vriend” en “vijand”.’

De herleiding van het begrip ‘politiek’ tot het onderscheid tussen ‘vriend’ en ‘vijand’ heeft Schmitt beroemd en, meer nog, berucht gemaakt. Maar ze is ook misverstaan. Schmitt benadrukt dat het begrip ‘vijand’ hier geen enkele morele inhoud heeft. De vijand is geen persoonlijke tegenstander, maar een publieke. De uiteindelijke consequentie van de tegenstelling tussen ‘vriend’ en ‘vijand’ is strijd; oorlog als het om staten gaat, burgeroorlog als het de politiek binnen een staat betreft. Maar oorlog of burgeroorlog is niet het doel van de politiek. Het besef dat dit een uiterste mogelijkheid is, moet er in zijn ogen juist toe bijdragen dat ‘vriend’ en ‘vijand’ vreedzaam en zakelijk hun conflicten proberen te beslechten.

Met deze analyse is het Schmitt er dus juist om te doen het besef wakker te houden dat het hier niet gaat om iets ongevaarlijks; de dreiging van strijd blijft latent aanwezig. En anderzijds wijst hij erop dat ‘politiek’ een stap vooruit is in vergelijking met de ideologische en religieuze voorstellingen van het onderscheid tussen ‘vriend’ en ‘vijand’, waarin ‘de vijand’ als onmens en misdadiger of als moreel of fysiek minderwaardig wordt beschouwd.

Schmitt verheldert dit standpunt met een verwijzing naar de historie van het moderne begrip ‘politiek’. Dit ontstond als scheldwoord in de Franse godsdienstoorlogen van de zestiende eeuw. *Les politiques* was de benaming van juristen als de politieke denker Jean Bodin, die betoogde dat de integriteit van de staat belangrijker is dan het religieuze gelijk dat protestanten en katholieken voor zichzelf opeisen. Het woord ‘politiek’ bleef daarna in gebruik als aanduiding voor de neutralisering van de godsdienstoorlog.

De actualiteit van Schmitts analyse heeft iets beklemmends nu wij beleven hoe ‘politiek’ - als een mechanisme waarin tegenstellin-

gen geneutraliseerd en oplosbaar worden gemaakt - onder druk staat in de kwestie Irak. Aan beide zijden. Aan Amerikaanse kant proclameerde president George W. Bush na de aanslagen van 11 september 2001 niet alleen een ‘oorlog tegen het terrorisme’, maar hij definieerde deze ook nog eens in absolute en morele termen. De Amerikaanse leider houdt niet op te verklaren dat het hier gaat om ‘goed’ tegen ‘kwaad’, en dat ‘wie niet voor ons is, aan de kant van het terrorisme staat’. Dat is het spiegelbeeld van Osama bin Ladens islamitisch fundamentalisme.

Nu de ‘oorlog tegen het terrorisme’ de vorm lijkt aan te nemen van een Amerikaanse militaire aanval op het regime in Irak (dat van huis uit seculier is, de reden waarom het door Al-Qa'ida-leider Bin Laden wordt gehaat) wordt deze in de Arabische en islamitische wereld niettemin opgevat als een godsdienstoorlog tegen de islam. Dat geldt ook voor de islamieten in Nederland. Zo hebben ‘vriend’ en ‘vijand’ in dit conflict de dimensies van morele minderwaardigheid en absoluutheid gekregen waarvan Carl Schmitt nu juist betoogde dat politiek ze diende te vermijden.

15 MAART 2003

Bush breekt wereldorde

Vorige week gaf de voorzitter van het House Administration Committee opdracht het woord '*French*' te verwijderen uit alle menu's van de restaurants in het Huis van Afgevaardigden. Dit is het niveau waarop volksvertegenwoordigers in Washington het aanstaande einde van de naoorlogse wereldorde markeren.

Die wereldorde is de schepping van scherpzinnige Amerikaanse politici als president Harry Truman en zijn ministers George Marshall en Dean Acheson. Zij trokken lering uit de oorlog en het interbellum waarin die oorlog mogelijk was geworden. Vrede en voorspoed zouden moeten worden gegarandeerd door internationale samenwerking op politiek, militair en economisch terrein. Zo ontstond een netwerk van internationale regimes en internationale organisaties, waarvan de Verenigde Naties, de NAVO en de GATT (tegenwoordig de Wereldhandelsorganisatie) de belangrijkste zijn. De mogelijke dreiging van de Sovjet-Unie bleef succesvol ingedamd.

Alle naoorlogse Amerikaanse regeringen hebben deze orde gesteund en versterkt. Maar de regering van president George W. Bush is haar in woorden en daden welbewust aan het afbreken. Zij koestert het visioen van een andere wereldorde, waarin de Verenigde Staten, niet gehinderd door internationale afspraken, verdragen en instituties, op basis van militaire macht de dienst uitmaken.

De kwestie Irak staat model voor deze breuk. Vorig jaar kondigden de Verenigde Staten aan door middel van oorlog het regime van Saddam Hoessein ten val te brengen, vanwege de massavernietigingswapens waarmee de laatste de Verenigde Staten zou bedreigen.

Inmiddels is gebleken dat Amerika helemaal niet, zoals Bush en de zijnen een jaar lang hebben beweerd, over bewijzen beschikt dat Irak inderdaad dit vermogen bezit.

Als basis voor de voorgenomen oorlog formuleerde de Amerikaanse regering een nieuwe strategische doctrine: preventief militair kunnen optreden tegen elke staat die weleens een bedreiging van Amerika zou kunnen vormen. Dit uitgangspunt is volstrekt in strijd met het internationaal recht en met het soevereiniteitsprincipe dat sinds de Vrede van Westfalen (1648) de basis van omgang tussen staten vormt.

Karakteristiek voor de politiek van Washington is dat aanvankelijk geen poging in het werk is gesteld een gewapend optreden tegen Irak in het kader van de NAVO te bespreken, of er anderszins steun voor te werven bij Amerika's bondgenoten.

Met veel moeite wist de Britse minister-president Tony Blair George W. Bush er in september vorig jaar van te overtuigen dat een actie tegen Irak door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties zou moeten worden geaccordeerd. Dat gebeurde, al lieten Bush en de zijnen keer op keer weten dat als de Veiligheidsraad niet instemde met de oorlogsplannen, Amerika de Veiligheidsraad zou negeren.

Blair is een overtuigd en hartstochtelijk verdediger van de huidige internationale rechtsorde. Dat verklaart zijn inspanningen om Amerika op het pad van de Veiligheidsraad te brengen, waarbij hij denkt dat de vrijwel ongeclausuleerde Britse steun aan de oorlogsvoorbereiding zijn pleidooi in Washington kracht bij zet. Aangezien zowel de Britse publieke opinie als zijn eigen partij - dus eigenlijk iedereen in het Verenigd Koninkrijk - vierkant tegen oorlog is, heeft hij een enorm risico genomen. Als Bush toch buiten de Veiligheidsraad om een oorlog begint, is Blairs politiek mislukt en zijn positie onhoudbaar geworden.

Zijn Amerikaanse vrienden helpen hem niet. Minister van Defensie Donald Rumsfeld meldde dat zijn land ook wel zonder de Britse troepen oorlog kan voeren, terwijl hij eerder Duitsland op één lijn had geplaatst met Libië en Iran. De weg van de VN wil Washington alleen verder begaan, als een nieuwe resolutie toestemming geeft

de oorlog te beginnen. Daarvoor vereist zijn ten minste negen stemmen vóór, en niemand van de permanente leden mag dan van zijn vetorecht gebruik maken.

Bijna wanhopig heeft Blair al verklaard dat de oorlog toch doorgang kan vinden als er een 'onredelijk veto' tegen wordt uitgesproken. Een onzinnige gedachte. Alsof een regering een meerderheidbeslissing van het parlement als 'onredelijk' terzijde kan leggen als die haar niet uitkomt. Toch verdient Blair groot respect voor zijn pogingen om Amerika, ondanks de politiek van de regering-Bush, binnen de grenzen van de bestaande wereldorde te houden.

Dat is een groot verschil met de Nederlandse regering, die al in september ongevraagd instemde met een Amerikaanse preventieve oorlog en nog steeds op het standpunt staat dat deze ook buiten de VN om kan worden gevoerd. Maar dan wel zonder Nederlandse militaire steun, aangezien de levensverzekeringspolissen van Nederlandse militairen eisen dat daadwerkelijk gewapend optreden alleen wordt gedekt als dit door de VN is gelegitimeerd. Een nogal prozaïsche herinnering aan artikel 90 van onze Grondwet: 'De regering bevordert de internationale rechtsorde.' Het demissionaire kabinet-Balkenende handelt in strijd met dit artikel van de Grondwet.

22 MAART 2003

Voorspelling komt uit

Twee weken geleden stierf op 92-jarige leeftijd Robert King Merton. Hij was een van de belangrijkste sociologen van de twintigste eeuw, omdat hij erin slaagde inzichten uit de sociologie zo te verwoorden dat ze gemeengoed zijn geworden. Een goed voorbeeld daarvan is de door hem beschreven self-fulfilling prophecy, de zichzelf waarmakende voorspelling. Als mensen geloven dat iets het geval is, dan heeft dat reële gevolgen, ook al klopte dat geloof helemaal niet. Een bank kan nog zo solide zijn, als het gerucht zich verspreidt dat de bank zijn verplichtingen niet kan nakomen, en dit gerucht wordt geloofd, dan zal die bank failliet gaan. Geen enkele bank beschikt immers over voldoende liquide middelen als iedereen tegelijkertijd zijn tegoed opeist.

Een actuele demonstratie van Mertons ontdekking biedt de kwestie Irak. De oorlog die de Verenigde Staten vorige week tegen het Irak van Saddam Hoessein zijn begonnen, heeft twee 'voorspellingen' zo niet waargemaakt, dan toch kracht bijgezet.

De eerste is die van de Amerikaanse politiek columnist Robert Kagan, die vorig jaar furore maakte met een artikel over wereldpolitiek, dat hij inmiddels heeft opgeblazen tot een nu ook in het Nederlands vertaald boekje, *Balans van de macht* (De Bezige Bij).

Indertijd heb ik commentaar geleverd op Kagans stelling dat de Verenigde Staten en 'Europa' een geheel verschillende kijk op de wereldpolitiek hebben.[*] Terwijl Europeanen het interstatelijk verkeer zouden zien als onderworpen aan regels en wetten, beschouwen de Amerikanen volgens Kagan de internationale politiek als een anar-

chie waarin alleen het recht van de sterkste telt.

Kagan is een van de oprichters van het Project for the New American Century (PNAC), een organisatie die als doelstelling heeft het bevorderen van een Amerikaanse hegemonie in de wereld. Veel vooraanstaande leden van de nu zittende Amerikaanse regering hebben bij de oprichting van het PNAC in 1997 het protocol met dit uitgangspunt ondertekend.

De tweede 'voorspelling' komt voor rekening van de huidige president, George W. Bush. Nadat deze in zijn voornemen een einde te maken aan het bewind van Saddam Hoessein in september vorig jaar alsnog de weg van de Verenigde Naties had ingeslagen, heeft hij dit instituut herhaaldelijk gewaarschuwd voor 'irrelevantie', wanneer het 'zijn verantwoordelijkheid' niet zou nemen. Dat was nogal opmerkelijk, omdat Bush tot dan toe niet had laten merken ook maar enig belang te hechten aan de volkerenorganisatie - zoals de Verenigde Naties, een verband van staten, nog altijd heten.

In beide gevallen gaat het om een diagnose, een constatering van een stand van zaken, die echter niet onbetwist is. Daarin verschilt de sociale werkelijkheid nu eenmaal van de fysieke. 'Warmte' kan worden afgelezen op een thermometer. Daarover is geen discussie mogelijk. Maar 'spanning' tussen staten is niet objectief te meten.

Robert Kagan beschikt niet over de mogelijkheid ertoe bij te dragen dat zijn definitie van de internationale politiek als anarchie ook werkelijk in overeenstemming is met de werkelijkheid. Voor George W. Bush ligt dat anders. Zijn waarschuwing voor de mogelijke irrelevantie van de Verenigde Naties betekent dat bij zijn gelijk Kagans definitie klopt. Maar zijn waarschuwing was - anders dan die van Kagan - niet die van een waarnemer zonder invloed op de gebeurtenissen. President Bush kon zelf uitmaken of zijn diagnose klopte. En dat heeft hij ook gedaan. In september koos hij ervoor - waarschijnlijk onder invloed van de Britse minister-president Tony Blair - via de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties met Saddam Hoessein af te rekenen.

Dit leidde na veel palavers tot resolutie 1441, die Saddam Hoessein een laatste kans bood afstand te doen van zijn massavernieti-

gingswapens. Anders zou dat ‘ernstige consequenties’ hebben. Dezelfde resolutie bepaalde ook dat de Veiligheidsraad het orgaan was dat zou moeten vaststellen of er sprake was van grove tekortkomingen door Irak bij het nakomen van resolutie 1441.

Maar zo'n tweede resolutie is er niet gekomen. Niet vanwege een veto, waarmee Rusland en Frankrijk onberaden dreigden, maar omdat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië de meeste andere leden van de Veiligheidsraad er niet van konden overtuigen dat de wapeninspecties waren mislukt en militair ingrijpen noodzakelijk was geworden. Als het tot een stemming was gekomen, was het vier vóór en elf tegen geweest - een ongekend diplomatiek fiasco.

Toen Bush zijn oorlog niet via de Verenigde Naties kon krijgen, is hij er op eigen houtje mee begonnen. Daarmee heeft hij het geweldsverbod uit het Handvest van de Verenigde Naties bruut geschonden en maakt hij zijn voorspelling en die van Robert Kagan waar: als de grootste mogendheid in de wereld de Verenigde Naties in een zo gewichtige zaak negeert, worden de Verenigde Naties irrelevant en neemt de anarchie in de wereld toe.

29 MAART 2003

Eindnoten:

* Zie ‘De macht van de sterke?’ op pagina 33

Niet fris en vrolijk

Vorige week gaf William Pfaff, politiek columnist van de *International Herald Tribune*, een lezing aan de Universiteit van Amsterdam. Daarin maakte hij melding van de *victory celebration* die een dag na de aanval op Irak was georganiseerd door Richard Perle, een van de meest invloedrijke adviseurs van de huidige Amerikaanse regering. Voorbarig, dat partijtje? Nee. Wat Perle en zijn neoconservatieve vrienden in Washington vierden, was dat de regering van de Verenigde Staten was overgegaan tot oorlogvoering als instrument van politiek, wat in strijd is met de internationale rechtsorde.

Dit past namelijk precies in de neoconservatieve agenda die grotendeels door president George W. Bush is overgenomen. Aangezien Amerika het machtigste land ter wereld is, moet het ongestoord zijn zin doordrukken, desnoods door middel van oorlog.

Na de Eerste Wereldoorlog is in 1928 oorlog als instrument van nationale politiek formeel afgewezen in het door de meeste toenmalige staten geratificeerde Briand Kellogg-verdrag, dat later een van de juridische bases vormde bij het proces tegen de nazileiders in Neurenberg. In het Handvest van de Verenigde Naties is dit verbod op oorlog - anders dan als verdedigingsoorlog - bevestigd.

Dit gemeenschappelijk overeengekomen en volkenrechtelijk vastgelegde verbod op oorlog had alles van doen met de gruwelijke ervaring van de Eerste Wereldoorlog, waar de bloem der jeugd in Europa in de loopgraven van België, Noord-Frankrijk, de bergen van de Balkan en de vlakten van Rusland was omgekomen.

De huidige aanvaarding van oorlog als politiek instrument door

de regering van de Verenigde Staten kan worden herleid tot twee factoren. De eerste is het verlies aan collectief geheugen aan de gruwelijkheid van de oorlog. De tweede de gedachte dat technologische ontwikkelingen een 'schone' oorlog mogelijk maken. Sleutelterm is '*RMA*' - *revolution in military affairs. RMA* leidt er volgens zijn profeten toe dat oorlog weer 'voortzetting van politiek met toevoeging van andere middelen' (de beroemde definitie van de Pruisische militair-filosoof Carl von Clausewitz, 1780-1831) kan worden, omdat vervelende bijverschijnselen als onbedoelde schade, burgerslachtoffers en verliezen aan eigen kant worden geminimaliseerd.

Onwillekeurig komt bij mij de uitdrukking '*frische und fröhliche Krieg*' naar boven die uit de tweede helft van de negentiende eeuw afkomstig is. De eerste helft van die eeuw werd Europa gekenmerkt door een periode van ongekende vrede. De herinnering aan de slachtingen van de Napoleontische oorlogen oefende twee generaties een afschrikwekkende werking uit op de neiging tot oorlog voeren. Maar in de tweede helft was die herinnering vervaagd. '*Frische und fröhliche Krieg*' dateert uit de Oostenrijks-Pruisische oorlog (1866). Die kostte 'maar' zestigduizend militairen het leven en duurde 'slechts' zeven weken. De Eerste Wereldoorlog zou de misvatting achter deze uitdrukking op vreselijke wijze demonstreren.

Nu wordt verwacht dat RMA, net als spoorweg, telegraaf en achterlader toen, zo'n frisse en vrolijke oorlog mogelijk maakt. De Golfoorlog van 1991-1992 paste in dit verwachtingspatroon, evenals de luchtoorlog in Kosovo. Juist daardoor zijn misplaatste verwachtingen nog sterker geworden. De oorlog mag niet te lang duren - liever uren dan dagen, geen slachtoffers *(body bags)* aan eigen zijde, niet te veel gesneuvelden aan de andere kant, zeker geen dode burgers en voor zover het misgaat, moet het niet zichtbaar zijn op televisie.

De huidige oorlog tegen Irak verloopt helemaal niet volgens dit verwachtingspatroon. De ideologen van RMA meenden dat ze de klassieke problemen van oorlogvoering konden vergeten. Zij doen denken aan de generaals uit Ljev Tolstojs Oorlog en vrede die denken dat ze met passer en liniaal een veldslag kunnen beslissen. Het Amerikaanse aanvalsplan is een compromis tussen wat op basis van be-

proefde militaire voorbereiding had moeten worden gedaan en de eisen van burgerpolitici als minister van Defensie Donald Rumsfeld, die oorspronkelijk dacht dat met ‘precisie’-bombardementen en de inzet van speciale troepen in de lucht het Iraakse regime ten val kon worden gebracht. De bevolking zou de Amerikanen immers juichend binnenhalen en de Iraakse troepen zouden niet weten hoe vlug ze zich moesten overgeven. De chefs der staven hebben weten te verhinderen dat het militair amateurisme van de leunstoelstrategen vrij spel kreeg. Maar het compromis tussen een militair verantwoord aanvalsplan en de eerdere Rumsfeld-strategie is niet erg succesvol.

Washington is nu al het slachtoffer van de verwachtingen die het heeft gewekt. De status van Saddam Hoessein stijgt in de Arabische wereld elke dag dat de strijd doorgaat, terwijl die van de Verenigde Staten daalt. Het enige voordeel van deze oorlog is dat hij aantoont dat een frisse en vrolijke oorlog ook nu niet bestaat en dat daarmee de aantrekkelijkheid van oorlog als politiek instrument een gevoelige, en hopelijk afdoende klap is toegebracht.

5 APRIL 2003

Koloniale oorlog

De grote oorlog is voorbij, maar de stofwolken boven Irak zijn nog lang niet neergeslagen. Colin Powell, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, verklaarde vorige week dat Irak niet over kernwapens beschikt noch over faciliteiten die te maken. Dat is wel iets heel anders dan de Amerikaanse en Britse regering een jaar lang met grote stelligheid hebben beweerd. In september vorig jaar heette het nog dat Irak mogelijk nog maar enkele maanden verwijderd was van het bezit van kernwapens. In zijn presentatie voor de Veiligheidsraad op 5 februari betoogde Powell dat Irak aluminiumbuizen had ingevoerd voor ultracentrifuges, waarmee verrijkt uranium wordt gefabriceerd.

Volgens het rapport van de VN-wapeninspectie waren de buizen echter bestemd voor rakettechnologie. Conclusie na de oorlog: het Iraakse nucleaire programma is indertijd inderdaad effectief ontmanteld door de VN-wapeninspecties en Irak is, dankzij de internationale maatregelen ertegen, er na 1998 niet in geslaagd dat weer op te bouwen. Van een dreiging van Irak gebaseerd op nucleaire wapens is dus geen sprake geweest, iets wat ik op basis van de toen beschikbare informatie hier al vorig jaar concludeerde.[*]

Chemische en biologische wapens zijn in deze oorlog niet gebruikt door de Iraakse strijdkrachten. Het handvol geleide raketten dat ze afvuurden, kwam niet ver en had conventionele springstof als lading. Hoewel speciale Amerikaanse eenheden al vanaf het begin van de oorlog daarnaar op zoek zijn, is er nog geen spoor gevonden van massavernietigingswapens en productiefaciliteiten en wapen-

systemen waarmee ze kunnen worden ingezet.

Dat is toch wel zeer merkwaardig. Meer dan een jaar lang hebben Washington en Londen getamboereerd op het gevaar voor de wereldvrede, ja voor Amerika zelf, dat van de Iraakse massavernietigingswapens zou uitgaan. En zij zijn die oorlog niet begonnen omdat ze hun voormalige vriend Saddam Hoessein zo'n verschrikkelijke tiran vonden of omdat ze van Irak een democratische staat wilden maken, maar omdat Saddams massavernietigingswapens een directe bedreiging van hun veiligheid zou zijn. Dat was het argument om niet langer met de wapeninspecties door te gaan, de VN en de Veiligheidsraad te negeren en een oorlog te beginnen.

Maar als die dreiging zo rechtstreeks aanwezig was, dan zouden de Verenigde Staten en Groot-Brittannië daarvoor toch over duidelijke en onweerlegbare bewijzen of aanwijzingen moeten beschikken? Daar heeft het echter altijd aan ontbroken. De diapresentatie van Colin Powell voor de Veiligheidsraad suggereerde dat Amerika met satellieten en andere spionagetechnieken al meer dan genoeg wist en in kaart had gebracht. Maar Hans Blix, het hoofd van het VN-inspectieteam dat moest controleren of Irak zijn chemische en biologische arsenalen had vernietigd, beklaagde zich erover dat hij bij zijn werk nauwelijks steun kreeg van de Amerikanen en dat wat Washington hem aan gegevens over de Iraakse massavernietigingswapens ter beschikking stelde, van weinig waarde was.

Als de zoekteams van Amerika er op den duur toch nog ingrediënten voor chemische en biologische wapens aantreffen, zal er een zucht van verlichting in Washington te horen zijn. Maar dat verandert niets aan het feit dat toen zij de oorlog begonnen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië dat hebben gedaan op basis van loze beschuldigingen. De legitimatie voor hun gewapende optreden die een resolutie van de Veiligheidsraad had verschaft, werd terzijdegeschoven, met een beroep op noodweer. De onmiddellijke en rechtstreekse bedreiging die uitging van het Iraakse regime, met name zijn massavernietigingswapens, die moest de oorlog rechtvaardigen. In plaats van een volkenrechtelijke legitimatie werd zo een morele legitimatie opgeëist.

Paradoxaal genoeg heeft de oorlog nu in alle opzichten het loze karakter van deze tweede legitimatie aan het licht gebracht. Massavernietigingswapens zijn niet gevonden, laat staan gebruikt. (Volgens het CIA-rapport dat vorig jaar circuleerde, was de enige situatie waarin Saddam van zijn massavernietigingswapens gebruik zou maken die waarin het overleven van hem en zijn regime op het spel stond.) Zijn leger bleek nauwelijks in staat tot georganiseerd verzet.

Ondanks de overmatige media-aandacht weten wij vrijwel niets over de feitelijke toedracht van de gevechten. In de berichten was vaak sprake van ‘hevige gevechten’, maar dan ging het om schermutselingen van een bescheiden omvang. Van operaties waarbij complete brigades of divisies betrokken waren, is niets vernomen. Misschien omdat het Amerikaanse leger er inderdaad in is geslaagd met precisiebombardementen de concentratie en ontplooiing van Iraakse troepen onmogelijk te maken, misschien omdat die eenheden al daarvoor gedemoraliseerd en gedesintegreerd waren.

Het doet allemaal sterk denken aan een koloniale oorlog uit de negentiende eeuw waarbij de ‘inboorlingen’ meedogenloos met machinegeweren werden afgeslacht, en niet aan het uitschakelen van een bedreiging van de wereldvrede.

26 APRIL 2003

Eindnoten:

* Zie ook ‘lrak heeft de bom niet’ op pagina 48

We zijn belazerd

De oorlog tegen Saddam Hoessein is voorbij en iedereen doet net of hij al is vergeten waarom die volgens de Verenigde Staten en Groot-Brittannië met alle geweld moest worden gevoerd. Ook in Nederland wordt het achteraf zo voorgesteld dat Washington en Londen, diep begaan met het trieste lot van de Iraakse bevolking, uit humanitair idealisme naar de wapens grepen. Maar de Amerikaanse onderminister van Defensie Paul Wolfowitz zei vorige week in een vraaggesprek met het blad *Vanity Fair* dat zijn regering 'om bureaucratische redenen' het accent heeft gelegd op de aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak. Het was de enige reden waarover de verdeelde regering het eens kon worden. De echte rechtvaardiging van de oorlog lag volgens Wolfowitz in de terugtrekking van de Amerikaanse troepen uit Saoedi-Arabië, zodra Saddam Hoessein zou zijn verwijderd.

Meer dan een jaar hebben de Amerikaanse president George W. Bush en de Britse premier Tony Blair betoogd dat Irak niet alleen beschikte over massavernietigingswapens, maar ook over de wil en mogelijkheden om die tegen andere landen, met name de Verenigde Staten, te gebruiken. Zó urgent was deze dreiging dat het onverantwoord was de wapeninspectieteams van de Verenigde Naties meer tijd te gunnen om te controleren of Saddam Hoessein zich inderdaad had gehouden aan de verplichtingen die hem in resoluties van de Veiligheidsraad waren opgelegd. Dát was het argument op grond waarvan Bush de eenzijdige Anglo-Amerikaanse aanval in maart rechtvaardigde.

Zijn rivaal in de campagne voor de Republikeinse kandidatuur in 2000, senator John McCain, legde het zo mogelijk nog onomwondener uit: de president van Amerika heeft de constitutionele plicht het land te beschermen. Dat is genoeg om een oorlog te beginnen. De Verenigde Naties kan de president aan zijn laars lappen, die hebben hem niet gekozen.

De oorlog is al bijna twee maanden voorbij. Maar de bezetters hebben geen bewijs gevonden dat Irak inderdaad beschikte over massavernietigingswapens die een onmiddellijke bedreiging vormden voor de Verenigde Staten en de rest van wereld. Het speciale onderzoeksteam dat Amerika naar Irak zond om de massavernietigingswapens in kaart te brengen en te analyseren, is twee weken geleden onverrichter zake naar huis teruggekeerd. Ook van de vermeende banden tussen Saddam Hoessein en Al-Qa'ida is geen spoor gevonden.

De conclusie is onontkoombaar: wij zijn door Bush en Blair belazerd. Zij hebben de politieke en publieke opinie in eigen land en de wereld stelselmatig voorgelogen, toen zij meer dan een jaar lang beweerden over onomstotelijke bewijzen te beschikken dat Iraakse massavernietigingswapens een rechtstreekse en onmiddellijke bedreiging van de wereldvrede vormden. De overgrote meerderheid van de leden van de Veiligheidsraad twijfelde aan deze Amerikaanse voorstelling van zaken en stemde niet in met een resolutie die een oorlog tegen Irak volkenrechtelijk mogelijk zou maken. Diezelfde meerderheid heeft het gelijk volkomen aan haar zijde gehad.

Hardop durft niemand deze conclusie voor zijn rekening te nemen. Maar ze wordt wel degelijk onderkend en ze betekent een enorme klap voor het prestige van vooral de Verenigde Staten. Het staat nu immers vast dat de regering van president Bush welbewust - zie Wolfowitz' uitspraken - heeft gelogen teneinde een oorlog te kunnen beginnen. Waarom Washington in het vervolg nog geloven als het gaat om Iran, Syrië, Noord-Korea, Libië, Frankrijk of Duitsland?

Vanzelfsprekend is in Washington het zoeken naar een zondebok al begonnen. Die is in principe al aangewezen. De inlichtingendien-

sten hebben gefaald! Onder auspiciën van de CIA wordt dit nu nader onderzocht.

Tot op de dag van vandaag lekt er informatie waaruit blijkt dat er bij zowel Amerikaanse als Britse inlichtingendiensten enorme ergernis en frustratie leeft over het feit dat hun regeringen informatie over Irak hebben genegeerd of buiten proportie opgeblazen, voor zover zij al niet onder druk zijn gezet om hun berichtgeving aan te passen aan de wensen van hun oorlogszuchtige opdrachtgevers. Minister van Defensie Donald Rumsfeld zette in het Pentagon zelfs een eigen analyse-eenheid op, omdat hij de rapporten van de CIA, de DIA (Defense Intelligence Agency) en andere diensten te voorzichtig vond.

Als gevolg van de oorlog in Irak is het gevaar van massavernietigingswapens overigens niet af-, maar juist toegenomen. Dat gevaar bestaat vooral uit de aanwezigheid in de wereld van nucleaire splijtstof die niet goed wordt opgeslagen en bewaakt. Zo hebben de Amerikaanse troepen niet onmiddellijk het nucleaire afval bij de voormalige opwerkingsfabriek in Tuwaitha onder toezicht gesteld. De vrees bestaat nu dat dit al gestolen is.

Het is maar één voorbeeld van de onderschatting binnen de regering-Bush van het gegeven dat in Irak de problemen pas na de oorlog zouden beginnen.

7 JUNI 2003

De bijl aan de democratie

De oorlog in Irak is in een heel ander daglicht komen te staan, nu steeds duidelijker wordt dat deze onder valse voorwendselen is begonnen. Vanaf het allereerste moment dat de Amerikaanse en de Britse regering aanstuurden op een oorlog tegen Saddam Hoessein vanwege de dreiging van diens nucleaire, biologische en chemische massavernietigingswapens, heb ik mij in deze rubriek sceptisch getoond. George W. Bush en Tony Blair zijn nooit met duidelijke en geloofwaardige aanwijzingen gekomen dat die dreiging er werkelijk was. Wel bleven ze suggereren dat ze over harde informatie beschikten die hun stelling ondersteunde.

Dat werd niet anders toen de Verenigde Naties de wapeninspecties in het najaar van 2002 hervatten. De VN-inspecteurs beschikten over de mogelijkheid na te gaan of de Amerikaanse en Britse vermoedens klopten dat Irak op bepaalde plaatsen installaties voor de productie en de inzet van massavernietigingswapens had gebouwd. Maar niet alleen vonden de inspectieteams mets, ze klaagden er ook over dat ze van Amerikaanse en Britse zijde helemaal geen bruikbare informatie ontvingen.

De laatste kans om de stelling te onderbouwen dat Irak een onmiddellijke bedreiging van de wereldvrede vormde, kwam op 5 februari, toen de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell in de Veiligheidsraad tekst en uitleg gaf. Ook daar kwam geen hard bewijs op tafel. Achteraf bleek dat Powell zich deels op documenten beriep waarvan de CIA en zijn ministerie wisten dat ze vervalst waren.

Inmiddels wordt er alles aan gedaan om een rookgordijn te leggen over de kern van de zaak. Robin Cook en Clare Short, die vanwege Irak uit de Britse regering stapten, zouden hun gram op Blair hebben willen halen, toen ze verklaarden dat de premier en zijn *spin doctors* niet alleen de informatie van de inlichtingendiensten hebben opgeblazen, maar ook, aldus Short, samen met Bush al in september vorig jaar de datum van de oorlog hebben vastgelegd. Wat ook de motieven van de beide Britse oud-ministers zijn, zij hebben zaken naar buiten gebracht die feitelijk controleerbaar zijn.

'De massavernietigingswapens zijn er, ze zijn alleen nog niet gevonden', is een andere dooddoener. De bewering van het Amerikaanse militaire commando in Irak dat het 'nog jaren kan duren' voor de massavernietigingswapens zijn gevonden, is te bizar voor woorden. Ze werpt trouwens ook een eigenaardig licht op de Brits-Amerikaanse weigering medio februari om de VN-wapeninspecteurs meer tijd te gunnen. Dat leidt tot niets, heette het toen, hoewel Hans Blix en Mohammed el-Baradei om niet meer dan enkele weken extra hadden gevraagd. Niet alleen ging het, volgens diezelfde Amerikanen vóór de oorlog, om omvangrijke hoeveelheden, zoals 500 ton mosterdgas, onbemande vliegtuigen voor de lange afstand om miltvuur te vervoeren, tienduizenden granaten met chemische lading, gascentrifuges om uranium te verrijken, en ga zo maar door. De bewering is ook in strijd met wat de commandant van de mariniers in Irak, generaal James Conway, vorige week verklaarde: dat zijn troepen het hele toegewezen gebied minutieus hadden doorzocht en tot zijn verbazing niets hadden gevonden.

De kwestie is echter niet of er in Irak ooit sporen van Saddam Hoesseins veronderstelde productie van massavernietigingswapens zullen worden aangetroffen. De kwestie is of Amerika en Groot-Brittannië de waarheid spraken toen zij verklaarden dat geen dag langer met een oorlog tegen Irak kon worden gewacht. Dit vanwege de directe dreiging van massavernietigingswapens, alsof het een kwestie van noodweer was. Het zou betekenen dat Irak op dat moment beschikte over langeafstandsraketten, geladen met chemische, nucleaire of biologische koppen, of dat er soortgelijke wapensystemen,

zoals onbemande vliegtuigen voor de lange afstand (die bij mijn weten niet bestaan), vuurklaar gereed stonden. Daarvoor beschikten Amerika en Groot-Brittannië vóór de oorlog niet over aanwijzingen, laat staan bewijzen, en ze zijn tijdens en na de oorlog niet gevonden.

De regeringen van twee grote democratieën hebben de volksvertegenwoordigingen en hun bevolking welbewust voorgelogen om een onuitgelokte oorlog te kunnen beginnen, in strijd met alle internationale afspraken en regels. Dat is een politiek schandaal van ongehoorde omvang, want het tast de geloofwaardigheid van het democratische stelsel fundamenteel aan. Voor Groot-Brittannië en Amerika is het te hopen dat het Lagerhuis en het Congres een grondig onderzoek instellen dat niet zonder gevolgen blijft.

Voor de Nederlandse politiek kan deze verbijsterende gang van zaken evenmin zonder gevolgen blijven. De regering sjokte kritiekloos achter Bush en Blair aan in de aanloop naar de oorlog, en stemde vervolgens volmondig met die oorlog in. Over de nu ontstane situatie houdt het ministerie van Buitenlandse Zaken de kaken stijf op elkaar. Net als de Kamerleden Camiel Eurlings (CDA) en Jozias van Aartsen (VVD), die het hoogste woord voerden over die verschrikkelijke massavernietigingswapens waarmee Saddam de wereld zou bedreigen.

14 JUNI 2003

Oorlog en vrede

Volgens president George Bush jr. was de oorlog tegen het Irak van Saddam Hoessein op 1 mei afgelopen. Van een formele capitulatie van Irak is echter geen sprake geweest. Een vreemd einde aan een oorlog waarvan wij tot op de dag van vandaag weinig weten, ondanks de honderden *embedded* journalisten die aan boord van Britse en Amerikaanse pantservoertuigen meereden naar Basra en Bagdad.

Zijn de elite-eenheden van Saddam Hoessein, de Republikeinse Garde, al vóór het tot gevechten te land kon komen, vernietigd, dan wel verspreid door Amerikaanse bombardementen uit de lucht? Waren de meeste soldaten nog eerder weggelopen? Of waren de generaals van de Republikeinse Garde inderdaad omgekocht om geen verzet te bieden? Wij weten het niet, en het schijnt niemand te interesseren. Toch is het antwoord op deze en andere vragen van groot belang als het erom gaat uit te maken of deze oorlog inderdaad een revolutie in krijgskunst heeft betekend. Anders kunnen er immers geen lessen worden getrokken uit deze veldtocht.

Eén les kan echter nu al worden geleerd. Er is een groot verschil tussen oorlog voeren en vrede stichten. Ik bedoel dat niet in morele, maar in technische zin. De aanval op Irak verliep grotendeels naar het model van de oorlog van de toekomst, zoals door de Verenigde Staten uitgewerkt, waarbij de nadruk ligt op de integratie van informatietechnologie en vuurkracht. Mankracht is daarbij vergeleken van secundair belang. Minister van Defensie Donald Rumsfeld had oorspronkelijk de operatie willen uitvoeren met veel minder Amerikaanse troepen, zoals ook bij de oorlog tegen het talibanregime in

Afghanistan eigenlijk alleen maar speciale eenheden als commando's zijn ingezet, geen reguliere troepen.

Hoewel wij dus niet precies weten of het nieuwe model van oorlogvoering naar verwachting heeft gewerkt, staat nu al vast dat de uitgangspunten van dit model zich slecht verdragen met wat een krijgsmacht moet presteren als de oorlog eenmaal is gewonnen.

Het eerste wat in Irak aan de dag is getreden, is dat er veel meer troepen nodig zijn om de orde te herstellen en te handhaven dan om de vijand te verslaan. Technologische hoogstandjes kunnen niet de fysieke en massale aanwezigheid van soldaten ter plaatse goedmaken. Maar er zijn veel te weinig Amerikaanse en Britse troepen om een eind te maken aan de chaos die het gevolg is van de ineenstorting van het regime van Saddam Hoessein. Voor de Amerikaanse krijgsmacht geldt daarenboven dat deze in het geheel niet is voorbereid op deze taak. Alles wat niet rechtstreeks en onmiddellijk met oorlogvoering in het hoogste spectrum van geweld te maken heeft, wordt beschouwd als *mission creep*, inbreuk op de eigenlijke taak. Dat is ook te zien in Bosnië en Kosovo, waar de Amerikaanse garnizoenen zich alleen maar zwaarbewapend en gepantserd buiten hun kampementen begeven en niets te maken willen hebben met wederopbouw en hulp aan de bevolking. Voor de Britten ligt dat anders. Een lange traditie van koloniale oorlogen en contraterrorisme heeft hun geleerd dat het succes van hun missie staat of valt met het opbouwen van vertrouwen onder de lokale bevolking. Maar ook de Britten zijn met te weinig soldaten aanwezig om plunderingen en fundamentalistische terreur in hun zone tegen te houden.

Wat zich hier waarschijnlijk ook wreekt, is het gebrek aan legitimiteit van het Amerikaans-Britse optreden. Een mandaat van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties zou zowel in de Arabische wereld als in Irak zelf de aanvaardbaarheid daarvan hebben vergroot.

De voornaamste les lijkt mij te zijn dat een moderne krijgsmacht niet alleen voorbereid moet zijn op oorlogvoering op het hoogste niveau van geweldsuitoefening, maar ook op allerlei niveaus daaronder.

De Nederlandse politie heeft vanaf de jaren zestig een omge-

keerde ontwikkeling doorgemaakt. Voordat de jaren zestig uitbraken, was deze in het geheel niet voorbereid op relletjes en gewelddadigheden, noch organisatorisch, noch wat betreft uitrusting (vaak droeg zij nog een sabel als wapen!). Door schade en schande wijs geworden, ontwikkelde de politie daarna een variatie aan instrumenten, van optreden 'met de platte pet' tot de inzet van mobiele eenheden, uitgerust met harnassen, schilden, wapenstokken en helmen.

Bij 'vredesmissies' van de Nederlandse strijdkrachten gaat het vrijwel nooit om oorlogvoering op het hoogste niveau. (Al wordt, ook in de nasleep van Srebrenica, geheel vergeten dat de zware mortieren en doelzoekradars van mariniers en landmacht, onderdeel van de Brits-Frans-Nederlandse Rapid Reaction Force, in de zomer van 1995 een belangrijke, zo niet beslissende bijdrage leverden aan het uitschakelen van de Bosnisch-Servische artillerie die jarenlang Sarajevo had beschoten.) Het is daarom jammer dat er geen geld was om de 1.100 mariniers die naar Irak gaan, in *riot control*, het optreden tegen oproer, te bekwamen.

5 JULI 2003

Te laat voor de VN

Op 1 mei stapte George W. Bush, verkleed als marinepiloot, uit een helikopter op het vliegdek van de *USS Abraham Lincoln* en verklaarde de oorlog in Irak voor beëindigd. Achteraf was dit het hoogtepunt in de unilaterale politiek van deze president. Daarna is het bergafwaarts gegaan.

De vertoning op de *Lincoln* had de kiemen van de neergang overigens al in zich. Een oorlog eindigt met de overgave van de verliezer. Het ritueel van de capitulatie berooft hem van zijn status en verleent de overwinnaar legitimiteit in de ogen van de verslagenen. Zo ging het in 1945 met Duitsland en Japan, en daarin ligt een belangrijke verklaring besloten van het feit dat de bezettingsregimes daar niet op verzet en guerrilla stootten.

In de zes maanden na het zogenaamde einde van de oorlog in Irak zijn er meer Amerikaanse soldaten gesneuveld dan tijdens de officiële gevechten, is het in dat land gaan wemelen van fundamentalistische groepen terroristen, werden rust en orde niet hersteld, noch gingen basisvoorzieningen weer functioneren. Saddam Hoessein is op vrije voeten, net als Osama bin Laden, die volgens de laatste berichten in de Afghaanse bergen een nieuwe terreuraanslag aan het uitbroeden is. (Ook in Afghanistan beëindigden de Verenigde Staten de oorlog binnen een paar weken.)

Vier maanden later is er nog steeds niets, maar dan ook helemaal niets, gevonden van de Iraakse massavernietigingswapens waarvan de onmiddellijke dreiging het voorwendsel vormde om, zonder verder uitstel en buiten de Verenigde Naties (VN) om, tot oorlog over te gaan.

De Amerikaanse politiek stevent af op een volslagen mislukking, en dat wordt niet duidelijker gedemonstreerd dan door de voorbereidingen van de Amerikaanse regering om de VN nu toch maar een grotere rol in Irak te geven. Dezelfde VN die door diezelfde regering een halfjaar geleden hooghartig als machteloze kletsclub naar de vuilnisbelt der geschiedenis werd verwezen.

Door de Nederlandse regering is deze stap al enthousiast verwelkomd. Dat past in haar halfhartige, om niet te zeggen hypocriete opstelling. Aan de ene kant liep ze vanaf het begin klakkeloos achter Amerika aan en vond ze een jaar geleden dat de oorlog best zonder toestemming van de VN kon worden gevoerd. Maar eraan meedoen, dat moest maar niet. Aan de andere kant beriep minister van Buitenlandse Zaken Jaap de Hoop Scheffer (CDA) zich vorige week uitgerekend op resolutie 1441 van de Veiligheidsraad om de Nederlandse steun aan een oorlog buiten de Veiligheidsraad om te verdedigen.

De stap van de Amerikaanse regering kan het best worden vergeleken met het besluit gezamenlijk met een bord konijnenkeutels te ontbijten. Dat getuigt van durf, maar niet van smaak. Het is bovendien te laat en te weinig. Washington wil dat andere lidstaten van de VN troepen gaan leveren, maar ze moeten dan wel onder bevel van een Amerikaanse generaal staan. Evenzo mogen zij financieel gaan bijdragen aan de bezettingskosten, maar Paul Bremer blijft de Amerikaanse proconsul die politiek de dienst uitmaakt. Het ziet er niet naar uit dat landen als Frankrijk, Rusland, India en Duitsland bereid zijn om Amerika op deze voorwaarden te hulp te schieten. Volkomen begrijpelijk: waarom zouden hun soldaten als schietschijven dienst moeten doen in het kader van een mislukte Amerikaanse politiek, en waarom zouden zij mee opdraaien voor de kosten ervan? De rol van Gekke Henkie heeft de regering-Balkenende al geestdriftig op zich genomen.

Maar het is ook te laat. De bezetting heeft al te lang geduurd, zonder het gros van de Iraakse bevolking een normaal bestaan te gunnen. De geloofwaardigheid van elke buitenlandse bemoeienis, ook die van de VN, is daardoor het nulpunt genaderd. Zelfs als Ame-

rika zich zou terugtrekken ten gunste van een mandaat van de VN, zou dat de zaak niet meer ten goede kunnen keren. Er is te veel misgegaan.

De vorige poging om Irak, toen pas gevormd uit drie voormalige Osmaanse *wilaya's* (provincies) die niets met elkaar te maken hadden, van buitenaf politiek vorm te geven, vond plaats in 1920, onder Brits bestuur. Ver voordat de oorlog door Bush in zijn marinepakje beëindigd werd, heb ik in deze rubriek al eens de woorden geciteerd die de voornaamste adviseur van de Britse Hoge Commissaris in Bagdad in 1920 schreef: 'Wij kunnen het land niet achterlaten in de chaos die wij hier teweeg hebben gebracht.'

Het heeft er alles van dat de geschiedenis zich in dit opzicht inderdaad herhaalt. En het is een gevaarlijke misvatting dat de VN nu wel tot stand zouden kunnen brengen waar Amerika zo verbijsterend in faalt.

13 SEPTEMBER 2003

Geschiedvervalsing

In de eerste nationale toespraak sinds hij de oorlog in Irak op 1 mei voor beëindigd verklaarde, liet president George W. Bush na ook maar één woord te besteden aan de redenen waarom hij die oorlog was begonnen. Dit past in de geleidelijke herschrijving van de recente geschiedenis, waaraan de Amerikaanse en Britse regering al een tijdlang met overgave werken. Tamelijk succesvol, als je ziet dat in veel media - maar bijvoorbeeld ook in de Nederlandse politiek - het nu wordt voorgesteld alsof de oorlog werd gevoerd om Irak te bevrijden van het gruwelijke bewind van Saddam Hoessein of om de Iraakse dictator te straffen voor het niet-nakomen van de hem door de Veiligheidsraad opgelegde verplichtingen.

Maar zo was het niet. De regering van de Verenigde Staten en die van Groot-Brittannië begonnen de oorlog, omdat volgens hen Irak massavernietigingswapens had die een rechtstreekse bedreiging van hun landen vormden.

De rechtstreekse bedreiging is daarbij precies opgesomd. Irak zou op korte termijn over nucleaire wapens beschikken. Het probeerde uranium te importeren en apparatuur voor ultracentrifuges om verrijkt uranium te produceren. Het was bezig met de wederopbouw van zijn eerder door de inspecteurs van de Verenigde Naties ontmantelde nucleaire installaties.

Wat betreft biologische wapens had Irak nu een programma veel groter dan dat van vóór de oorlog van 1991. Het beschikte over het materiaal om duizenden liters miltvuur, botulinegif en andere biologische gifmiddelen voor oorlogsgebruik te vervaardigen en over vele

grootschalige installaties om dat ook daadwerkelijk te doen, evenals over gewone fabrieken die snel voor militaire productie geschikt konden worden gemaakt. En Irak had ten minste zeven mobiele productiefaciliteiten voor biowapens.

Verder waren de Iraakse installaties om chemische wapens te maken, herbouwd en uitgebreid. Er lag tussen 100 en 500 ton aan chemische ladingen klaar, voldoende om 16.000 geleide projectielen van een lading te voorzien. Voorts beschikte Irak over 30.000 stuks munitie geschikt voor chemische of biologische ladingen, en wapen-systemen die binnen 45 minuten konden worden gelanceerd. Nog steeds stonden er dozijnen lanceerinstallaties en bijbehorende scudraketten klaar, terwijl er werd gewerkt aan geleide projectielen met een langere dracht. En ten slotte had Irak onbemande vliegtuigen waarmee massavernietigingswapens konden worden vervoerd.

Vanwege de dreiging die van die wapens uitging, koos Washington voor het eerst in de geschiedenis van democratische staten voor een preventieve oorlog, buiten de informele en formele regels van de wereldpolitiek om. En, let wel, de bovenstaande opsomming werd niet gepresenteerd als een serie mogelijkheden of vermoedens, maar als vaststaande gegevens, die alleen maar door de ineffectiviteit van de VN-inspecteurs nog niet waren bevestigd.

Na vier maanden vrij speuren in Irak hebben de Amerikanen echter helemaal niets gevonden van de enorme lijst aan massavernietigingswapens waarmee en waarom ze de oorlog begonnen. Minister van Defensie Donald Rumsfeld, die vorige week een dagenlang bezoek aan Irak bracht, verklaarde na afloop dat hij er niet aan toe was gekomen David Kay, leider van het CIA-onderzoeksteam in Irak, te vragen naar de voortgang bij de opsporing van de massavernietigingswapens. ‘Ik heb zoveel te doen op het ministerie,’ gaf hij als verklaring.

Het rapport van de parlementaire onderzoekscommissie in Groot-Brittannië, dat vorige week verscheen, constateert dat de Britse inlichtingendiensten niet over actuele, concrete en betrouwbare informatie over de massavernietigingswapens van Saddam Hoessein beschikten toen premier Tony Blair besloot aan de oorlog

mee te doen. De commissie stelt ook vast dat in de verklaring van Blair de conclusie van de inlichtingendiensten was weggelaten dat Irak geen onmiddellijke of aanstaande bedreiging van Groot-Brittannië vormde. De inlichtingendiensten hadden ook geen spoor van bewijs kunnen vinden van samenwerking tussen het regime van Saddam Hoessein en Al-Qa'ida. Wel hadden ze gewaarschuwd dat de ineenstorting van het regime in Bagdad ertoe zou kunnen leiden dat terroristen de handen zouden leggen op Iraakse chemische en biologische wapens.

Schokkende conclusies voor wie de eerdere argumentatie van de oorlog serieus neemt.

Het meest waarschijnlijk is dat die massavernietigingswapens er helemaal niet waren en dat de oorlog op vage en foute vermoedens is begonnen. Maar stel je voor dat de lijst wel klopt! Dan is de dreiging van die wapens nog steeds actueel en is die oorlog voor niets gevoerd.

20 SEPTEMBER 2003

Noodsprong

Na wekenlang onderhandelen is er dan toch een resolutie van de Veiligheidsraad aanvaard over Irak. Voor de Amerikaanse regering was de terugkeer naar de Verenigde Naties (VN) een pijnlijke gang. Een halfjaar geleden negeerde ze de VN en begon een oorlog tegen Irak zonder mandaat van de Veiligheidsraad en zonder zich te kunnen beroepen op het Handvest van de VN (dat oorlog alleen aanvaardbaar acht als het om zelfverdediging gaat). De lawaaierige voorstanders kon je toen, ook aan deze kant van de Atlantische Oceaan, horen roepen dat nu wel de overbodigheid van de VN was aangetoond en dat de Verenigde Staten, al dan niet met steun van enkele Europese schoothondjes, voortaan in hun eentje orde op zaken in de wereld zouden stellen.

De oorlog is voor gewonnen verklaard. Maar de parate massavernietigingswapens, die deze oorlog moesten rechtvaardigen, zijn er niet. Na maanden speuren is er nog niet één gevonden. Anders dan de regering had voorspeld, worden de Amerikanen niet als bevrijders maar als bezetters beschouwd. Vrijwel elke dag sneuvelen er Amerikaanse soldaten. *Central Command*, het militaire hoofdkwartier voor Irak, maakt alleen melding van ‘incidenten’ als er Amerikaanse doden bij vallen. Martijn Delaere van de *Haagsche Courant* ontdekte echter dat op luchtmachtbasis Ramstein in Duitsland elke dag twee grote transportvliegtuigen met gewonde Amerikaanse militairen uit Irak landen. Hun aantal loopt al in de vele honderden. Meer dan de helft van het Amerikaanse leger zit nu vast in Irak.

Volgens de Amerikaanse regering zou de wederopbouw van Irak

gemakkelijk betaald kunnen worden uit de export van Iraakse olie. Misrekening: er zijn eerst miljarden nodig om de Iraakse olie-industrie weer te laten functioneren. Militair noch economisch kan het machtigste land ter wereld dit volhouden. Vandaar de Amerikaanse terugkeer naar de Verenigde Naties. Een resolutie van de Veiligheidsraad moet de bezetting van Irak alsnog de legitimiteit verschaffen die een half jaar geleden door Donald Rumsfeld en consorten werd afgedaan als iets waarover alleen slappelingen zich druk maken.

Uiteindelijk is resolutie 1511 unaniem aangenomen, hoewel niet alleen de vertegenwoordigers van Frankrijk, Rusland en Duitsland daarbij forse kritiek op de door Washington voorgestelde tekst hebben geuit. Voor de Amerikaanse regering is het doel van de resolutie militaire en economische steun te verwerven voor de bezetting en wederopbouw van Irak. Maar voorlopig ziet het ernaar uit dat de meeste landen die deze steun zouden moeten leveren het mooi genoeg vinden dat resolutie 1511 unaniem is aangenomen, zoals president Bush een paar weken geleden een ontbijt op het Witte Huis voldoende beloning achtte voor de kritiekloze steun van de Nederlandse regering aan zijn oorlogspolitiek.

Zonder internationale bijstand komt Bush echter steeds meer in de problemen. Dat is niet alleen een gevolg van de onbezonnenheid waarmee de onervaren president aan de oorlog begon, zonder zich - anders dan zijn vader dertien jaar eerder - te verzekeren van internationale legitimiteit, militaire bijstand en financiële steun. Die problemen komen ook voort uit zijn kortzichtige en onverantwoordelijke binnenlandse politiek, die de Amerikaanse economie in nog geen twee jaar zwaar hebben getekend.

De econoom Paul Krugman stelde onlangs vast dat als een land in de derde wereld hetzelfde beeld te zien gaf als de Verenigde Staten, de alarmbellen over een aanstaande financiële crisis allang zouden rinkelen. Het begrotingstekort van de Verenigde Staten is nu verhoudingsgewijs groter dan dat van Argentinië. (Toen president Bill Clinton aftrad, kenden de Verenigde Staten een niet eerder vertoond begrotingsoverschot.)

Het handelstekort is groter dan dat van Indonesië aan de voor-

avond van de Oost-Aziatische crisis van 1997. Door reusachtige belastingverlagingen, die voornamelijk de sponsors van Bush, de allerrijksten, bevoordeelden, zijn de Amerikaanse overheidsfinanciën veroordeeld tot immense structurele tekorten. Tot nu toe worden die aangezuiverd door buitenlands kapitaal, dankzij de nog steeds geprivilegieerde status van de dollar in de wereldeconomie. Maar dat is geen stabiele situatie: de rest van de wereld subsidieert zo voor 500 miljard dollar per jaar Bush' militaire avonturisme en subsidies aan Amerikaanse miljonairs. Uiteindelijk komt echter de waarheid aan het licht: dat dit geen productieve investeringen zijn. Wanneer buitenlandse investeerders daarachter komen en buitenlandse geldschieters geen Amerikaanse obligaties meer willen kopen, stort het kaartenhuis van Bush ineen. Resolutie 1511 is zo bezien de eerste noodsprong.

25 OKTOBER 2003

Welbewuste leugens

President George W. Bush begon de oorlog tegen Irak met geen andere motivering dan de onmiddellijke bedreiging van Amerika met chemische, biologische en nucleaire wapens door het Irak van Saddam Hoessein en diens samenwerking met Osama bin Laden.

Nu die massavernietigingswapens niet blijken te bestaan, evenmin als de samenwerking tussen Irak en Al-Qa'ida, roepen dezelfde politici en journalisten (ook in Nederland) die een jaar geleden de dreiging van ‘massavernietigingswapens’ als noodzaak voor een oorlog tegen Saddam Hoessein aanvoerden, dat die wapens eigenlijk helemaal niet zo belangrijk waren. Maar alleen op basis van deze dreiging kreeg Bush toestemming van de volksvertegenwoordiging voor een preventieve oorlog, op zich al een unicum in een democratie.

Geen wonder dat het rapport van de Carnegie Endowment for International Peace over de ‘massavernietigingswapens’ van Irak niet veel aandacht heeft gekregen. Het bevat alleen maar onaangename informatie voor al diegenen die klakkeloos achter de Amerikaanse regering aan zijn gelopen.

Na de succesvolle bezetting van Irak hebben Amerikaanse onderzoeksteams alle ruimte gehad om de ‘massavernietigingswapens’ op te sporen waarvan Bush en de zijnen vóór de oorlog zeiden zeker te weten dat ze er waren en waar ze zich bevonden. Er is niets gevonden. In juni beweerde Bush dat het bewijs er eindelijk was: twee mobiele laboratoria voor de vervaardiging van biologische wapens. Nader onderzoek wees uit dat het ging om installaties voor het opblazen

van waarnemingsballonnen. Een paar maanden later kwam Bush met een nieuw bewijs: de vondst van een ampul met een levende stam van dodelijk botuline. De ampul bevatte echter botuline b, niet geschikt als biologisch wapen, en was in de jaren tachtig door Amerika aan Irak geleverd.

De onderzoekers van de Carnegie Endowment hebben nu zorgvuldig in kaart gebracht wat er vóór Bush tot de oorlog besloot feitelijk bij inlichtingendiensten bekend was over ‘massavernietigingswapens’, hoe die kennis door de regering-Bush is gebruikt, en wat er achteraf van waar blijkt te zijn geweest.

De Amerikaanse en Britse inlichtingendiensten beschikten na 1998, toen de wapeninspecties van de Verenigde Naties (VN) werden opgeschort, niet over harde gegevens over Iraakse wapenprogramma's. Hun rapporten berustten voornamelijk op giswerk, waarbij ze de neiging vertoonden het zo somber mogelijk voor te stellen. Maar ze maakten wel duidelijk hoe groot de onzekerheidsmarges waren. De Amerikaanse (en Britse) regering hebben echter systematisch al die onzekerheden en voorbehouden genegeerd en het voorgesteld alsof zij zich baseerden op harde feiten. Daarbij hebben zij willens en wetens niet alleen alle informatie die niet in hun kraam te pas kwam genegeerd, maar ook welbewust in het klein en groot gelogen.

In het klein: volgens de Amerikaanse regering kon Irak Amerika bedreigen met onbemande vliegtuigjes, uitgerust met sproei-installaties voor biologische wapens, ‘mits deze vliegtuigjes naar Amerika waren gebracht’. Ze liet achterwege dat dit volgens de Amerikaanse luchtmacht kletskoek was. In het groot: er was geen enkele aanwijzing dat Irak nog een nucleair programma had, maar Bush en de zijnen beweerden publiekelijk dat Irak een atoombom nagenoeg klaar had.

Het rapport maakt duidelijk dat de VN-inspecties tot 1998 buitengewoon effectief zijn geweest. In tegenstelling tot de Amerikaanse regeringspropaganda hebben ze feitelijk aan de Iraakse productie van ‘massavernietigingswapens’ een eind gemaakt, met gedeeltelijke uitzondering van het programma voor de bouw van geleide wapens. Ook het optreden van de VN-inspecteurs vanaf najaar 2002 is zeer

succesvol geweest. Er was geen oorlog nodig om de ‘massavernietigingswapens’ van Saddam Hoessein uit te schakelen.

Niet alleen bestond er geen enkele aanwijzing dat Saddam Hoessein van plan was massavernietigingswapens aan Al-Qai'da te leveren - de tweede reden om de oorlog te beginnen - maar wel veel bewijs dat hij daar níet over dacht.

De waarheid is niet links of rechts, niet pro-Amerikaans of anti-Amerikaans. De waarheid is dat de oorlog is gevoerd op basis van welbewuste en aantoonbare leugens. Leugens van president George W. Bush, leugens van vice-president Dick Cheney, leugens van minister van Defensie Donald Rumsfeld, leugens van minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell, leugens van Nationale Veiligheidsadviseur Condoleezza Rice.

Deze Amerikaanse regering kan nooit meer op haar woord worden geloofd.

24 JANUARI 2004

Tamelijk uitzichtloos

Een politiek commentator heeft niet de waarheid in pacht, maar probeert door analyse tot zo betrouwbaar mogelijke schattingen te komen. Die analyse hoort niet alleen te zijn gebaseerd op feiten, maar ook gevoed te worden doof historische en vergelijkende kennis, en te stoelen op breed oordeelsvermogen.

Dit zijn mijn geloofsbrieven en op grond daarvan heb ik in de afgelopen twee jaar in deze rubriek naar voren gebracht dat het uiterst onwaarschijnlijk was dat Irak over 'massavernietigingswapens' beschikte, of dat een Brits-Amerikaanse oorlog tegen het Irak van Saddam Hoessein ertoe zou leiden dat deze overwinnaars als bevrijders zouden worden ingehaald en dat vervolgens een democratisch Irak uit de grond zou kunnen worden gestampt. Ook dat de bezetting van Irak ten koste zou gaan van de vervolging van Osama bin Laden en de Al-Qa'ida-organisatie, en dat zo'n oorlog in Irak niets zou bijdragen aan een oplossing van het Israëlisch-Arabische conflict en de democratisering van het Midden-Oosten.

Op al deze punten heb ik pijnlijk gelijk gekregen - de woedende reacties van sommige lezers dat ik er helemaal naast zat, blijven nu dan ook uit - maar die punten vormen nog steeds de kern van de buitenlandse politiek van president George W. Bush. Daar houdt hij aan vast. Ongelijk erkennen, fouten toegeven, verontschuldigingen aanbieden voor zijn mislukte oorlog tegen Irak en zijn volledige onderschatting van de dreiging die tot de aanslagen van 11 september leidden, dat beschouwt president Bush als teken van zwakheid. Het Witte Huis wordt bewoond doof een man die alleen in zichzelf en de belan-

gen van zijn geldschieters is geïnteresseerd.

Een man van formaat zou nu hetzelfde hebben gedaan als president Lyndon Johnson in maart 1968 deed: zichzelf uitsluiten van een nieuwe termijn, om daarmee duidelijk te maken dat zijn beleid enkel en alleen was gericht op het staatsbelang, en niet op herverkiezing.

In januari 2003 heb ik gewaarschuwd voor een oorlog tegen Irak zoals Bush en Blair die toen beraamden, een oorlog zonder internationale steun en zonder legitimering door de Verenigde Naties. Ik gebruikte toen het voorbeeld van de Britse poging in 1920 om de toen bedachte staat onder eigen controle ('mandaatgebied' van de Volkerenbond) te organiseren en riep in herinnering dat dit vrijwel direct tot vrij algemene rebellie tegen de westerse overheerser leidde, hoe heterogeen de nieuwe staat ook mocht zijn. 'Wij kunnen het land niet achterlaten in de chaos die wij hier teweeg hebben gebracht,' schreef de belangrijkste adviseur toen na een klein jaar aan de Britse Hoge Commissaris in Bagdad.

De Britten wisten na twee jaar het land te pacificeren, nadat de minister van Koloniën, Winston Churchill, de Royal Air Force gifgas had laten gebruiken tegen opstandige stammen. Churchill is het grote voorbeeld voor Bush en Blair, maar dit weinig bekende wapenfeit van de grote oorlogsleider lijkt mij niet voor navolging vatbaar.

Een jaar nadat George W. Bush de oorlog officieel voor geëindigd verklaarde, is chaos de toestand waarin Irak zich bevindt. Het Amerikaanse bewind heeft helemaal niet tot pacificatie geleid, laat staan tot een basis voor democratische verhoudingen. Alleen in het noorden, waar de Koerden zich koesteren in semi-onafhankelijkheid, is sprake van rust en orde. Maar dat was ook al zo vóór de oorlog.

Op 30 juni draagt Amerika 'volgens plan' de soevereiniteit over aan een Iraakse instantie, waarvan niemand nu weet wie dat zou kunnen zijn. De bestaande Regeringsraad heeft geen enkel gezag. De door Amerika opgeleide politie en legereenheden blijken zowel onbetrouwbaar als niet op hun taak berekend. Wel staat vast dat de 'overdracht' van de macht niet veel voorstelt. Politiek, militair en economisch zal Irak een Amerikaans wingewest zijn. Het eerste wat zo'n Iraakse regering mag doen is de Verenigde Staten toestemming

verlenen een Amerikaanse legermacht te stationeren in de enorme bases die nu voor dit doel worden aangelegd. De voortgezette Amerikaanse bezetting biedt geen enkel uitzicht op een vreedzaam Irak.

Hoe serieus inmiddels de Nederlandse regering de soevereiniteitsoverdracht over twee maanden neemt, blijkt uit het feit dat voortzetting van de stationering van Nederlandse troepen als onderdeel van Amerikaans-Britse bezettingsmacht in alle ernst overwogen wordt, zonder ervan uit te gaan dat dit toch alleen maar op verzoek en met instemming van de onafhankelijke regering van Irak kan.

24 APRIL 2004

Reagans erfenis

Kort geleden maakte het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken bekend dat het prima gaat met de oorlog tegen het terrorisme. Dat staat in het jaarlijkse overzicht *Patterns of Global Terrorism*: in 2003 minder aanslagen, minder slachtoffers, het laagste niveau in decennia. Kortom: een groot succes voor president Bush. Zo berichtten vervolgens ook de media.

Twee Amerikaanse academici namen dit onderzoeksrapport echter serieus. Zij ontdekten dat dit grove missers bevatte en dat allerlei gevallen van terrorisme waren genegeerd. Andere critici merkten op dat wat er in Irak gebeurt sinds het door president George W. Bush aangekondigde einde van de oorlog, niet is meegeteld. Het nogal zonderlinge verweer luidde dat het hier niet om terrorisme maar om oorlogshandelingen gaat.

Minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell erkende niet veel later dat het rapport niet deugt. In 2003 is het terrorisme wereldwijd niet af-, maar toegenomen. De officiële uitleg: het ministerie heeft een rekenfout gemaakt. Anderen menen dat sprake is van een welbewuste poging tot misleiding, net als indertijd bij de presentatie van Colin Powell in de Veiligheidsraad.

Ik kan niet beoordelen of de blunder van het *State Department* een kwestie van grove organisatorische incompetentie is geweest, dan wel het resultaat van politieke manipulatie. Maar wat het ook is, het is hoe dan ook een rechtstreeks gevolg van het succes van ‘reaganisme’, de politieke filosofie van de onlangs overleden president Ronald Reagan. Deze bestond uit twee dogma's: de over-

heid is altijd fout en de markt is altijd goed.

Onder zijn presidentschap werd de federale overheid beschouwd als een gevaar voor de welvaart van de Verenigde Staten. Ambtenaren golden per definitie als politiek onbetrouwbaar. Reagans recept, of liever: van degenen aan wie hij het regeren overliet, kende twee ingrediënten. Het eerste was het beknotten van de budgetten en de bevoegdheden van federale overheidsdiensten. Het tweede was het vervangen van hun ambtelijke top door politieke vertrouwelingen.

Dit reaganisme had succes, omdat de Amerikaanse bevolking in alle ernst meende dat het geld van de federale overheid voornamelijk uitgegeven werd aan bijstand en ontwikkelingshulp. In werkelijkheid behelzen die samen minder dan 2 procent van de begroting. En tegen 'bureaucratie' is iedereen, totdat men zich realiseert dat het gaat om vitale voorzieningen voor burgers. Vandaar dat de federale begroting bij het vertrek van Reagan groter was dan toen hij aantrad.

Maar zijn ideologische succes was blijvend. Het heeft geleid tot een toegenomen gebrek aan competentie en slagkracht bij federale overheidsorganen. De benoeming van politieke vertrouwelingen op ambtelijke posten heeft de effectiviteit van federale instanties op verschillende manieren ondermijnd. Allereerst blijken mensen die van buitenaf en alleen op ideologische gronden aan het hoofd van een grote overheidsinstantie worden gesteld, meestal niet erg bij machte daaraan leiding te geven. In de tweede plaats zitten ze daar gemiddeld twee jaar, te kort om iets tot stand brengen - als ze dat al zouden kunnen. Ten derde demoraliseert zo'n benoemingsbeleid de organisatie: ambtenaren weten dat ze toch niet aan de top kunnen komen, hoe goed ze ook zijn. Op den duur leidt dit ertoe dat mensen met talent er geen zin meer in hebben om bij de overheid te gaan werken.

Ik heb geen goed woord over voor de destructieve en leugenachtige politiek van de huidige Amerikaanse president en constateer hier geregeld zonder enige vreugde hoe die politiek faalt. Maar dat falen vloeit voor een belangrijk deel voort uit deze erfenis van Ronald Reagan.

De Amerikaanse buitenlandse politiek wordt immers danig ge-

dwarsboomd door het tekortschieten van het Amerikaanse staatsapparaat. Het schandaal van het terrorismerapport is daar maar één voorbeeld van. De foutieve, en op de politieke wensen van de regering-Bush toegesneden, analyses over Irak van de CIA en andere inlichtingendiensten, een ander.

Maar wie verder kijkt, ziet hoe de ontmanteling en verwaarlozing van federale instanties rechtstreeks hebben bijgedragen aan het gemak waarmee negentien terroristen op 11 september 2001 zonder enig probleem vier Amerikaanse verkeersvliegtuigen konden kapen.

Een onpersoonlijke, rationele, apolitieke en zonder aanziens des persoons opererende, op de publieke zaak gerichte bureaucratie is een onmisbaar instrument van overheidshandelen. Wat dat betreft kan Nederland veel leren van de rampen die het reaganisme in de Verenigde Staten aanricht.

3 JULI 2004

Het aanvalsplan ontleed

Volgens mijn Utrechtse collega Maarten van Rossem is het boek ‘volkomen waardeloos’. Hij heeft gelijk als het gaat om de kwaliteit van de politieke analyse in Bob Woodwards *Plan of Attack*. De gevierde Amerikaanse journalist beschrijft daar in de stijl van een soap hoe president George W. Bush en zijn raadgevers en ministers al ver vóór ‘11 september’ voorbereidingen troffen voor een militaire afrekening met Saddam Hoessein. Zijn boek is gebaseerd op uitvoerige gesprekken met de hoofdrolspelers aan Amerikaanse zijde, die, net als in zijn eerdere boek *Bush at War* (over de oorlog in Afghanistan) alle ruimte krijgen.

De opzet is onkritisch en de stijl kinderachtig, maar dat neemt niet weg dat Woodward zowel een verbijsterend kijkje in de keuken van de oorlogskoks geeft, als tussen neus en lippen door allerlei informatie verschaft die tot dat moment goed bewaarde geheimen van de Amerikaanse regering waren.

Sinds Vietnam doet het Amerikaanse leger niet meer aan *body counts*, het tellen van (echte of vermeende) gedode tegenstanders. Dit was het officiële motief om niets bekend te maken over het aantal Iraakse slachtoffers, burgers of militairen, in de eerste drie weken van de oorlog (die, zoals men zich moet herinneren, daarna door Bush op een vliegdekschip voor de kust van Californië voor feitelijk beëindigd werd verklaard). Ik heb dat aantal vorig jaar in een besloten bijeenkomst met een van de hoogste Amerikaanse militairen vernomen. Maar bij Woodward staat het nu gewoon gedrukt: in die drie weken zijn naar schatting zestigduizend Irakezen door de Amerikanen gedood.

Ook bij hem, en tot nu toe nergens anders, valt te lezen dat de honderden miljoenen dollars die waren gebudgetteerd voor hulp aan Afghanistan, door Bush in het geniep zijn doorgesluisd om de oorlog tegen Irak mee te financieren. Het boek laat zien dat Bush en de zijnen twee jaar lang zich het hoofd bogen over de vraag hoe Saddam Hoessein zo snel en goedkoop mogelijk te vernietigen, maar ook dat er geen enkele aandacht werd besteed aan de vraag wat er daarna met Irak moest gebeuren.

Deze week verschijnen er zowel in de Verenigde Staten als in het Verenigd Koninkrijk officiële onderzoeksrapporten, die constateren dat president George W. Bush en de Britse premier Tony Blair niet over harde en onweerlegbare gegevens beschikten, toen ze de noodzaak van een oorlog tegen Irak baseerden op de daadwerkelijke dreiging van Iraakse massavernietigingswapens en betoogden dat ze dienaangaande onomstotelijke bewijzen hadden. Zij logen in commissie.

Woodward beschrijft de reactie van de Amerikaanse president toen de inlichtingendienst CIA hem in december 2002 de voorradige bewijzen voor de Iraakse massavernietigingswapens presenteerde: 'Hebben we niks beters?' Maar dat weerhield hem er niet van om publiekelijk met grote stelligheid te tamboereren op het gevaar voor Amerika van die massavernietigingswapens.

Sinds David Kay, de leider van de Amerikaanse speurtocht naar die wapens, officieel heeft verklaard dat ze helemaal niet bestaan (althans niet in Irak), doet Bush alsof dat van geen enkel belang is, 'want Irak had plannen om ze te maken'.

De Britse regering, althans premier Blair, heeft veel langer dan de Amerikaanse volgehouden dat de 'massavernietigingswapens' er wel degelijk zijn. Pas vorige week heeft Blair verklaard dat die wapens wel nooit zullen worden gevonden, een formulering die inhoudt dat ze er volgens hem nochtans wel zijn. Als Blair had doorgeleerd in denken, dan zou hij hebben geweten dat het filosofisch gezien onmogelijk is te bewijzen dat iets niet bestaat. Maar dat is geen bewijs dat het bestaat.

Het gedraai van Bush en Blair is niet zonder betekenis voor Ne-

derland. Het kabinet-Balkenende I heeft immers in het najaar van 2002 klakkeloos hun voorstelling van zaken over de dreiging van Iraakse ‘massavernietigingswapens’ overgenomen. Kort geleden is in *NRC Handelsblad* echter onthuld dat de Nederlandse inlichtingendiensten tamelijk sceptisch stonden tegenover de Brits-Amerikaanse beweringen over de dreiging en aanwezigheid van die ‘massavernietigingswapens’, terwijl de juridische adviseurs van het ministerie van Buitenlandse Zaken en van Defensie de voorgenomen opstelling van de Nederlandse regering niet vonden deugen. Waarom heeft de regering die informatie niet alleen genegeerd, maar weigert ze ook tot op de dag van vandaag daarover aan publiek en volksvertegenwoordiging tekst en uitleg te geven?

17 JULI 2004

Al-Qa'ida wint

Op het ogenblik is Al-Qa'ida aan de winnende hand. In de eerste plaats omdat een terroristische organisatie als deze helemaal geen overwinningen hoeft te boeken. Voor succes volstaat dat zij niet wordt vernietigd of ophoudt te bestaan. Zolang ze in leven is, vormt zij een bedreiging. Alleen te bestaan is voldoende.

Welnu, drie jaar na de aanslagen van 11 september bestaat Al-Qa'ida nog steeds. Het terroristische netwerk is niet verzwakt, maar sterker geworden. Of de arrestatie van Osama bin Laden een beslissende slag aan Al-Qa'ida zou hebben toegebracht, is de vraag. Voor een netwerkorganisatie zonder centrale leider had dit misschien niet veel uitgemaakt. Maar kijk naar de PKK. Het oppakken van de hoofdman van de Koerdische PKK, Abdullah Öcalan, heeft geleid tot het feitelijke einde van een jarenlange guerrillastrijd in Zuidoost-Turkije.

Daar staat dan weer tegenover dat het elimineren van de zonen van Saddam Hoessein en diens arrestatie helemaal niet het effect had dat de Amerikaanse regering verwachtte.

Waar het echter om gaat is dat de machtigste staat ter wereld al drie jaar lang niet in staat blijkt deze roverhoofdman ‘dood of levend’ (president George W. Bush) op te sporen. Dit alleen al versterkt het prestige van Bin Laden in grote delen van de wereld steeds meer.

Al-Qa'ida wint in de tweede plaats omdat ze erin is geslaagd de rechtsstaat aan te tasten. Terrorisme is nu het voorwendsel om een belangrijke verworvenheid van het Westen - individuele rechtszekerheid - aan te tasten onder het mom nieuwe aanslagen te voor-

komen. Toen minister van Defensie Donald Rumsfeld aan het begin van de oorlog tegen Irak Bagdad waarschuwde zich aan de Conventies van Genève te houden, had hij de naleving van de Conventies door Amerikaanse strijdkrachten al opgeschort.

Duizenden verdachten van niet eens omschreven misdaden worden al jarenlang zonder vorm van proces en zelfs zonder uitzicht op een proces gevangengehouden, vernederd en mishandeld.

In een bizar document beweerden juridische adviseurs van het Witte Huis dat George Bush vanwege diens ‘oorlog tegen het terrorisme’ noch aan de Amerikaanse Constitutie en het Amerikaanse recht was gebonden, noch aan de internationale afspraken die de Verenigde Staten mede hadden onderschreven.

Ook in landen als het onze krijgt Al-Qa'ida haar zin met allerlei inbreuken op de normale rechtsorde, uit naam van de bestrijding van het terrorisme. Sommige daarvan zijn redelijk, maar dat waren ze ook al geweest onder de noemer van de ‘gewone’ misdaadbestrijding. Iedereen kent daarvan wel voorbeelden. Over het algemeen krijgen politionele instanties meer bevoegdheden zonder dat daar garanties betreffende de rechtszekerheid tegenoverstaan.

Wie het rapport van de speciale commissie van het Amerikaanse Congres over de aanslagen van 11 september 2001 heeft gelezen, weet dat al deze inbreuken op de rechtsorde helemaal niet nodig waren om de aanslagen te voorkomen. De aanslagen werden allereerst mogelijk door de incompetentie van Amerikaanse federale instanties als de immigratiedienst, de FBI en de CIA. Zij negeerden alle waarschuwingen en aanwijzingen en wisselden onderling geen informatie uit.

In de tweede plaats wilde de regering-Bush Al-Qa'ida niet serieus nemen omdat de strijd tegen dit terrorisme een van de doelstellingen was van de Democratische president Bill Clinton. Bovendien was Bush uit op een oorlog tegen Irak.

In de derde plaats stelde de beveiliging van luchthavens niets voor als gevolg van privatiseringen onder Ronald Reagan. Zo konden terroristen zonder probleem hun slag slaan.

Al-Qa'ida wint ook omdat de reactie van de Verenigde Staten en

Europa tot nu toe volstrekt averechts is geweest. In plaats van te proberen Al-Qa'ida ook ideologisch te isoleren, worden alle terroristen op één hoop gegooid.

Recent is het voorbeeld van de Russische president Vladimir Poetin. Hij proclameerde, na het gijzelingsdrama in de school in Beslan, het Tsjetsjeense verzet tot een onderafdeling van Al-Qa'ida.

Basisprincipe van een verstandige oorlogsstrategie is proberen de tegenstander te isoleren van zijn omgeving, deze op te delen in afzonderlijke elementen en die stuk voor stuk uit te schakelen. Tot nu toe is echter precies het tegenovergestelde gedaan, zodat de positie van Osama bin Laden en degenen die namens hem opereren er alleen maar sterker op is geworden.

25 SEPTEMBER 2004

Nog één keer

Toen na de verovering van Irak geen spoor werd gevonden van de ‘massavernietigingswapens’ (de zogeheten *Weapons of Mass Destruction, WMD*) van Saddam Hoessein, klampten de voorstanders van de oorlog zich nog lang vast aan strohalmen als zouden ze vast gevonden worden. Want, zoals wapeninspecteur Lord Richard Butler aanvoerde: *‘there are lots of sand in Iraq’*, er is een heleboel zand in Irak.

Vorige week verscheen eindelijk het eindrapport van de Iraqi Survey Group (ISG), de door president George W. Bush ingestelde onderzoeksgroep. De conclusies zijn ondubbelzinnig. Irak had niet de beschikking over ‘massavernietigingswapens’ toen het vanwege de vermeende dreiging daarvan door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk werd aangevallen. Het beschikte ook niet over de installaties om zulke wapens te produceren. Beide had het al jaren eerder vernietigd, en daarna heeft het niet meer geprobeerd nieuwe *WMD* te produceren. Het vermogen van Irak om dat weer te gaan doen, is in de loop van de jaren steeds verder afgenomen.

Kortom, en nog één keer: er waren geen wapens en er was geen dreiging. George W. Bush en Tony Blair logen toen ze die dreiging en die wapens aanvoerden als reden om onmiddellijk, zonder de conclusies van de wapeninspecteurs van de Verenigde Naties (VN) af te wachten, zonder een legitimatie van de VN-Veiligheidsraad, tot oorlog over te gaan.

Het eindrapport is niet zozeer nieuws, als wel de definitieve en gezaghebbende bevestiging van wat al duidelijk was toen er geen

WMD werden gevonden. Toch had, om er maar één te noemen, minister van Defensie Donald Rumsfeld vóór de oorlog verklaard: 'Wij weten dat ze er zijn en wij weten waar ze zijn.' Wie herinnert zich niet de presentatie van minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell voor de Veiligheidsraad op 6 februari vorig jaar? De Nederlandse minister-president vond deze 'indrukwekkend', zoals hij ook diep onder de indruk was van de 'bewijzen' die premier Blair hem had laten zien. Het waren allemaal leugens en verzinsels.

De verdedigingslinie van de leugenaars is mooi samengevat in de kop die het Britse weekblad *The Economist* kort geleden voor Blair en Bush bedacht: 'Oprechte leugenaars'. De beide regeringsleiders werden geëxcuseerd met het argument dat ze oprecht in de dreiging en aanwezigheid van *WMD* hadden geloofd. Dat is een huiveringwekkende redenering. Indien geaccepteerd, zou deze politici vrijpleiten van kwade trouw en incompetentie, zolang ze maar geloven wat ze zeggen. Goede trouw veronderstelt echter dat als iemand een stellige uitspraak doet over bijvoorbeeld massavernietigingswapens, hij dat doet op basis van solide en onweerlegbare informatie. Over die informatie beschikten Bush en Blair niet. Ze waren te kwader trouw toen ze de wereld voorhielden dat de dreiging van Saddam Hoessein zó groot was, dat de oorlog geen dag kon worden uitgesteld.

De uitslag van dit onderzoek maakt ook iets anders duidelijk. De indammingspolitiek van de Veiligheidsraad ten aanzien van Irak na de Golfoorlog is succesvol geweest. De sancties hebben gewerkt en de wapeninspecties eveneens. Er was geen enkele noodzaak voor een oorlog.

Hoe moeilijk het is ongelijk te bekennen, bewees *The Economist*, dat zich indertijd aan de zijde van Bush en Blair stelde. Zijn berichtgeving over het eindrapport van de ISG staat onder de kop '*Still not found*', alsof het rapport niet uitsluit dat die massavernietigingswapens nog ooit gevonden kunnen worden, terwi ze helemaal niet bestonden. Het blad vermeldt dit laatste in het geheel niet, evenmin als de centrale conclusie van de ISG dat Irak geen bedreiging vormde en niet over productiefaciliteiten voor *WMD* beschikte. Het maakt mel-

ding van een geheim netwerk van laboratoria voor chemische stoffen, maar schrijft er niet bij wat de ISG daarover meldt: dat dit niets te maken had met het ontwikkelen van chemische wapens, maar gebruikt werd om gif te maken (ricine, zoals gebruikt bij de beruchte paraplumoord op een gevluchte Bulgaarse schrijver in de Koude Oorlog) voor de Iraakse geheime diensten. Volgens *The Economist* werkten de sancties niet, omdat Saddam Hoessein ze probeerde te ontlopen, en zo gaat het weekblad door zijn eigen reputatie van feitelijkheid in de berichtgeving aan flarden te schrijven.

De instemming - na afloop! - met de oorlog door het kabinet-Balkenende was óók gebaseerd op de aanwezigheid en dreiging van die wapens. Nu deze definitief naar het rijk der fabelen zijn verwezen, kan de regering niet doorgaan het politieke debat over haar onberaden Irak-beleid te ontlopen.

16 OKTOBER 2004

Van Powell naar Rice

President George W. Bush heeft zijn minister van Buitenlandse Zaken, Colin Powell, niet gevraagd aan te blijven. Powell vertrekt met een gedeukte reputatie. In 2000 was hij nog de meest succesvolle gekleurde immigrant in de geschiedenis van de Verenigde Staten. Een geslaagde carrière in het leger, inclusief een *four of duty* in Vietnam, rondde hij af als voorzitter van het Comité van Chefs van Staven, de hoogste militaire functie in de Verenigde Staten. In deze positie orkestreerde hij de Golfoorlog van 1992 op basis van wat de Powell-doctrine ging heten. De Verenigde Staten mochten alleen maar een militaire actie ondernemen als sprake was van een vitaal nationaal belang, als gebruik werd gemaakt van een overweldigende overmacht, en als van tevoren vaststond hoe de actie beëindigd zou worden.

Als kandidaat-minister van Buitenlandse Zaken meende Powell dat hij over een eigen machtsbasis beschikte, omdat hij goed geacht mocht worden voor een cruciaal deel van de stemmen die op Bush werden uitgebracht. Dat liep anders. Powell was in de nieuwe regering de stem van het verstand, maar hij werd genegeerd door de militaristische utopisten die er de overhand hadden. Uiteindelijk durfde hij nauwelijks meer buitenlandse reizen te maken, vanwege hun voortdurende gezaag aan zijn stoel. Hij koos voor loyaliteit in plaats van voor aftreden, hoewel hij zijn tegenstrevers in de regering binnenskamers als gevaarlijke halvegaren omschreef.

Zijn loyaliteit heeft hem zijn reputatie gekost, zonder dat daar iets substantieels tegenoverstaat. Hij heeft erin berust dat Bush een

oorlog tegen Irak begon geheel in strijd met de Powell-doctrine. Geen vitaal belang, te weinig troepen en geen *exit strategy*. Het dieptepunt werd zijn presentatie op 5 februari 2003 in de Veiligheidsraad over de 'acute' dreiging van Saddam Hoesseins 'massavernietigingswapens'. 'Elke uitspraak die ik hier doe, is gebaseerd op solide bronnen. Het zijn niet zomaar beweringen. Wat ik vertel zijn feiten en conclusies gebaseerd op solide informatie.' Voor de kritische waarnemer was dat toentertijd al allesbehalve overtuigend. Achteraf is Michael Moores *Fahrenheit 9/11* een wonder van waarheidsgetrouwheid vergeleken met het inmiddels volledig gediscrediteerde betoog van Powell.

Aan de effectiviteit van Powell als minister werd temeer afbreuk gedaan naarmate het steeds meer de vraag was of hij het oor van de president had.

Dat ligt heel anders voor zijn opvolger, Nationale Veiligheidsadviseur Condoleezza Rice. Wat betekent haar benoeming voor de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten? Rice is een intelligent en succesvol politicoloog, maar gespecialiseerd in de voormalige Sovjet-Unie. Als Nationale Veiligheidsadviseur schoot ze naar mijn oordeel ernstig tekort. Bush trad aan met als belangrijk uitgangspunt dat Amerika in het vervolg niet meer aan *nation building* zou doen. (Dat was dus vóór hij met militaire middelen het Midden-Oosten ging 'democratiseren'.) Rice vertaalde dit uitgangspunt bits met de opmerking dat 'de 101ste luchtlandingsdivisie er niet is om kinderen naar school te brengen'.

Voor een zwarte vrouw uit het Zuiden van de Verenigde Staten, wat Rice is, was dit een verbijsterende opmerking. In 1957 stuurde president Dwight D. Eisenhower immers eenheden van deze divisie naar Little Rock, Arkansas, om er zorg voor te dragen dat zwarte kinderen naar Little Rock Central High School konden gaan, nadat de gouverneur van de staat de Nationale Garde had ingezet om hun de toelating te beletten.

Als Nationale Veiligheidsadviseur was Rice er meer op uit de president te stijven in zijn opvattingen, dan hem te informeren. Dat gold in het bijzonder de kwestie van niet-bestaande 'massavernieti-

gingswapens' van Saddam Hoessein: zij liet na de president onder het oog te brengen dat de aanwijzingen waarover de inlichtingendiensten en haar staf beschikten, niet sterk of van een twijfelachtige kwaliteit waren. Berucht was ook haar advies aan de president nadat de Verenigde Staten er niet in waren geslaagd Frankrijk, Duitsland en Rusland van de noodzaak van een oorlog tegen Irak te overtuigen: 'Straf Frankrijk, negeer Duitsland, vergeef Rusland.'

Rice is nagenoeg lid van de familie Bush, en er zal nu dus geen onzekerheid meer bestaan over de vraag of de minister van Buitenlandse Zaken wel op dezelfde lijn zit als de president. Het verontrustende is dat de benoeming van Rice past in een patroon: in zijn tweede periode omringt president Bush zich vooral met meepraters die zijn tunnelvisie op de internationale politiek met hem delen.

27 NOVEMBER 2004

Verkeerde strijdmacht

Het oorspronkelijke oorlogsplan voor Irak voorzag in een aanvalsmacht van 300.000 man, 200.000 minder dan die waarmee de Golfoorlog van 1991 was gewonnen. Onder druk van minister van Defensie Donald Rumsfeld bracht Tommy Franks, de bevelhebber van het United States Central Command, dit aantal eerst tot 165.000 terug, en later tot nog minder.

Rumsfeld was zijn ministerschap begonnen met het vaste voornemen de Amerikaanse strijdkrachten in een heel andere richting te organiseren dan de generaals en admiraals dat tot dan toe hadden gedaan. Geen grote massale legers meer, uitgerust met zwaar materieel als tanks en geschut, maar kleine flexibele eenheden, snel verplaatsbaar en uitgerust met geavanceerde communicatiemiddelen en wapens. Zulke eenheden zouden dankzij superieure technologie nauw kunnen samenwerken met vliegtuigen uitgerust met precisiewapens en met hoofdkwartieren duizenden kilometers verder weg, vanwaaruit onbemande vliegtuigjes met dodelijke bommen, of kruisvluchtwapens, naar hun doel kunnen worden geleid. Op deze wijze zou eindelijk wat sinds een aantal jaren bekend staat als *RMA*, de *Revolution in Military Affairs*, praktische gelding in oorlogvoering krijgen.

Rumsfeld kreeg zijn zin. Een verhoudingsgewijs geringe Amerikaanse strijdmacht slaagde er binnen twee maanden in Irak te veroveren en de strijdkrachten van Saddam Hoessein te verslaan. En dat, overeenkomstig een belangrijke doelstelling bij *RMA*, met een minimum aan eigen verliezen. Maar de Israëlisch-Nederlandse

krijgskundige Martin van Creveld stelde tijdens een lezing in Den Haag, meteen na het zogenaamde einde van de oorlog, al vast dat uit deze veldtocht geen enkele militaire les viel te trekken, net zomin als uit het vertrappen van een muis door een olifant.

De Amerikaanse 'overwinning' in Irak werd behaald op een zwak leger in staat van ontbinding dat zich op conventionele wijze teweerstelde. In het najaar van 2002, ver vóór officieel tot de oorlog werd besloten, had in de Verenigde Staten een simulatie van de invasie van Irak plaats. Een gepensioneerde generaal van de mariniers speelde de rol van de Iraakse opperbevelhebber. Tegenover de superieure Amerikaanse aanvalsmacht stelde hij asymmetrische oorlogvoering. Dat wil zeggen dat hij de 'Iraakse' troepen niet inzette op de wijze die de Amerikanen wensten, maar juist op een manier waarmee ze niet uit te voeten konden. Zo gebruikte hij motorordonnansen in plaats van elektronische communicatie, zag hij af van statische en massale verdedigingslinies en dwong hij de aanvallers tot straatgevechten, waarin hun technologisch overwicht niet tot gelding kon komen. De oefening werd voortijdig afgebroken omdat de Amerikanen te grote virtuele verliezen leden.

Maar lessen werden er door Rumsfeld niet uit getrokken en evenmin wilden hij en Franks onder ogen zien dat er veel meer troepen nodig waren om in Irak orde en rust te scheppen en te handhaven. Wat we nu al bijna twee jaar in Irak zien, is asymmetrische oorlogvoering. Talibanstrijders en aanhangers van Al-Qa'ida zijn nog steeds actief in het noordwesten van Pakistan en het aangrenzende deel van Afghanistan. Tussen de tien- en twintigduizend man speciale Amerikaanse eenheden zijn daar nu al drieënhalf jaar vergeefs op jacht naar Osama bin Laden.

Amerika geeft meer uit aan defensie dan de vijftien volgende grote staten bij elkaar. Geen enkele andere staat komt in de buurt van de technologische kwaliteit van het Amerikaanse militaire apparaat. Niettemin zit het land al jaren vast in twee kleine oorlogen die het niet wint.

Het lijkt er daarom op dat de Amerikaanse defensiepolitiek strijdkrachten en een militaire strategie heeft opgeleverd die onge-

schikt en niet effectief zijn voor hedendaagse militaire conflicten. Deze conflicten hebben niet het karakter van klassieke oorlogen die dankzij de verworvenheden van *RMA* snel in het voordeel van de Verenigde Staten kunnen worden beslecht. Zowel op de Balkan als in het Midden-Oosten gaat het om operaties die vragen om grote hoeveelheden troepen die zijn getraind om ook als politie op te treden, die beschikken over lokale kennis en inlichtingen, en die bereid zijn om zich aan te passen aan de maatschappelijke en culturele context waarin ze moeten opereren. Het grote verschil tussen het Amerikaanse optreden in Irak en dat van Britten en Nederlanders is daarvan een veelzeggende illustratie.

Europa moet er daarom niet naar streven de militair-technologische achterstand ten opzichte van de Verenigde Staten weg te werken. Dat zou het inslaan van een doodlopende weg zijn.

5 FEBRUARI 2005

Terreur is misdaad

Een tijdlang heb ik rondgelopen met het voornemen hedendaags terrorisme te vergelijken met het anarchistisch terrorisme van het eind van de negentiende eeuw. Die moeite kan ik me besparen. Mijn Gentse collega Rik Coolsaet heeft over precies dit thema een boek geschreven, waarvan zojuist een bijgewerkte, Engelstalige editie is verschenen: *Al-Qaeda: The Myth. The Root Causes of International Terrorism and How to Tackle Them* (Academia Press).

Al-Qa'ida is volgens Coolsaet een mythe geworden en doet denken aan het einde van de negentiende eeuw, toen de publieke opinie geloofde in het bestaan van een ‘Terroristische Internationale’. Ooit was Al-Qa'ida inderdaad een gecentraliseerde en wereldwijde organisatie, maar mede dankzij de bestrijding ervan is deze uiteengevallen in vele zelfstandig opererende groepjes. Coolsaet gebruikt het beeld van een gebroken thermometer, waarvan het kwik is uiteengespat in vele druppels, elk op zich giftig, maar zonder relatie tot elkaar.

Het anarchistisch terrorisme van het laatste kwart van de negentiende eeuw was daarentegen altijd een ongeorganiseerd geheel. Een Terroristische Internationale heeft nooit bestaan. Doelwitten waren gekroonde hoofden, als keizerin Elizabeth (‘Sissi’) in 1898 en koning Umberto van Italië (1900). Of politici, zoals de Franse president Sadi Carnot in 1894, de Amerikaanse president William McKinley in 1901 en de Russische premier Peter Stolypin in 1911. Maar de aanslagen richtten zich ook op willekeurige burgers. Tijdens zijn proces antwoordde een dader op de vraag waarom hij onschuldige

burgers slachtoffer had gemaakt: ‘Er bestaan geen onschuldige burgers.’ Dit klinkt bekend na 11 september 2001.

Het huidige islamitisch terrorisme is niet te verklaren in termen van religie of armoede. Het is symptoom van een verkeerd gegroeide samenleving, waarin snelle en onbeheersbare veranderingen maken dat grote groepen mensen zich buitengesloten voelen. Dit geeft extremistische splintergroepen de kans zich op te werpen als kampioen van marginale groepen (en landen).

Zo is het ook in de negentiende eeuw gegaan, toen anarchistische terroristen hun basis vonden in een arbeidende klasse die economisch en politiek buitengesloten was. Amerika is vandaag voor de islamitische terrorist wat de burgerlijke staat was voor diens negentiende-eeuwse anarchistische voorloper, een symbool van arrogantie en macht. Saoedi-Arabië is nu de broedplaats van het terrorisme, zoals Italië dat was aan het eind van negentiende eeuw. De meest vermaarde van de anarchistische terroristen, Ravachol (1859-1892), symboliseerde het toenmalige terrorisme, zoals Osama bin Laden nu niet zozeer leider als wel symbool is van het islamitisch terrorisme.

Ravachol werd overigens wél gevangen genomen en veroordeeld, tot levenslang.* Eén van de grote verschillen tussen toen en nu is dat het anarchistisch terrorisme werd opgevat als een misdaad, die met strafrechtelijke middelen werd bestreden, niet als iets waartegen oorlog moest worden gevoerd.

In Amerika en het grootste deel van Europa verdween zonder duidelijke en concrete oorzaak het anarchistisch terrorisme in het eerste decennium van de twintigste eeuw. Coolsaet argumenteert dat door het groeiend succes van de georganiseerde arbeidersbeweging maatschappelijk uitgeslotenen eerst een gevoel van eigenwaarde konden krijgen om vervolgens wel degelijk in de ‘burgerlijke maatschappij’ te integreren. Waar dit perspectief ontbrak, bleef het smeulen. Totdat nog zo'n aanslag, die op de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger Frans Ferdinand, tot de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) leidde.

De vergelijking met hedendaags terrorisme is verhelderend. Neem alleen het voorbeeld van de socioloog Anthony Giddens, uit-

* Ravachol eindigde uiteindelijk onder de guillotine

vinder van de ‘Derde Weg’ en als dank daarvoor door Tony Blair naar het Hogerhuis gestuurd. Vorige week betoogde hij dat het huidige islamitisch terrorisme uniek is vanwege zijn internationaal karakter. Daarom achtte hij de gewone middelen van de rechtsstaat onvoldoende voor de bestrijding ervan. Ook steunde Giddens de regering bij haar, door de hoogste rechters verworpen, voorstellen om verdachten van terrorisme zonder proces op te sluiten.

Niet alleen zondigde de nieuwbakken Lord van de Labour Partij tegen de logica: zijn conclusie volgt geenszins uit zijn constatering. Met enig historisch besef had hij ook geweten dat het hedendaags terrorisme helemaal niet zo uniek is, en dat er geen reden bestaat om aan te nemen dat het niet net zo kan worden aangepakt als het anarchistisch terrorisme van een eeuw geleden.

12 MAART 2005

Kwade zaken

Vorige week probeerde president George W. Bush de Amerikanen ervan te overtuigen dat zijn oorlog in Irak geen mislukking is. Tot vijf keer toe beweerde hij dat deze oorlog wordt gevoerd tegen de terroristen die op 11 september 2001 aanslagen pleegden in Amerika. Aan de 'massavernietigingswapens' van Saddam Hoessein, het oorspronkelijke argument voor zijn aanvalsoorlog, ging hij voorbij. Meer dan twee jaar nadat hij voor de kust van San Diego de oorlog voor beëindigd verklaarde, is er evenveel bewijs voor een relatie tussen Al-Qa'ida en het regime van Saddam Hoessein als vóór de oorlog: namelijk helemaal geen.

Maar volgens de CIA is Irak als gevolg van de oorlog wel het voornaamste broeinest van radicaal moslimterrorisme in de wereld geworden.

Net als Blair denkt Bush dat mensen vergeten wat zij ooit hebben beweerd om hun oorlog te rechtvaardigen. En ten dele kregen ze gelijk. Dit verklaart ook waarom een al op 1 mei 2005 in de Britse krant *The Sunday Times* gepubliceerd geheim memorandum van de regering-Blair pas langzaamaan aandacht krijgt. Het is het verslag van een bijeenkomst over Irak van Tony Blair en zijn topadviseurs op 23 juli 2002. De authenticiteit van het stuk staat buiten twijfel.

Het is een hoogst opmerkelijk document. Het hoofd van de Britse buitenlandse inlichtingendienst, MI6, ('C') meldt dat hij in Washington heeft geconstateerd dat Bush tot een oorlog tegen Saddam Hoessein heeft besloten, en dat hij deze wil rechtvaardigen met een beroep op de dreiging van terrorisme en massavernietigingswapens. 'Maar

inlichtingen en feiten worden aangepast aan dit beleid.' 'C' meldt ook dat er in Washington 'weinig debat is over wat er na de militaire actie moet gebeuren'.

De minister van Buitenlandse Zaken legt uit dat de zaak tegen Saddam Hoessein zwak staat. Hij bedreigt geen buren en wat hij aan vermogen tot massavernietigingswapens heeft, is minder dan dat van Libië, Noord-Korea of Iran. De minister van Justitie legt uit dat de wens het regime in Irak te veranderen geen legale basis voor oorlog vormt. Daarvan bestaan er maar drie: zelfverdediging, humanitaire interventie of mandatering door de Veiligheidsraad. De eerste twee zijn hier niet van toepassing, de derde ligt moeilijk.

Blair zegt daarop dat de kern van de zaak is 'of het militaire plan zal werken en of de politieke ruimte wordt geschapen om dat plan de ruimte te geven', met andere woorden: of argumenten kunnen worden verzonnen om de oorlog voor het publiek aanvaardbaar te maken.

De conclusie van de bijeenkomst was dat het Verenigd Koninkrijk hoe dan ook aan een (Amerikaanse) militaire aanval op Irak zou meedoen.

President Bush had dus, ver voor de wapeninspecties van de Verenigde Naties (VN) begonnen, al tot oorlog tegen Irak besloten. De Amerikaanse inlichtingendiensten moesten verhalen over terrorisme en massavernietigingswapens fabriceren om die oorlog te rechtvaardigen.

De Britse regering wist dat al in juli 2002, en wist ook van de eigen inlichtingendiensten dat de Iraakse massavernietigingswapens niet veel voorstelden. De Britse regering wist toen ook dat er geen enkele legale basis bestond voor een oorlog tegen Irak, behalve een daartoe strekkend besluit van de Veiligheidsraad. Niettemin besloot Blair toen al zonder meer mee te doen met een Amerikaanse aanval op Irak.

Dat in september werd geprobeerd via de Veiligheidsraad nieuwe VN-inspecties naar mogelijke massavernietigingswapens in Irak af te dwingen, was alleen maar een poging alsnog een legale basis te vinden voor een oorlog waartoe al was besloten. Toen de inspecties

geen enkel bewijs voor het bestaan van die wapens opleverden, gingen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk alsnog tot de aanval over.

Uit dit memorandum blijkt dat Bush en Blair wisten dat het niet waar was wat zij het Britse en Amerikaanse publiek voorhielden.

9 JULI 2005

Burgeroorlog

Op 15 augustus 2005 moet de ontwerp-Grondwet voor Irak gereed zijn. Deze is het werk van een comité van 71 Irakezen, die min of meer een afspiegeling zijn van de drie belangrijkste bevolkingsgroepen: de sjiieten (ongeveer 60 procent), de Koerden en de soennieten, beiden goed voor zo'n 20 procent van de Iraakse bevolking. Als het goed gaat, is het ontwerp aanvaardbaar voor all drie.

Dat moet allereerst blijken in de in januari gekozen Nationale Assemblee. Daarin zijn de soennieten, die de verkiezingen in meerderheid boycotten, ondervertegenwoordigd. Vervolgens volgt op 15 oktober een nationaal referendum. Volgens de daarvoor vastgestelde regels is een eenvoudige meerderheid niet voldoende om de ontwerp-Grondwet goed te keuren. Als in drie provincies tweederde van de uitgebrachte stemmen tegen de Grondwet is, is deze verworpen. Die bepaling is opgenomen om te garanderen dat de soennieten en Koerden niet eenvoudigweg worden overstemd door de sjiieten en ze is vooral relevant in de drie noordelijke provincies van Irak, waar de Koerden de overgrote meerderheid vormen.

Op dit moment ziet het er niet naar uit dat de ontwerp-Grondwet het middelpuntzoekende karakter krijgt dat noodzakelijk is. Sterker nog, het is heel goed mogelijk dat het ontwerp er zó komt uit te zien dat het omgekeerde het geval is en de tekst een recept wordt voor een burgeroorlog. Op drie terreinen tekenen zich moeilijk overbrugbare verschillen af.

Het eerste betreft het federale karakter van het nieuwe Irak. Het gaat dan in het bijzonder om de status en de geografische afbakening

van het Koerdische deel, dat in feite al sinds de Golfoorlog van 1991-1992 een autonome staat is, met een eigen bestuur en een eigen leger. In dit deel van Irak geen aanslagen en gevechten, maar de vraag is waar het geografisch ophoudt. Onder Saddam Hoessein heeft een met geweld afgedwongen arabisering van de olierijke provincie Kirkoek plaatsgehad, die de Koerden nu willen terugdraaien om wat zij beschouwen als hun deel van de Iraakse olierijkdom in handen te krijgen.

Wat betreft de bevoegdheden van de federale overheid inzake de Koerdische provincies is het zeker dat de Koerden slechts akkoord zullen gaan met een formule die hun huidige autonomie niet aantast. Maar dat zou betekenen dat Irak eerder een confederatie dan een federatie wordt en dat is voor de sjiitische meerderheid weer onaanvaardbaar.

De twee andere geschilpunten zijn de scheiding van kerk en staat en de rechten van vrouwen. Daartussen bestaat een nauw verband. Als Irak in de Grondwet tot een ‘islamitische republiek’ wordt uitgeroepen, zoals sommige sjiitische leiders willen, zou dat niet alleen betekenen dat het islamistisch gewoonterecht (de sharia) de basis van de wetgeving wordt, maar ook dat de Iraakse vrouwen veel van hun rechten verliezen. Het Ba'ath-regime, waarvan Saddam Hoessein uiteindelijk de dictator werd, kende een duidelijke scheiding tussen kerk en staat. Wat betreft de emancipatie van vrouwen vormde Irak toen een gunstige uitzondering in het Midden-Oosten.

Als in Irak een democratisch stelsel zou zijn ingevoerd naar het model van de Verenigde Staten, zouden deze problemen zich niet voordoen: de sjiitische meerderheid zou simpelweg haar zin door kunnen zetten, wat zonder twijfel tot de afscheiding van de Koerdische gebieden zou leiden en tot een verheviging van de burgeroorlog die al woedt. Want de onophoudelijke gevechten in grote delen van Irak krijgen steeds meer het karakter van soennitische terreur tegen de sjiitische meerderheid.

Omdat een voor alle partijen aanvaardbaar compromis op de drie genoemde terreinen niet gemakkelijk te bedenken is, is er de neiging om deze heikele materie maar buiten de ontwerp-Grondwet te hou-

den. Maar daarmee verdwijnen de tegenstellingen niet. Ze blijven sudderen, terwijl de werkelijkheid al voor gepasseerde stations zorgt.

De Amerikaanse journalist Steven Vincent berichtte vorige week uit het voor rustig gehouden Basra dat daar sjiitische radicalen de dienst uitmaken en dat de politie volkomen is geïnfiltreerd door islamistische terroristen, en daar ook naar handelt. Twee dagen later is hij ontvoerd en vermoord.

Intussen wordt de greep van Iran op de politiek in Irak groter en groter, een eigenaardige uitkomst voor wie zich nog herinnert waarom de oorlog tegen Irak werd begonnen.

13 AUGUSTUS 2005

Vreselijke mislukking

Vier jaar geleden begon ik deze rubriek met een commentaar op de aanslagen van 11 september in New York en Washington. Dat luidde toen: ‘Op 11 september is er niet een oorlog uitgebroken, maar een misdaad gepleegd - en wel van immense omvang. Met misdadigers voer je geen oorlog. Ze moeten worden vervolgd en berecht, koste wat kost.’

De Amerikaanse regering besloot anders en riep de *War on Terrorism* uit. Eerst kwam er een oorlog tegen Afghanistan, tegen het talibanregime dat Osama bin Laden niet wilde uitleveren op de Amerikaanse voorwaarden. Die oorlog wonnen de Verenigde Staten. Maar Bin Laden is nog steeds op vrije voeten. Vervolgens begon Amerika een oorlog tegen Irak, dat helemaal niets met het islamitisch terrorisme te maken had.

Een paar maanden na mijn column in *Elsevier* verscheen in *Foreign Affairs*, het belangrijkste tijdschrift over internationale ?politiek, een stuk van Michael Howard, de toonaangevende historicus op het gebied van oorlog in het Engelse taalgebied. Daarin noemde hij het besluit van de Amerikaanse regering om de oorlog aan het terrorisme te verklaren een ‘verschrikkelijke maar onherroepelijke vergissing’.

Waarom? Omdat door de terroristische beweging Al-Qa'ida de oorlog te verklaren, deze geheel onverdiend de status kreeg van een gelijkwaardige tegenstander.

Daar streven terroristische groeperingen altijd naar. Ik herinner mij in Nederlands verband nog de eis van de advocaat van verdach-

ten van de Rote Armee Fraktion die hier terechtstonden, dat zijn cliënten moesten worden behandeld als krijgsgevangenen. Mijn commentaar was toen dat ze in dat geval standrechtelijk moesten worden geëxecuteerd, omdat ze geen uniform droegen en dus niet herkenbaar waren als combattant.

Michael Howard was het om drie zaken te doen. In de eerste plaats verleende de Amerikaanse oorlogsverklaring Osama bin Laden en zijn (feitelijk al uiteenvallende) club een ongehoorde legitimiteit en een daarvan afgeleide populariteit in de moslimwereld. In de tweede plaats werd de bestrijding van dit terrorisme hierdoor gedefinieerd als een taak voor militairen. En in de derde plaats diende het woord ‘oorlog’ om de discussie over de meest effectieve bestrijding van terrorisme onmogelijk te maken. ‘De vereiste kwaliteiten in een serieuze campagne tegen terroristen - geheimhouding, inlichtingen, politieke spitsvondigheid, stille meedogenloosheid, geheime acties die geheim blijven en, bovenal, eindeloos geduld - worden vergeten of veronachtzaamd in een door de media aangewakkerde, razende zucht naar direct resultaat.’

Wijze woorden. In de afgelopen vier jaar heeft de zogeheten oorlog tegen het terrorisme meer terroristen geproduceerd dan uitgeschakeld. Al-Qa'ida bestaat niet meer als organisatie. Maar zowel in islamitische staten als in de grote steden van Europa laten selfmade islamitische terroristen zich door de ‘oorlog tegen het terrorisme’ inspireren tot een eigen bijdrage.

De oorlog tegen het terrorisme is een mislukking, gemeten aan de doelstelling dit wereldwijd uit te schakelen. In Afghanistan vechten nu meer Amerikaanse soldaten dan er vier jaar geleden nodig waren om het talibanregime ten val te brengen. De Amerikaans-Britse oorlog tegen Irak is een even beschamende (de niet-bestaande ‘massavernietigingswapens’) als potsierlijke mislukking. Twee foto's zullen daarvan het historische symbool worden. De eerste is die van president George W. Bush toen hij, nu tweeënhalf jaar geleden, verkleed als marinepiloot uit een helikopter op het dek van de *USS Abraham Lincoln* sprong om te verklaren dat de oorlog in Irak was gewonnen. Het vliegdekschip lag toen voor de kust van Californië.

De tweede foto is die waarop Bush aan hongerige GI-soldaten in Bagdad een kerstkalkoen serveert die niet voor consumptie was bedoeld.

Maar de oorlog is in één opzicht een succes gebleken. In Amerika ontstond een sfeer waarin elke kritiek op het regeringsbeleid werd gezien als steun aan de vijand, waarin de media zich lieten intimideren om klakkeloos regeringspropaganda te berichten, omdat streven naar objectieve berichtgeving als verdacht werd beschouwd. Zo kon Bush alleen als 'oorlogspresident' worden gekozen.

Vier jaar later heeft de 'oorlog tegen het terrorisme' niet alleen in de uitbreiding en groei van het islamitisch terrorisme geresulteerd. De 3.500 onschuldige doden van 11 september zijn ook gewroken, ten koste van vele tienduizenden even onschuldige burgers in Afghanistan en Irak.

10 SEPTEMBER 2005

Al-Qa'ida bestaat niet

De gruwelijke moordaanslag vorige week in Bagdad, waarbij meer dan 150 doden vielen, is opgeëist door Al-Qa'ida. Hij zou zijn gepleegd in opdracht van Abu Musab al-Zarqawi, die in de pers wordt omschreven als het Iraakse hoofd van Al-Qa'ida.

Zulke berichten roepen het beeld op van Al-Qa'ida als een internationale organisatie van islamitische terroristen die centraal geleid wordt en overal ter wereld haar subdivisies heeft. Maar dat is Al-Qa'ida nooit geweest. Het begrip is afgeleid van de uitdrukking *al-quaeda al-al sulba*, 'voorhoede van de sterken', die in 1987 werd gemunt door Abdullah Azzam, een van de leidende ideologen van het soennitisch radicalisme. Zo'n 'voorhoede van de sterken' zou door zijn acties een voorbeeld voor de gehele moslimwereld zijn.

De FBI ging een jaar later de naam Al-Qa'ida gebruiken als aanduiding van het tamelijk losse netwerk van terroristen rondom de Saoediër Osama bin Laden, onder andere omdat in de bestaande antiterreurwetgeving geen plaats bestond voor zo'n netwerk; het moest gaan om formele criminele organisaties. Zelfs in zijn hoogtijdagen in Afghanistan functioneerde Al-Qa'ida meer als bureau dat adviezen, contacten en fondsen verschafte aan allerlei op eigen houtje opererende groepen islamitische terroristen, dan als een centraal geleide organisatie. En die structuur is vernietigd toen de Amerikanen in het najaar van 2002 Afghanistan aanvielen en het talibanregime verdreven.

De terroristische bewegingen die nu een gevaar vormen, onderhouden op z'n hoogst vage betrekkingen met Bin Laden. De Tawhid-

beweging van Al-Zarqawi staat bijvoorbeeld op zichzelf. Er is geen sprake van dat deze handelt in opdracht van Bin Laden of door hem wordt gefinancierd. De terroristen die de aanslag van 11 maart 2004 in Madrid pleegden, zijn vaak als leden van Al-Qa'ida aangemerkt. Maar daarvan was geen sprake. Het ging om plaatselijke moslims, voornamelijk van Marokkaanse afkomst, die contacten onderhielden met de Marokkaanse Islamitische Strijdgroep. Evenzo wijst niets erop dat de aanslagen deze zomer op metro en bus in Londen onderdeel uitmaakten van een groots plan van Al-Qa'ida.

Het goede nieuws is dus dat er helemaal geen goed georganiseerde internationale terroristische organisatie bestaat die naar de naam Al-Qa'ida luistert. Zo'n organisatie was Al-Qa'ida vóór 2001 ook al niet, maar het netwerk - als we het bij gebrek aan beter zo noemen - was toen nog wel in staat wereldwijd aanslagen te plegen, zoals die in Oost-Afrika in 1998 en die in de Verenigde Staten op 11 september 2001. Dat vermogen is teloorgegaan, zoals toch ook wel mag worden afgeleid uit het feit dat na 11 september geen aanslag op deze schaal meer is gepleegd en dat er evenmin pogingen daartoe zijn verijdeld.

Het slechte nieuws is dat Al-Qa'ida in plaats van een beweging die wereldwijd terroristische aanslagen voorbereidt en uitvoert, een ideologie is geworden die in de afgelopen vier jaar alleen maar verder verbreid is en meer wordt aangehangen.

Hier is sprake van een even opmerkelijke als dreigende ontwikkeling. Vrijwel alle terroristische bewegingen zijn nationalistisch van aard en proberen door middel van teneur bezetters te verdrijven, of ze nu islamitisch zijn of niet; van de Tsjetsjeense en Baskische bewegingen tot Hamas en de Tamil Tijgers. Dit gold ook voor het oorspronkelijke Al-Qa'ida, dat voortkwam uit Bin Ladens razernij over de stationering van Amerikaanse troepen in het moederland van de islam, Saoedi-Arabië, ten tijde van de Golfoorlog van 1991-1992. Meer in het algemeen werd het doel van zijn beweging het terugdringen van de westerse invloed in wat hij beschouwt als het ‘hartland’ van de islam. De aanvallen van 9/11 waren niet zozeer tegen de Verenigde Staten als zodanig gericht; ze hadden vooral tot doel langs die

weg de Amerikanen tot terugtrekking uit de wereld van de islam te dwingen, liefst door het land in een uitzichtloos conflict daar te verwikkelen.

Maar een belangrijk gevolg van de ‘oorlog tegen het terrorisme’ is dat deze als resultaat heeft gehad dat al die afzonderlijke nationalistische bewegingen op één hoop zijn gegooid en bezig zijn hun nationalistische ideologieën te transformeren in een universele, antiwesterse en islamistische ideologie, die aantrekkelijk is voor ontwortelde jongeren van islamitische afkomst in de grote steden van West-Europa. Ook in dit opzicht heeft de ‘oorlog tegen het terrorisme’ volkomen averechts gewerkt en doet ze dat nog steeds.

24 SEPTEMBER 2005

Zwakke staat

In augustus 1995 vluchtten Hoessein en Saddam Kamel met hun vrouwen en kinderen naar Jordanië. Beiden bekleedden hoge posities in Irak en beiden waren getrouwd met dochters van Saddam Hoessein. In februari 1996 keerden ze terug, nadat hun schoonvader had beloofd dat alles was vergeven en vergeten. Weer in Bagdad werden hun vrouwen en kinderen in een paleis geconsigneerd. Daarna werden de broers vermoord, tezamen met hun vader, hun zusters en de echtgenoten van dezen. Vader Kamel was een neef van Saddam Hoessein. Na de moorden volgde een verklaring dat hiermee de familie-eer was hersteld.

Maar de moorden passen helemaal niet in de regels van de bloedwraak, volgens welke bijvoorbeeld vrouwen niet mogen worden vermoord. Antropologen denken dat de zoons van Hoessein en Saddam nu de plicht hebben de dood van hun vaders en grootvader te wreken, want volgens de geldende verwantschapsregels behoren zij niet tot de clan van Saddam Hoessein.

Deze kwestie herinnert eraan dat traditionele verwantschapsrelaties nog steeds van doorslaggevende betekenis zijn voor de structuur van de Iraakse samenleving. Het regime van Saddam mag met recht als totalitair worden beschouwd, dat neemt niet weg dat zijn regerende elite heel anders van samenstelling was dan die van Stalin en Hitler: ze bestond bovenal uit leden van zijn eigen Tikrit-clan. Grote ontwikkelingen als modernisering en urbanisering hebben de traditionele clanstructuren verzwakt. Maar het is opmerkelijk hoe sterk ze in veel delen van de wereld zijn gebleven, niet zelden door zich ge-

wiekst aan te passen aan zulke ontwikkelingen.

De betekenis van zulke tribale structuren is samengevat in de titel van het boek van de Amerikaanse politicoloog Joel Migdal, *Strong Societies and Weak States* (1988). Migdal stelt dat waar er sprake is van sterke, door zulke tribale structuren bepaalde samenlevingen, de staat de kans niet krijgt staat te worden. Het eerste bewijsstuk in zijn studie is Sierra Leone, nog altijd het pronkstuk onder de zogenoemde *failed states*.

De Iraakse staat heeft zich ondanks de krachtpatserij van opeenvolgende dictatoriale regimes na de staatsgreep van 1958 nooit tot een orgaan ontwikkeld dat werkelijk boven de maatschappij stond. De Britten wisten dat al, toen ze beginjaren twintig de opstand tegen de door hen uitgevonden staat Irak bedwongen. Niet alleen door gewelddadig optreden, inclusief het gebruik van gifgas tegen burgers, maar toch vooral door het op een akkoordje te gooien met de tribale leiders. De huidige Amerikaanse bezetters zijn echter te werk gegaan volgens een aan Washingtonse tekentafels bedachte blauwdruk die geen rekening hield met de sociale realiteit van Irak.

Die harde tribale werkelijkheid is geen Iraaks monopolie. Ze is bepalend voor vele staten in het Midden-Oosten, van Saoedi-Arabië tot en met Afghanistan, en evengoed voor het hedendaagse Albanië. Het Koerdische gebied in Irak is al jaren het vreedzaamste deel van het land. Maar ook dit is bovenal een tribale samenleving, bepaald door coöperatie en conflict tussen de twee voornaamste clans, altijd aangevoerd door een Barzani danwel een Talabani. Halverwege de jaren negentig gooide de een het nog op een akkoordje met Saddam Hoessein om met de ander te kunnen afrekenen. Bij de vredesregeling van 1919 kwam het door de overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog beoogde Koerdistan er niet omdat de Koerdische clans zich niet wisten te verenigen op een delegatie die hen in Parijs kon vertegenwoordigen.

In Europa bespeuren wij de invloed van deze tribale structuren in de wijze waarop zij zich in Sicilië, Zuid-Italië, Albanië en andere gebieden op de Balkan en het Midden-Oosten hebben getransformeerd

in bovennationale misdaadorganisaties en zo hun afkeer van de staat een profijtelijke invulling hebben gegeven.

17 DECEMBER 2005

Een beetje martelen mag?

Nog niet zo lang geleden was het martelen van mensen iets voor schurkenstaten. Nu ligt dat anders. Zowel Amerikaanse militairen als leden van Amerikaanse inlichtingendiensten hebben verdachten in de 'oorlog tegen het terrorisme' op grote schaal, systematisch en met goedkeuring van het Witte Huis gemarteld. Dit is uitvoerig gedocumenteerd. Niettemin verklaarde president George W. Bush een maand geleden dat 'wij niet martelen'. Op dat moment voerde hij een felle strijd tegen het wetsvoorstel van de Amerikaanse Senaat, dat inhield dat de Verenigde Staten zich niet schuldig mochten maken aan martelingen, en wrede en onmenselijke behandeling van verdachten van terreur.

De president heeft uiteindelijk geen veto over dit wetsvoorstel uitgesproken. Maar in de definitieve tekst heeft de Amerikaanse regering toch de ruimte gekregen om verdachten wreed te behandelen. Dit past in een beleid dat na '*9/11*' als uitgangspunt heeft dat de president van Amerika bij de bestrijding van terreur boven de wet staat en eigenlijk ook niet is gebonden aan internationale verdragen. In dit kader worden internationale verdragen over het verbod op martelen wellicht systematisch ontdoken, maar op zijn minst gerelativeerd. Een voorbeeld hiervan is het maken van een onderscheid tussen foltering enerzijds en wrede, onmenselijke en vernederende behandeling anderzijds. Het eerste zou onder het absolute martelverbod vallen, het tweede niet.

We hebben het dan over het onthouden van slaap, bedreiging met de dood, zwaar lichamelijk geweld, het dagenlang blootstellen aan

keiharde muziek, iemand langdurig onder water houden, of bijna laten stikken. Dit zijn allemaal standaardpraktijken in de Amerikaanse ‘oorlog tegen het terrorisme’. Maar zowel de tekst van de verdragen tegen marteling als de daarop gebaseerde jurisprudentie laat van dit onderscheid niets heel. Het absolute verbod geldt ook voor zulke behandelingen. Hetzelfde gaat op voor andere praktijken, zoals het in het geniep gevangenhouden van verdachten zonder rechtsgang, zonder contact met familie of raadslieden en zonder op zijn minst toegang te verlenen aan het Rode Kruis.

Evenmin is het toelaatbaar om verdachten uit te leveren aan staten waarvan je mag vermoeden dat zij daar kunnen worden gefolterd. Dat was de kwestie waarop de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Condoleezza Rice, twee weken geleden werd aangesproken door haar Europese collega's. Zij ontkende niet dat Amerika zich hieraan schuldig maakt en daarbij ook de faciliteiten in de Europese Unie gebruikt. Ze praatte er gladweg omheen. Maar de Europese ministers, inclusief Nederlands minister Ben Bot, toonden zich daarna gelukkig en tevreden.

Het is een verbijsterende ontwikkeling. De internationale verdragen tegen martelen zijn gesloten op initiatief van democratieën, die zo probeerden de gruwelijke praktijken in dictaturen van legitimiteit te ontdoen. Dat hield het martelen niet tegen, maar geen regime durfde openlijk toe te geven zich er schuldig aan te maken. Nu heeft de regering van Amerika precies dat gedaan wat geen enkele moderne dictatuur heeft durven doen: openlijk martelen tot beleid verklaren. En de andere democratieën doen alsof er eigenlijk niets aan de hand is. Zo ook de regering van ons land. Toch beschouwt Nederland zich graag als een bakermat van het internationale recht. Het staat buiten kijf dat Nederland in de afgelopen jaren een voorname rol heeft gespeeld in de uitwerking en verankering van het folterverbod. Niet alleen op papier: denk bijvoorbeeld aan minister van Staat Max van der Stoel, die zich als VN-rapporteur boog over de mensenrechtenschendingen waaraan het regime van Saddam Hoessein zich schuldig maakte.

Het voornaamste argument tegen martelen is dat het de rechts-

staat ondermijnt. Maar deze Amerikaanse regering beweert dat martelen noodzakelijk is om terreur te voorkomen. Kletskoek. Het Amerikaanse martel-arsenaal is gebaseerd op technieken die in Noord-Korea en Noord-Vietnam werden gebruikt tegen Amerikaanse krijgsgevangenen. Die folteringen hadden tot doel gevangenen geestelijk te breken, en niet om aan betrouwbare informatie te komen.

Naast - niet-bestaande - massavernietigingswapens voerde Bush de band tussen Al-Qai'da en Saddam Hoessein aan als reden voor de oorlog tegen Irak. Die band bestond niet. Bush baseerde zich op de ‘bekentenis’ van een gemartelde verdachte, zo werd kort geleden openbaar.

Mensen martelen mag niet en martelen werkt niet. Ook niet een beetje, in een democratische rechtsstaat.

31 DECEMBER 2005

Olie op het vuur

De ‘oorlog tegen het terrorisme’ in Afghanistan duurt nu ruim vier jaar en die in Irak bijna drie. Ook onder degenen die deze ‘oorlog’ wel een goed idee vonden, overheerst langzamerhand de overtuiging dat de wijze waarop de Verenigde Staten (VS) deze voeren contraproductief is, al was het alleen maar omdat er meer opstandelingen door worden geproduceerd dan uitgeschakeld.

De vraag rijst dan waarom de VS de ‘oorlog’ op zo'n averechtse wijze aanpakken. Een antwoord trof ik aan in een opmerkelijk artikel in het laatste nummer van het Amerikaanse vakblad *Military Review*, geschreven door de Britse brigadegeneraal Nigel Aylwin-Foster. Van november 2003 tot december 2004 diende hij bij de Amerikaanse landstrijdkrachten in Irak. Zijn bevindingen heeft hij in dit artikel neergelegd. De toon is Brits beleefd en hij prijst de Amerikaanse troepen voor hun patriottisme, toewijding en vastberadenheid. Maar deze kwaliteiten worden goeddeels tenietgedaan door bureaucratie, verstikkende hiërarchie en de geneigdheid elk probleem met zoveel mogelijk geweld op te lossen. Daardoor werkt het Amerikaanse optreden vaak ‘als olie op het vuur’.

In Irak gaat het niet om oorlog in de gebruikelijke zin van het woord, maar om contraguerrilla. Deze vergt een heel andere benadering dan conventionele oorlogvoering. Hierbij gaat het er allereerst om dat de lokale bevolking zich veilig en beschermd weet. Militaire activiteiten moeten daarop zijn toegesneden. Voor alles moet je vermijden dat de bevolking je als vijand gaat zien.

In het militaire jargon gaat het in Irak om COIN (*counterinsur-*

gency, contraguerrilla) en S&R (*stabilisation and reconstruction*, stabilisering en wederopbouw). Hoewel COIN en S&R sinds de Koude Oorlog de voornaamste bezigheden van het Amerikaanse leger zijn geweest, worden deze niet als kernactiviteit beschouwd, maar juist als activiteiten die het leger afleiden van zijn eigenlijke taak. Training, uitrusting en organisatie zijn nog steeds gericht op een grootschalig conflict waarin het leger een conventionele tegenstander volkomen uitschakelt, met alle mogelijke middelen. Generaal Aylwin-Foster wijst erop dat het 'Credo van de soldaat' meldt: 'Ik sta klaar om de vijanden van de Verenigde Staten te vernietigen.' 'Vernietigen', tekent hij aan, niet verslaan, wat toch meer dan die ene mogelijkheid openlaat.

In Irak zag hij dan ook dat het Amerikaanse perspectief vrijwel altijd was gericht op het doden van opstandelingen en vrijwel nooit op het beschermen van de bevolking. Een analyse van 127 pacificatie-operaties van het Amerikaanse leger wees uit dat de overgrote meerderheid reacties waren op daden van opstandelingen teneinde deze te vernietigen. Slechts 6 procent had tot doel een veilige omgeving voor de bevolking te verzekeren. De tendens om het 'vernietigen van de vijand' als enige doel te beschouwen, wordt nog versterkt door de instinctieve neiging om technologie te zien als dé manier om problemen op te lossen. De troepen verblijven in versterkte kampementen en hebben nauwelijks contact met de bevolking. Patrouilleren te voet is een uitzondering.

Centralisatie en rigide planning, plus een 'afrekencultuur' waarin snelle en meetbare prestaties zwaar tellen, ontmoedigen het nemen van initiatieven op lager niveau en bevorderen anderzijds dat ongunstige informatie niet naar boven wordt doorgegeven. Dergelijke problemen zijn nog vergroot doordat vanaf het midden van de jaren negentig sprake is van een uittocht van officieren in de rang van kapitein. In 2000 zat maar op 56 procent van de posities op dat niveau een gekwalificeerde officier. Onvrede over de rigide structuur van het leger lijkt daarvan de oorzaak te zijn, gevolg is dat het Amerikaanse leger nog minder in staat is zich aan te passen aan de vereisten van COIN.

Aylwin-Foster is niet erg optimistisch over de kans dat dit alles op termijn verbetert. Dat is wel het doel van het zogeheten *Military Transformation*-project. Maar lezing van het betreffende document geeft hem de indruk dat dit het verkeerde recept voor de kwaal is. Het project concentreert zich op het verbeteren van conventionele gevechtskracht met nieuwe technologieën. Het besteedt te weinig aandacht aan de transformatie van de Amerikaanse soldaat tot iemand die meer kan dan opereren op het hoogste geweldsniveau. Wat ontbreekt, zo besluit hij, is het besef dat elk militair optreden in dienst staat van, en afgestemd moet zijn op politieke doeleinden. Het vernietigen van vijanden lost niets op.

28 JANUARI 2006

Het woeste Arabië

Iedereen heeft zo zijn hobby's. Die van de diplomaat en arabist Marcel Kurpershoek is het verzamelen van bedoeïenenpoëzie. Kurpershoek is nu ambassadeur in Turkije, maar in de perioden dat hij in het Midden-Oosten (Riad, Damascus, Caïro) posten bekleedde, gebruikte hij zijn verlof om deze liefhebberij te beoefenen. Dat betekende ook: lange tochten in de woestijn der woestijnen, het Lege Kwartier, gelegen in het midden van Saoedi-Arabië. Van zijn wederwaardigheden bracht hij verslag uit in een tweetal boeken. Kortgeleden zijn die gebundeld in *Het woeste Arabië* (uitgeverij Augustus).

Kurpershoek is op zoek naar het oorspronkelijke Arabië, ‘dat meer geschiedenis en een rijkere cultuur heeft dan de regeltjes en tirannie van een kaste van islamitische theologen die alle verbeelding en gevoel wantrouwt’. Dit Arabië is echter ‘verdwenen onder de olie en geestelijke dwingelandij’.

De huidige staat Saoedi-Arabië is een van de weinige ter wereld die zelfs niet de pretentie hebben een democratie te zijn. Hij is nog geen honderd jaar oud en kwam tot stand door de veroveringspolitiek van de clan waaraan hij zijn naam ontleent. De erfgenamen van de stichter, Ibn Saud, maken er nog steeds de dienst uit. Sinds de ontdekking van olie baden zij in weelde. Om hun positie te handhaven, delen de heersers ruimhartig geld uit aan de bewoners, zodat deze ongestoord hun levensstijl kunnen voortzetten van zitten, praten en eten. Gastarbeiders doen al het werk.

Ibn Saud veroverde het grootste deel van het Arabisch schiereiland dankzij het verbond dat de stamvader van zijn dynastie in

1744 afsloot met prediker Mohammed Ibn Abdel Wahhaab, de stichter van het wahabisme, dat zijn letterlijke en fundamentalistische versie van de islam liefst te vuur en te zwaard verbreidt. Dit verbond bestaat nog steeds en tegen deze achtergrond is het begrijpelijk dat Osama bin Laden en de meeste vliegtuigkapers van 11 september 2001 afkomstig zijn uit Saoedi-Arabië.

De oude stammenpoëzie vormt de kroniek van de geschiedenis van Arabië voordat de Saoediërs en wahabieten de macht verwierven. Die hebben er alles aan gedaan deze te vernietigen, in een kaalslag waarin alle cultuur sneuvelde die niet past in de 'zuivere islam'. Het is Kurpershoek erom te doen de laatste nog levende sporen van deze dichtkunst op te sporen en in kaart te brengen. De woestijnpoëzie staat onder de stammen nog steeds in hoog aanzien, ook al is deze onmiskenbaar aan het verdwijnen. Dat wordt in dit verslag gesymboliseerd door de dood van de dichter Dingaan in 1998; opvolgers ziet Kurpershoek niet in een samenleving die elke originaliteit als een politiek of religieus gevaar beschouwt.

Hij beschrijft zijn speurtocht op droge toon. Zijn Saoedische gesprekspartners begrijpen in het geheel niet wat hem drijft. De ideeën van wetenschappelijke nieuwsgierigheid en van belangeloze interesse zijn hun vreemd, want in hun wereld geldt altijd voor wat, hoort wat. Het is niet het enige geval van intercultureel misverstand. Eigenlijk is daarvan voortdurend sprake.

Soms wordt het hem te machtig en kan hij niet tegen de hypocrisie van een cultuur waarin vol afschuw wordt gesproken over de decadentie van het Westen, waarin verbijsterd wordt gereageerd op zijn mededeling dat een vrouw in het Westen kan scheiden van haar echtgenoot ('dan zouden hier alle mannen verstoten zijn'), en waar het de gewoonste zaak van de wereld is om voor een bescheiden bedrag een boerenmeisje uit Egypte te importeren, te huwen, en na consumptie van de echtelijke genoegens een paar weken later weer te verstoten.

De rellen over de karikaturen van de profeet Mohammed in de Deense krant *Jyllands-Posten* ontstonden niet spontaan. Het staat wel vast dat de regering van Saoedi-Arabië, die op 26 januari zijn ambassadeur in Kopenhagen terugriep, een doorslaggevende rol

heeft gespeeld. Het woeste Arabië verheldert op twee manieren de achtergrond van deze politiek.

Aan de ene kant probeert een bedreigd regime moslimfundamentalisten zo de wind uit de zeilen te nemen. Maar dat kan het doen, omdat het zelf het religieuze monopolie heeft verleend aan een vorm van de islam die volkomen onverdraagzaam is, en die uitsluit dat andere opvattingen recht van bestaan hebben. Op zo'n basis is een 'dialoog', waar tegenwoordig veel over wordt gesproken, onmogelijk. Deze veronderstelt immers de aanvaarding van levensbeschouwelijk pluralisme.

18 FEBRUARI 2006

Anti-Europeanisme

In Europa wordt veel ophef gemaakt over het anti-Amerikanisme hier, maar er bestaat weinig aandacht voor het hedendaags anti-Europeanisme in de Verenigde Staten.

Dit is sinds enkele jaren wijdverbreid in de media en onder politici en commentatoren. Aan het begin van zijn ambtstermijn moet president George W. Bush in kleine kring hebben gezegd: *'I don't give a damn about what Europe thinks.'* Dat vat dit Amerikaanse anti-Europeanisme luid en duidelijk samen. Zijn opmerking is van vóór 11 september 2001, dat pas echt een keerpunt werd in de trans-Atlantische betrekkingen. Amerika trok ten oorlog en vond dat het van Europa te weinig steun kreeg. Europa wilde niet en Europa kon ook niet. Denk aan het commentaar van minister van Defensie Donald Rumsfeld toen premier Tony Blair een groot deel van de Britse strijdkrachten beschikbaar stelde voor de aanval op Irak: 'Ze mogen wel meedoen, maar we hebben ze niet nodig.'

De 'oorlog tegen terrorisme' had echter bredere implicaties, indertijd verbeeld in de stelling van de Amerikaanse commentator Robert Kagan dat Amerikanen van Mars komen en Europeanen van Venus. Het is niet alleen dat Europa militair steeds verder achterblijft bij Amerika en dat het (daarom?) veel minder geneigd is tot krachtpatserij in de internationale politiek. Dat zou alleen maar wijzen op de zwakte van Europa. Het is veeleer zo dat 'Europa' staat voor een heel andere politiek, waarin het handhaven van de rechtsorde, vreedzame samenwerking en desnoods eindeloze diplomatie de hoofdrol spelen.

Vandaar dat de Europese Unie dé boeman is geworden in het Amerikaanse anti-Europeanisme. De neoconservatieven, die in Washington nog steeds dominant zijn, begroetten de negatieve referenda over de Europese 'Grondwet' met luid gejuich. *'The European Union is dead'* is bijvoorbeeld de tevreden titel van een artikel over dit onderwerp in het belangrijkste tijdschrift van de *'neocons', The National Interest*.

Het anti-Europeanisme heeft zo twee gezichten. Aan de ene kant is het de minachting voor _het verouderende werelddeel dat politiek steeds minder relevant aan het worden is. Aan de andere kant is het angst en woede over een Europa dat zich kan onttrekken aan Amerikaanse machtspolitiek en dat politiek, economisch en cultureel een heel andere en eigen weg is ingeslagen.

Deze dubbelzinnigheid vertoont ook een recent artikel van Fareed Zakaria in *Newsweek*. Zakaria is echter geen neoconservatieve ideoloog, maar een bekwaam politiek commentator. Dat maakt zijn sombere visie op Europa de moeite waard. Die somberheid is in eerste instantie gebaseerd op een rapport van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), *Going for Growth*.

Volgens dit rapport is er sprake van een groeiende kloof tussen Europa en de Verenigde Staten, afgemeten aan het bruto binnenlands product per hoofd van de bevolking. Als het zo doorgaat, is over een jaar of twintig de doorsnee Amerikaan twee keer zo rijk als de doorsnee Fransman of Duitser.

Dit vond ik het niet het sterkste deel van zijn betoog. Zulke statistieken zeggen niets over de spreiding van inkomen en over de kwaliteit van leven. De Amerikaanse groei bijvoorbeeld is deels het resultaat van het feit dat steeds meer Amerikanen twee baantjes moeten nemen om het hoofd boven water te houden. En wat heb je aan meer inkomen als je een veel groter deel dan in Europa kwijt bent aan de dure en inefficiënte Amerikaanse gezondheidszorg?

Evenmin ben ik erg onder de indruk van Zakaria's argument dat Europa zich in neergang bevindt omdat het militair zoveel minder besteedt dan Amerika. Tenslotte kunnen wij elke dag lezen hoe wei-

nig invloed en veiligheid Amerika in de wereld geniet dankzij een militair budget dat groter is dan dat van alle andere landen bij elkaar.

Maar Zakaria heeft op twee punten gelijk. De bevolkingsopbouw van Europa is ongunstig en wordt ongunstiger. Zonder immigratie op grote schaal is dit tij niet te keren. Dat is een even onaangename waarheid als een eersterangs politiek probleem.

Zijn tweede punt betreft de achterblijvende technische en wetenschappelijke ontwikkeling in Europa. De voorzitter van de Europese Commissie, José Manuel Barroso, ziet dat ook en heeft voorgesteld een Europees topinstituut op te richten dat vergelijkbaar is met het Massachusetts Institute of Technology in Boston. Geen goed idee, overigens. Maar het demonstreert wel het redelijke element in het Amerikaanse anti-Europeanisme.

4 MAART 2006

Tussenbalans

De Franse president Georges Pompidou bezocht in de jaren zeventig China en informeerde bij Mao Zedong wat deze vond van de Franse Revolutie. De partijleider antwoordde dat het nog te vroeg was voor een oordeel.

Drie jaar nadat de Verenigde Staten Irak bezetten, verneemt men soortgelijke geluiden. Op lange termijn zou het allemaal wel goed kunnen komen. Daarom hebben critici geen recht van spreken, en wel het allerminst degenen die al vóór de oorlog voorspelden dat deze desastreus uit zou pakken.

Zalig zijn zij die geloven! Op lange termijn kan het evengoed nog veel erger worden. Maar politiek dient te worden beoordeeld op de relatie tussen doel en resultaat, niet op eventuele niet-bedoelde en niet-voorziene consequenties in de verre toekomst. Ik heb vóór de Amerikaanse aanval gewaarschuwd dat deze in geen enkel opzicht gerechtvaardigd was en hoogstwaarschijnlijk averechts zou werken. Volgens sommige commentatoren heb ik daarom geen recht van spreken als ik de balans opmaak.

Anders ligt het vanzelfsprekend met de aanstichters. Vicepresident Dick Cheney, afgelopen week geconfronteerd met zijn uitspraken dat de Amerikanen ‘als bevrijders zouden worden onthaald’ (maart 2003) en dat de opstand ‘zijn laatste stuiptrekkingen vertoonde’ (januari 2005), verklaarde doodleuk dat hij nog steeds gelijk had.

Drie constateringen. Wees gerust, deze keer niet nog eens ingewreven dat er geen massavernietigingswapens bestonden, evenmin

als een relatie tussen Irak en Osama bin Laden - de twee officiële argumenten voor de invasie.

1. Wederopbouw. Gemeten aan zeven publieke voorzieningen is Irak er slechter aan toe dan voor de oorlog, zo maakte de inspecteurgeneraal voor de wederopbouw, Stuart Bowen, vorige maand bekend op een hoorzitting in de Senaat. Het gaat dan om voorzieningen als drinkwater, riolering, elektriciteit. Ook de olieproductie is gedaald. De wetteloosheid - politiek en crimineel verzet zijn deels inwisselbaar - heeft het maatschappelijk leven volkomen ontwricht.

Ja, er zijn gebieden waar dat niet zo is. 'Ik vloog vijf kwartier over zand, zonder een levend wezen te zien. Dat is het veilige gebied waar de regering het over heeft,' zei Congreslid en Vietnamveteraan John Murtha vorige week. Er is geen sprake van dat de nieuw opgeleide Iraakse militairen en politie orde kunnen afdwingen. Het enige bataljon van het Iraakse leger dat vorig jaar door de Amerikanen in staat werd geacht zelfstandig op te treden, heeft die status alweer verloren. De politie is geïnfiltreerd door sektarische milities en moordt en martelt erop los, zodat de tijden van Saddam Hoessein lijken te herleven.

2. Democratisering. Doel achteraf van de oorlog was de democratisering van Irak en daarna van het gehele Midden-Oosten. Dat wordt nog wel aangevoerd door degenen die tegenwoordig maar liever hun mond houden over de massavernietigingswapens. De verkiezingen die in de afgelopen jaren in Irak zijn gehouden, hebben echter geen democratie opgeleverd - net zo min als de tientallen eerdere verkiezingen die vanaf 1920 in het land zijn gehouden.

Erger is dat het woord 'democratie' in de Arabische wereld een sinistere betekenis heeft gekregen. Het staat daar nu voor westers militair geweld, gevolgd door vernederende martelpraktijken, niet voor een rechtsorde waarin ieder vrij is om te kiezen. Democratisering van het Midden-Oosten is door de oorlog in Irak moeilijker geworden. Maar die oorlog is ook ten koste gegaan van de democratie in Amerika zelf, waar deze wordt gebruikt om de president boven en buiten de wet te stellen.

3. De kosten. Volgens de architect van de oorlog, Paul Wolfowitz,

waren die nihil: ze zouden worden betaald uit de oliewinsten die Irak na de bevrijding zou boeken, een mooie imperialistische gedachte. Maar de Iraakse olie-industrie vraagt kolossale investeringen om weer renderend te worden. President George W. Bush speelt ook hier va-banque - zonder uitzicht op een gelukstreffer. In de federale begroting komen de kosten van de oorlog niet voor. Ze worden bovendien steeds te laag geschat, maar zouden tot nu toe zo'n 173 miljard dollar bedragen.

Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz publiceerde in januari echter een realistische analyse. Hij berekende dat de oorlog 2 biljoen (2.000 miljard) dollar kan gaan kosten en achtte dat een conservatieve schatting. Dat is een bedrag dat niet alleen Amerika bedreigt, maar de wereldeconomie als geheel.

1 APRIL 2006

Moussaoui

De jury heeft al beslist dat Zacarias Moussaoui in aanmerking komt voor de doodstraf, nadat hij onverwacht had verklaard geweten te hebben van de aanslagen van 11 september 2001. Eerder had de zogeheten ‘twintigste kaper’ de indruk gewekt geestelijk niet helemaal in orde te zijn. Hij zat op 11 september 2001 gevangen, al in augustus gearresteerd omdat hij zich verdacht gedroeg op een vliegschool. De openbare aanklager eist de doodstraf omdat Moussaoui de aanslagen zou hebben voorkomen als hij op tijd had gezegd dat hij er weet van had.

Staat dat vast? Voor zover ik het proces heb kunnen volgen, heeft de openbare aanklager geen moeite gedaan deze stelling zelfs maar aannemelijk te maken en gaan hij en de jury er voetstoots van uit dat deze klopt.

Ik betwijfel dat. Als ik afga op deze zaak en een verwante, de oorlog tegen Saddam Hoessein, is het namelijk hoogst onwaarschijnlijk dat de aanslagen van de echte negentien vliegtuigkapers zouden zijn voorkomen door een verklaring van Moussaoui.

Hoessein Kamel, schoonzoon van Saddam Hoessein en hoofd van diens programma om massavernietigingswapens te produceren, vluchtte in 1995 naar Jordanië. In Amman verklaarde hij dat op zijn bevel alle chemische en biologische wapens van Irak in 1991 waren vernietigd en dat het programma om een atoombom te produceren had gefaald. Maar hij werd niet geloofd.

De CIA wist aan de vooravond van de oorlog in 2003 een aantal sleutelfiguren bij deze programma's in Irak te laten vragen hoe het

stond met de massavernietigingswapens van Saddam Hoessein. Ze verklaarden allemaal hetzelfde als Hoessein Kamel eerder. Maar de CIA en de Amerikaanse regering geloofden er allemaal niets van. Er moesten massavernietigingswapens zijn.

In het rapport van de '*9/11*-commissie', de onafhankelijke commissie die onderzoek deed naar de toedracht van de aanslagen van 11 september, kom je keer op keer soortgelijke verhalen tegen. De bekendste kaper, Mohammed Atta, en zijn cel, waren een jaar eerder als Al-Qa'ida-terroristen in de Verenigde Staten geïdentificeerd door een militaire inlichtingendienst. Met deze informatie werd niets gedaan. Dit patroon keert steeds weer terug. De Federal Aviation Administration (FAA) kreeg bijvoorbeeld vijf keer de waarschuwing dat Al-Qa'ida bezig was mensen te trainen voor vliegtuigkapingen in de Verenigde Staten. De FAA meende zelf dat een binnenlandse vlucht het meest waarschijnlijke doelwit zou zijn, maar bereidde zich er niet op voor.

Pijnlijk is ook de constatering dat de aanslagen niet mogelijk zouden zijn geweest als de bestaande wetgeving gewoon zou zijn nageleefd, zowel wat betreft de toelating van de negentien kapers tot de Verenigde Staten, als de manier waarop zij met stanleymessen vliegtuigen binnen konden komen - dankzij lakse, slecht opgeleide en onderbetaalde controleurs. Die waren weer een gevolg van deregulering en privatisering overeenkomstig de uitgangspunten van de Republikeinse regering.

Richard Clarke, toentertijd de topterrorismebestrijder van de regering, rechtstreeks onder Nationale Veiligheidsadviseur Condoleezza Rice, beschrijft in zijn memoires *Against all enemies* dat Rice er een jaar over deed om zijn rapport over de onmiddellijke dreiging van een terreuraanval door Al-Qa'ida op de agenda van president Bush te plaatsen. Toen was het echter al te laat.

Het gaat mij hier niet om de rechtszaak tegen Moussaoui, maar om het mechanisme dat er in de politiek (en evengoed in het bedrijfsleven) voor zorgt dat strategische informatie niet serieus wordt genomen. Ik onderken drie factoren. De eerste is gebrek aan samenwerking tussen organisaties die met hetzelfde bezig zijn. Soms gaat het

om juridische beletselen, meestal om de behoefte elkaar de loef af te steken. Het samenvoegen van zulke organisaties lost overigens niets op. In de Verenigde Staten is dat gedaan met de oprichting van het departement van Homeland Security, maar bij de ramp Katrina in New Orleans bleek het middel erger dan de kwaal.

De tweede factor is vooroordeel. De regering-Bush negeerde onder het devies *'Anything But Clinton'* (ABC) Al-Qa'ida, omdat president Clinton zijn opvolger ervoor gewaarschuwd had als een groot en onmiddellijk gevaar voor de Verenigde Staten. De derde is 'tunnelvisie' of 'groepsdenken', het verschijnsel dat informatie alleen maar wordt opgenomen omdat die overeenstemt met wat een groep besluitvormers toch al vindt. Aan de combinatie van die drie wordt het leven van Moussaoui straks geofferd.

15 APRIL 2006

Iraanse bom bestaat niet

Vorige week maakte de president van Iran, Mahmoud Ahmadinejad, bekend dat zijn land was begonnen met de productie van verrijkt uranium. Nieuws dat allesbehalve onverwacht kwam. Het Internationaal Atoomenergie Agentschap (IAEA) stelde drie jaar geleden al vast dat Iran in het geheim bezig was met het bouwen van installaties met dat doel. Iran verklaarde toen dat het verrijkt uranium nodig had als brandstof voor kerncentrales: de olierijkdom van het land is immers eindig. Dat is op zich geen dwaas argument. Maar verrijkt uranium is ook geschikt om nucleaire wapens mee te fabriceren en de algemene verdenking is dan ook dat Iran daarop uit is.

De productie van verrijkt uranium is niet verboden onder het Non-Proliferatieverdrag (NPV). Maar grote mogendheden en het IAEA streven ernaar Iran daarvan af te houden om zo de mogelijkheid te verkleinen dat er nog een kernwapenstaat bijkomt. Dit is moeilijk te realiseren, om drie redenen. In de Veiligheidsraad, waar de zaak uiteindelijk terecht zou kunnen komen, zijn Rusland en China om economische en politieke redenen allerminst geneigd het spel hoog te spelen tegen Iran. In de tweede plaats kan louter het produceren van verrijkt uranium onmogelijk als aanleiding gelden voor vergaande maatregelen tegen Iran. Hier wreekt zich de asymmetrie van het NPV: een klein aantal staten mag kernwapens hebben, alle andere niet. In de derde plaats maakt de steeds oorlogszuchtiger taal van de regering-Bush een diplomatieke oplossing moeilijk. Inbinden zou als gevolg van die taal onaanvaardbaar gezichtsverlies voor het Iraanse regime betekenen.

De wetenschapsredacteur van *NRC Handelsblad*, Karel Knip, plaatste de Iraanse doorbraak in het juiste licht. Zijn artikel had als kop ‘Iran is nu even ver als Nederland in 1969’. In dat jaar werden bij Urenco in Almelo zeventig ultracentrifuges aan elkaar geschakeld tot een cascade die verrijkt uranium isoleert. Iran heeft nu een cascade van 164 van zulke gascentrifuges in werking gesteld - naar Nederlands model. Ze zijn geleverd door de Pakistaan Abdul Qadeer Khan, die het ontwerp tijdens zijn stage bij Urenco ontvreemdde. De Nederlandse cascade knalde overigens al vrij spoedig uit elkaar, wat ook al eens is gebeurd met een Iraans exemplaar.

Het verrijkingspercentage van 3,5 dat de trotse Iraanse president meldde, is voldoende voor een kerncentrale. Voor kernwapens is echter een percentage van tenminste 80 nodig. Om verrijkt uranium voor nucleaire wapens te produceren, zijn cascades van tienduizenden ultracentrifuges nodig. Daar is Iran nog heel ver vanaf. Net als van de fabricage van een bom waarin het verrijkte uranium past en die per geleid projectiel kan worden vervoerd. Deskundigen schatten dat het tien jaar duurt voordat Iran dit punt kan bereiken.

Het standpunt van president George W. Bush is dat Iran geen nucleair wapen mag hebben, en ook niet over de capaciteit en de kennis mag beschikken om zo'n wapen te vervaardigen. Om die reden wordt nu in Washington met wapens gerammeld en is Iran opgewaardeerd tot de voornaamste bedreiging van de Verenigde Staten - de positie die Irak drie jaar geleden innam in de Amerikaanse demonologie.

Een aanval op Iran heeft net zo weinig rechtvaardiging als die op Irak en zal eveneens volkomen averechts werken. Aangezien de Verenigde Staten geen landstrijdkrachten beschikbaar hebben voor nog een oorlog wordt de strijd toevertrouwd aan de Amerikaanse luchtmacht. Na Indochina, de Eerste Golfoorlog, Afghanistan en Irak heeft die nog steeds niet willen onderkennen dat luchtaanvallen een militair conflict niet kunnen beslechten.

Als Iran naar het bezit van kernwapens streeft, is dat overigens volledig te begrijpen. Het land ligt onder schot van Israëls kernwapens, en grenst aan Pakistan en Rusland. Van deze drie kernwapenstaten hebben de eerste twee in het geniep een kernmacht opge-

bouwd. Ze zijn buiten het NPV gebleven zonder dat er in Washington een haan naar kraaide. Oud-chef defensiestaf Arie van der Vlis verklaarde laatst publiekelijk dat, als hij dezelfde functie in Iran had vervuld, hij zou hebben geadviseerd een eigen nucleaire afschrikkingsmacht te ontwikkelen. In de huidige wereld wordt systematisch met twee maten gemeten als het gaat om nucleaire wapens. Ook een ander bewind in Teheran kan zijn laatste zekerheid zoeken in het bezit van kernwapens.

Een treffend voorbeeld van die twee maten: VVD-Kamerlid Hans van Baalen, veteraan van de Leidse studentenweerbaarheid, steunt alvast een eventuele Amerikaanse nucleaire aanval op Iran, zo meldde hij in een radioprogramma.

22 APRIL 2006

De neergang van Blair

Vrij snel na de verkiezingsoverwinning die Tony Blair in 1997 minister-president van het Verenigd Koninkrijk maakte, kwam het tot een onuitgesproken pact tussen Blair en Labour. De partij zou erin berusten dat hij het socialisme verloochende, zolang hij maar verkiezingen won. Al in de zomer van 1997 vatte Blair deze stand van zaken binnenskamers als volgt samen: 'Ik heb alles waar Labour in geloofde weggenomen. Alleen succes en macht houdt de partij nog bijeen.'

De eerste regeringsperiode van 'Nieuw Labour' stond daarom in het teken van één, al het andere overheersend, motief: de volgende verkiezingen winnen. Intussen riepen Blair en zijn aanhangers en *spin doctors* (die twee categorieën overlappen elkaar goeddeels) een complete legende in het leven. Volgens deze had Blair Labour bevrijd van een sektarisch links dat de partij bijna twintig jaar lang in oppositie had vastgevroren en was hij een 'derde weg' tussen oud-links en nieuw-rechts ingeslagen. In werkelijkheid hadden zijn voorgangers Neil Kinnock en de veel te vroeg gestorven John Smith allang een eind gemaakt aan de macht van de linkervleugel en een modern sociaal-democratisch programma gestalte gegeven.

Over de 'derde weg' heeft Blair na zijn verkiezing nooit meer gesproken. Het allengs vagere debat erover onder linkse intellectuelen had steeds minder met het regeringsbeleid van doen. Tegenwoordig neemt alleen de bedenker, socioloog Anthony Giddens, het begrip nog serieus. Als dank voor zijn intellectuele legitimering van Blairs bewind is hij inmiddels door de premier tot Lord Giddens ver-

heven. De ooit door Labour aangekondigde hervorming van het Hogerhuis heeft niet geresulteerd in een democratisering van dit lichaam, maar in het vervangen van erfelijke lords door benoemde.

De volgende verkiezingen werden opnieuw overtuigend gewonnen, met dank aan de Conservatieven, die er alles aan hadden gedaan zich politiek onmogelijk te maken, niet in de laatste plaats dankzij het verkiezen van de partijleider door alle leden. Nu kon Blair zijn hervormingsagenda eindelijk gaan volgen. Maar die agenda stond haaks op de ideeën en aspiraties van de Labourpartij. Hoe ver Blair afstond van zijn partij laat zich aflezen uit zijn commentaar, toen hij vernam wat er van de zonen van zijn voorganger Harold Wilson was geworden, de een was hoofdonderwijzer, de ander hoogleraar aan de Open Universiteit. Blair: 'Ik hoop dat mijn kinderen het er beter afbrengen.'

Inmiddels wist hij meer macht in Downingstreet 10 te concentreren dan welke eerdere premier ook. Kabinetszittingen komen erop neer dat de andere bewindslieden te horen krijgen wat Blair en zijn tot een immense omvang uitgegroeide persoonlijke staf doen. Zijn leiderschap berust steeds meer enkel op de comfortabele meerderheid die hij in de fractie van de Labourpartij geniet, dankzij het feit dat het merendeel daarvan functies in de regering vervult. Hij rekent als wapenfeit onder andere dat hij daardoor volledig in strijd met het verkiezingsprogramma waarop hij was gekozen, collegegeld wist in te voeren.

Toen begon hij zij aan zij met de Amerikaanse president George W. Bush de oorlog in Irak, tegen de zin van zijn partij en de Britse bevolking. Blair en de zijnen verwachtten dat hij ook dit keer wel weer ongeschonden uit de mêlee te voorschijn zou komen. Maar Blairs vijfde oorlog ging niet over en Irak werd een molensteen om zijn nek, zeker toen steeds duidelijker werd dat hij had gelogen over wat hij wist van 'massavernietigingswapens' in Irak. Dankzij de ongeloofwaardigheid van de Conservatieven won Blair vorige jaar voor de derde keer. Maar de meerderheid van Labour slonk, en bijna 40 procent van de kiezers vond het niet de moeite waard om te gaan stemmen.

Blair kondigde toen zijn aftreden op termijn aan. De roep om dat te doen, is toegenomen na de voor Labour rampzalig verlopen lokale verkiezingen. Want het pact is verbroken: Blair brengt Labour geen stemmen meer. Hoe langer hij aanblijft, hoe meer hij de kansen van Labour verkleint. Het is een illusie dat hij na negen jaar nu wel de 'hervormingen' tot stand kan brengen waar het eerder niet van kwam, en niet alleen omdat het Britse publiek zijn buik vol heeft van hersenspinsels over privatisering en marktwerking van publieke voorzieningen.

Maar Blair is in staat de toekomst van Labour op te offeren aan zijn infantiele ambitie een dag langer premier te zijn dan Margaret Thatcher.

20 MEI 2006

Ideoloog van Bush

De positie van Nederland in de wereld is zonder twijfel aangetast door de hufterige wijze waarop minister Rita Verdonk (VVD) parlementslid en partijgenoot Ayaan Hirsi Ali publiekelijk liet weten dat ze nooit Nederlander is geweest. Minder aandacht kreeg het gedraai van de daadkrachtige bewindsvrouw. Zij slaagde erin binnen één week te stellen dat 1. mevrouw Hirsi Ali zich nergens zorgen over hoefde te maken (zaterdag); 2. dat ze nooit Nederlander was geworden (maandag); 3. dat ze voorlopig nog steeds Nederlander was (dinsdag); 4. dat ze ervoor zou zorgen dat dit zo bleef of werd (vrijdag).

Voor het buitenland zijn dat subtiliteiten. Hirsi Ali, voorbeeldig geïntegreerd, wordt Nederland uitgejaagd vanwege haar kritiek op de radicale islam. De Amerikaanse ‘terreur- en Europa-expert’ (volgens *NRC Handelsblad*) Michael Ledeen (64) vindt de kwestie symptomatisch voor Europa. Daar wordt gedacht dat mensenrechten in het geding zijn als je buurvrouw zich tegen moslimextremisten moet beschermen. Hij hoopt dat het einde van de welvaartsstaat een maatschappij teweegbrengt ‘die risico's stimuleert’, een conclusie die de lezer in verwarring achterlaat.

Tenzij de lezer weet dat Ledeen een van de meest uitgesproken neoconservatieve ideologen van de Verenigde Staten is. Neoconservatieve schrijvers en denkers van de eerste generatie zijn in het algemeen van huis uit marxisten, meestal trotskisten. Ledeen ontleent zijn inspiratie echter aan het Italiaanse fascisme, zonder overigens achteraf een aanhanger van Mussolini te zijn. Wat hij bewondert en voorstaat is het fascisme als revolutionaire beweging. Het feitelijk

ontstane fascistische regime is volgens Ledeen nooit in staat geweest die beweging bloed en vlees te geven. Te weinig revolutionair.

Aan de loopbaan van Ledeen, soms op de universiteit, soms in regerings- en veiligheidsdienst, hangen onaangename geurtjes. Hij is onder andere in verband gebracht met het vervalste memorandum dat zegt dat Irak uraniumerts in Niger probeerde te kopen, het memorandum dat president Bush niettemin aanvoerde als argument om Irak aan te vallen.

Michael Ledeen is een van de minst bekende, maar invloedrijkste ideologen van het neoconservatisme, dat tot nu toe in hoge mate de agenda van de regering-Bush heeft bepaald. Het einde van de Koude Oorlog houdt voor hem in dat het nu tijd is voor een 'Amerikaanse revolutie' die de hele wereld moet treffen. 'Wij zijn een ideologische natie en onze succesvolste leiders zijn ideologen.' In boek na boek en artikel na artikel heeft hij de laatste twintig jaar betoogd dat het Amerika's taak is om overal in de wereld door middel van revolutie democratie in te voeren. Zijn centrale stelling luidt dat militair geweld het geschiktste middel is om democratie tot stand te brengen. 'Het instrument bij uitstek voor democratie is het Amerikaanse leger.' In zijn boek *The War against Tenor* (2002) legt hij uit hoe de Verenigde Staten democratie in de rest van de wereld moeten vestigen: 'Wij kunnen leiden dankzij ons hoge morele voorbeeld, maar angst inboezemen is betrouwbaarder en het effect duurt langer. Als we tonen dat we gruwelijke straffen kunnen uitdelen, zal onze macht veel groter zijn.' Hij voorziet de mogelijkheid dat Frankrijk en Duitsland een overeenkomst sluiten met radicale moslims om extremisme en terrorisme te gebruiken teneinde het Amerikaanse imperium ten val te brengen.

Net als al die andere neoconservatieve 'denkers', zoals Irving Kristol en Richard Perle, vertoont Ledeen geen enkele interesse in de democratie in eigen land, hoewel het daarmee toch treurig is gesteld. Van 'vrije en eerlijke verkiezingen' was in 2000 noch in 2004 sprake. Aan de maatstaven die niet alleen de regering van de Verenigde Staten hanteert bij de beoordeling van verkiezingen in andere landen, voldoet Amerika zelf niet.

Ledeen is de voornaamste drijver geweest achter de mislukte oorlog tegen Irak. Onder anderen vicepresident Dick Cheney, minister van Defensie Donald Rumsfeld en diens nu weggepromoveerde onderminister Paul Wolfowitz luisterden naar hem. Uiteindelijk kreeg Ledeen zijn zin, maar het resultaat weersprak volkomen zijn profetie. Nu propageert hij oorlog tegen Iran en Syrië ‘om ons te verdedigen’.

In Nederland is er nog steeds te weinig besef van de idiotie en het ideologisch extremisme dat de huidige Amerikaanse regering bezielt. Michael Ledeen, die Ayaan Hirsi Ali binnenkort mag begroeten als collega aan het American Enterprise Institute, is net zo'n terrorisme-expert als Osama bin Laden.

3 JUNI 2006

Rumsfelds veldtocht

Op 10 september 2001 sprak Donald Rumsfeld, de Amerikaanse minister van Defensie, de hogere ambtenaren toe van zijn departement, het Pentagon. ‘Mijn onderwerp is een tegenstander die een ernstige bedreiging vormt voor de veiligheid van de Verenigde Staten. Vanuit één hoofdstad tracht hij zijn eisen op te leggen over tijdzones, continenten en oceanen heen. Met brute vasthoudendheid onderdrukt hij nieuwe ideeën. Hij ontwricht de defensie van de Verenigde Staten en brengt de levens van mannen en vrouwen in uniform in gevaar... U denkt misschien dat ik het over een van de laatste dictators in de wereld heb. Maar die kunnen niet tippen aan de macht van deze tegenstander: de bureaucratie van het Pentagon.’

Een dag later volgden de aanvallen op de Twin Towers en het Pentagon. Voor Rumsfeld vormden zij een ideale aanleiding om de oorlog te gaan voeren die hij de dag ervoor had verklaard. Een jaar eerder was hij door president George W. Bush daarvoor aangetrokken. De nieuwe president en zijn neoconservatieve adviseurs wilden een heel andere Amerikaanse strijdmacht dan de bestaande. Deze zou zich niet meer met *nation building* mogen bezighouden, zoals in Bosnië en Kosovo, maar een handzaam instrument van de buitenlandse politiek moeten worden. Een instrument dat snel en effectief kon worden ingezet waar de president dat nodig achtte, maar na de overwinning ook weer snel kon vertrekken om elders toe te slaan.

De ideologen meenden dat dit alles mogelijk was door de *RMA*, de *Revolution in Military Affairs*, een verzamelnaam voor technologische vernieuwingen met als algemene noemer dat bewapende

mannen worden vervangen door bemande precisiewapens. Daartoe moest dan wel de nog steeds logge en omvangrijke Amerikaanse krijgsmacht worden getransformeerd in een snelle interventiemacht. Dat zou een breuk inhouden met de gevestigde belangen van de strijdkrachten. Rumsfeld was degene die deze meedogenloos zou moeten uitschakelen. *'9/11'* bood hem de mogelijkheid om zijn oorlog tegen het Pentagon niet alleen in alle ernst te beginnen, maar ook te beslechten.

De oorlog tegen het talibanregime in Afghanistan werd geheel en al volgens de neoconservatieve doctrine van oorlogvoering opgezet. Geen massale inzet van reguliere Amerikaanse troepen. In plaats daarvan precisiebombardementen, enkele tienduizenden Special Forces en zakken dollars waarmee lokale roverhoofdmannen ('krijgsheren') omgekocht werden om aan de kant van de Verenigde Staten mee te strijden. Aanvankelijk zag het ernaar uit dat de operatie een groot succes was geworden. Het talibanregime en de aanhangers van Osama bin Laden werden verslagen, de grote steden ingenomen, een nieuwe regering gevormd, later gelegitimeerd door verkiezingen.

Vijf jaar later: de 'precisiebombardementen' kostten tienduizenden burgerslachtoffers, Osama bin Laden ontsnapte, de roverhoofdmannen zijn nu democratisch gekozen, zo'n twintigduizend Amerikaanse militairen zijn nog steeds bezig met het bestrijden van een tegenstander die overwonnen heette te zijn, en duizenden NAVO-militairen moeten proberen te doen waartoe de Verenigde Staten niet in staat zijn gebleken.

De oorlog tegen Irak moest het tweede grote wapenfeit in Rumsfelds veldtocht worden. Een jaar lang bevocht de minister zijn generaals over het aanvalsplan. De oorspronkelijke plannen voorzagen in een invasiemacht van vier- à vijfhonderdduizend man, nodig geacht om niet alleen Saddam Hoessein te verslaan, maar ook daarna de orde te handhaven en geen machtsvacuüm te laten ontstaan. Alle adviezen die wezen op de noodzaak om na de overwinning over voldoende troepen en politie-eenheden te beschikken, werden genegeerd.

Het voorwendsel voor de oorlog waren de Iraakse massavernietigingswapens. Het Pentagon had bijna duizend locaties in kaart gebracht waar het zulke wapens vermoedde. Maar in het aanvalsplan werd niet voorzien in het bezetten van deze locaties. Dat zou te veel extra troepen vergen. Als Irak wel zulke wapens had gehad, hadden terroristen daar dankzij de Amerikaanse aanval gemakkelijk de beschikking over kunnen krijgen. Voor de fase na de oorlog werd niets voorbereid. Net als die in Afghanistan is de oorlog in Irak geheel gevoerd volgens de eisen van Rumsfeld, met een minimaal noodzakelijke troepenmacht om hem te winnen. De rest is bekend. Rumsfeld heeft zijn oorlogen gewonnen; het resultaat toont echter het volkomen failliet aan van de politiek die eraan ten grondslag ligt.

24 JUNI 2006

Ondankbare Irakezen?

Ik ben, en dat heb ik op deze plaats niet onder stoelen of banken gestoken, nooit een voorstander geweest van de Amerikaans-Britse oorlog tegen Irak. Niettemin stond ik versteld van de omvang en intensiteit van het verzet in Irak na de 'overwinning' van de aanvallers. Hoe je het ook wendt of keert, deze ingreep bevrijdde de Irakese bevolking van een luguber schrikbewind dat bijna dertig jaar heeft geduurd.

Een dictatuur bevoordeelt altijd sommige groepen en benadeelt vele andere - anders was er geen dictatuur nodig. Maar waarom heeft de grote meerderheid van de Irakezen zich niet veel dankbaarder getoond jegens haar bevrijders? En de volgende vraag is: wie zijn het eigenlijk die elke dag tientallen moorden en aanslagen plegen, overigens allang niet meer alleen op de Amerikanen en hun luttele aantal bondgenoten?

De Libanese journalist Zaki Chehab probeert zulke vragen te beantwoorden in een boek dat louter de moeite waard is door het verslag van zijn contacten met wat volgens de een verzetsstrijders zijn en volgens de ander terroristen. Het boek is getiteld: *Irak in lichterlaaie. Bezetting en opstand* (Mets & Schilt, Amsterdam 2006). Chehabs beschouwingen over de Amerikaanse politiek zijn niet gebaseerd op eigen observaties en slaan de plank niet zelden feitelijk mis. Donald Rumsfeld is nooit minister van Buitenlandse Zaken geweest, Douglas Feith geen Nationale Veiligheidsadviseur, om enkele pijnlijke uitglijders te noemen.

De voornaamste reden waarom de Amerikaanse troepen in de

eerste weken niet als ‘bevrijders’ werden begroet, is allang bekend. De bevrijders, toch al gewantrouwd omdat ze Amerikanen waren, bleken niet in staat orde op zaken te stellen. Irak verzonk in een maatschappelijke chaos die drie jaar later alleen maar groter is geworden. Daardoor is nooit een basis voor wederopbouw gelegd.

Chehab laat in een aantal gedetailleerde reportages zien hoe het van kwaad tot erger ging. Het Amerikaanse optreden hield geen enkele rekening met de Irakese cultuur, gebaseerd op stamverwantschap en traditionele opvattingen over eer. Een huiszoeking waarbij de mannen worden vernederd en de vrouwen gemaltraiteerd, alsof het een politie-inval in een drugspand in de Bronx betreft, staat in Irak gelijk aan aantasting van de eer van de stam, die moet worden gewroken. Dat voedde het verzet.

De indringende voorbeelden die Chehab geeft van de wijze waarop Amerikaanse troepen gevoelens en cultuur van de bevolking negeerden, leveren ten dele de verklaring van de Irakese weerstand tegen hun bevrijders. Die leidt wel tot een voor mij onaangename slotsom, voor zover ik net als veel andere deskundigen meende dat een veel grotere Amerikaanse aanvalsmacht Irak wel succesvol had kunnen pacificeren. Een veel grotere bezettingsmacht was, als je dit boek leest, waarschijnlijk ook op zulke felle weerstand gestuit. Tenzij deze door zijn massaliteit de chaos had weten te voorkomen in de eerste weken na de bevrijding die zo noodlottig is geweest voor de naoorlogse situatie. Maar dan nog: vreemde bezetters roepen altijd minstens evenveel weerstand op als steun. En Amerikaanse soldaten zijn niet opgeleid voor het bewaren van de orde, en al helemaal niet in een land waarvan ze taal en cultuur kennen noch begrijpen.

Het verzet bestaat daarnaast, zo laat Chehab zien, uit een allegaartje van strijdende groepen, vaak met buitenlandse vrijwilligers die in Irak hun oorlog met Amerika willen uitvechten. Ook zij zijn een gevolg van de Amerikaans-Britse overwinning en zeker geen centraal geleide organisatie, zoals gesuggereerd bij de dood van Al-Zarqawi. Ze zijn allerminst populair bij de Irakezen. Maar we kennen het uit voormalig-Joegoslavië: als ‘de honden van de oorlog’ (Shakespeare, Julius Caesar) eenmaal vrij spel hebben gekregen, kan 95

procent van de bevolking alleen nog maar in angst en afkeer toekijken.

8 JULI 2006

De 1-procentdoctrine

Sinds de lente van 2002 kondigt de Amerikaanse regering op gezette tijden alarmfase geel af, wat de dreiging van een grote terreuraanslag inhoudt. De zin van de waarschuwing is duister, aangezien er geen enkele informatie wordt gegeven over de aard en plaats van de verwachte aanslag.

The One Percent Doctrine. Deep Inside America's Pursuit of Its Enemies Since 9/11 van Ron Suskind levert die informatie achteraf. In maart 2002 overmeesterde een CIA-team Abu Zubaydah in Faisalabad, Pakistan. Zwaargewond werd hij daar maandenlang medisch opgelapt. President George W. Bush maakte direct bekend dat een topfiguur van Al-Qa'ida gevangen was genomen. Intussen bestudeerden CIA-analisten de met Zubaydah buitgemaakte computerbestanden en dagboeken. Zo werden ze gewaar dat de man helemaal niet belangrijk was, en, erger nog, geestelijk zwaargestoord. Maar president Bush wilde daar niets van weten. ‘Je zet me toch niet voor gek?’ vroeg hij aan toenmalig directeur van de CIA, George Tenet. Zo werd Abu Zubayda de eerste Amerikaanse gevangene in ‘de oorlog tegen de terreur’ die werd gemarteld om hem tot bekentenissen te dwingen. Met het beoogde resultaat. Zubaydah verzon dat winkelcentra, banken, de Brooklyn Bridge en het Vrijheidsbeeld het doelwit in terreurplannen waren. Vandaar de alarmfases die de Amerikaanse bevolking de stuipen op het lijf joegen.

Dit verhaal is geen incident, maar illustreert de wijze waarop president Bush en de kleine groep om hem heen - Dick Cheney, Condoleezza Rice, Donald Rumsfeld - niet alleen ‘de oorlog tegen

terreur' voeren, maar hun beleid in het algemeen. De titel van het boek verwijst naar het uitgangspunt dat vicepresident Cheney formuleerde: als er een kans van 1 procent bestaat dat iets een gevaar voor de Verenigde Staten is, dan doen we in het vervolg alsof het 100 procent zeker is. Zo gezien is het niet verwonderlijk dat de regering-Bush nooit heeft laten onderzoeken of er 'massavernietigingswapens' in Irak waren.

De gevolgen van de '1-procentdoctrine' zijn door Suskind vooral in kaart gebracht waar het de CIA betreft. Deze werd niet meer geacht informatie te vergaren, te zeven en te analyseren, maar de al ingenomen standpunten van de president te ondersteunen. Toen minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell - geen lid van de Bush-getrouwen - zich na zijn fameuze presentatie over de Iraakse massavernietigingswapens in de VN-Veiligheidsraad beklaagde bij Cheneys stafchef - Powell zou het met onjuiste en onbetrouwbare gegevens hebben moeten doen - antwoordde deze dat Powell zich daarover niet druk moest maken. De presentatie had geen ander doel dan gunstige pr voor de oorlog.

Een tragische rol speelde George Tenet. De president had hem in zijn functie gehandhaafd, ook al was hij door Bill Clinton benoemd. Dat, en het feit dat Bush hem niet als zondebok gebruikte na *'9/11'*, maakte Tenet zo afhankelijk van de president dat hij zich beetje bij beetje gedwongen zag de integriteit van zijn dienst op te offeren aan zijn loyaliteit aan Bush.

Helemaal nieuw is het verhaal van Suskind niet, want behalve op interviews heeft hij zich vooral gebaseerd op de 19.000 regeringsdocumenten die hij indertijd van de oud-minister van Financiën Paul O'Neill kreeg. Dat resulteerde in *The Price of Loyalty*, waarin O'Neill onder meer onthulde dat een oorlog tegen Irak al werd beraamd vanaf de beëdiging van de president, acht maanden voor *'9/11'*.

Minstens zo relevant was het beeld van de besluitvorming in het Witte Huis. Bij kabinetsvergaderingen gedroeg de president zich 'als een blinde man in een kamer vol doven'. Hij was in het geheel niet geïnteresseerd in het advies van zijn ministers en liet ze raden naar

zijn bedoelingen. O'Neill, jarenlang president van aluminiumfabrikant Alcoa en met regeringservaring onder de presidenten Nixon en Ford, was verbijsterd.

In november 2002 besloot de president tot een tweede gigantische belastingverlaging voor de rijken. Het begrotingsoverschot onder Clinton was toen al in een snelgroeiend tekort veranderd. Economische argumenten werden door Cheney weggewuifd: 'Wij hebben de verkiezingen gewonnen, wij hebben er recht op.' O'Neill kon dit niet voor zijn verantwoording nemen en kreeg ontslag. *The One Percent Doctrine* laat tot in detail zien dat de Amerikaanse politiek wordt bepaald door een niet-geïnformeerde man die niet in kennis en afweging is geïnteresseerd, maar meent dat het genoeg is zijn instinct te volgen.

22 JULI 2006

Vijf jaar na dato

Vijf jaar geleden hadden de aanvallen op de Twin Towers en het Pentagon plaats. De Amerikaanse president George W. Bush riep daarop ‘de oorlog tegen het terrorisme’ uit. Dat was, zoals ik toen al schreef, een verkeerde definitie van de situatie. Het ging hier niet om een oorlog, maar om misdaden. Door deze als ‘oorlog’ te bestempelen, kregen Osama bin Laden en zijn organisatie het gewicht dat zij wilden.

Daarop volgde de oorlog tegen het talibanregime in Afghanistan. Strategisch was deze een mislukking. De taliban werd niet werkelijk verslagen en Bin Laden niet uitgeschakeld, zodat hij kon uitgroeien tot een legendarische figuur die selfmade islamitische terroristen in de rest van de wereld inspireerde. In de termen van de Pruisische strateeg Carl von Clausewitz kozen de Amerikanen het verkeerde zwaartepunt: de verovering van Kaboel en de grote steden, in plaats van Osama bin Laden.

Het pacificeren van Afghanistan had een grote Amerikaanse inspanning gevergd. Maar president Bush maakte zijn derde strategische blunder. Hij viel onder volkomen valse voorwendsels Irak aan, een derderangsstaat met een dictatoriaal regime op zijn laatste benen dat niets met de aanslagen van 11 september van doen had. Ook hier koos de Bush-regering het verkeerde zwaartepunt. Gedacht werd dat de val van Saddam Hoessein en de verovering van Bagdad zouden volstaan om van Irak een democratie te maken. De rest van het Midden-Oosten zou dan wel volgen.

In plaats daarvan ontstond in Irak een steeds breder en geweld-

dadiger verzet tegen de Amerikaanse ‘bevrijders’ en ontwikkelde zich er een burgeroorlog. De bezetting van Irak, de wijze waarop de Verenigde Staten daar huishielden en de behandeling van verdachten in gevangenissen als Guantánamo Bay motiveerden talloze nieuwe islamitische terroristen.

De vierde strategische blunder bestond eruit allerlei groeperingen, van Tsjetsjeense rebellen tot Pakistaanse ijveraars die met bommen Kasjmir willen ‘bevrijden’, over één kam te scheren, als onderdelen van één wereldwijde organisatie. Geen wonder dat Bin Laden in video-optredens opriep de herverkiezing van Bush te bevorderen.

Kortom: de ‘oorlog tegen het terrorisme’ werkt averechts en heeft het islamitisch terrorisme alleen maar versterkt. Dit is des te betreurenswaardiger, omdat de bestrijding van dit terrorisme als misdaad, op het niveau van politie en inlichtingendiensten, wel degelijk succesvol is. Hoewel ook hier grove fouten zijn gemaakt. Eén daarvan is het samenvoegen van alle Amerikaanse inlichtingendiensten en federale politie in één immens ministerie van Veiligheid.

Hoe heeft het zover kunnen komen? Het begint met een onbekwame Amerikaanse president die zich omringt met jaknikkers. Op die verkeerde definitie, ‘oorlog tegen terrorisme’, hebben zij een beleid gebaseerd dat losstaat van de werkelijkheid. Zo'n opvatting menen zij zich te kunnen permitteren, omdat het machtigste land de realiteit naar zijn hand kan zetten. Vandaar dat de president en zijn Nationale Veiligheidsadviseur, Condoleezza Rice, nooit het rapport van de inlichtingendiensten hebben gelezen over de veronderstelde Iraakse massavernietigingswapens waarop de oorlog tegen dat land was gebaseerd. Vandaar dat leunstoelgeneraals zonder benul van Irak, zoals Donald Rumsfeld en Paul Wolfowitz, verordonneerden dat er niets hoefde te worden geregeld om na de overwinning rust en orde in Irak te verzekeren.

Op het vlak van de uitvoering wordt deze politiek gekenmerkt door een verbijsterende incompetentie. Voor de ‘wederopbouw’ van Irak is door Washington meer uitgetrokken dan voor de hele Marshallhulp is gedaan. Maar zelfs de elektriciteitsvoorziening in Bagdad heeft nog geen vooroorlogs niveau. Deze incompetentie heeft

onmiskenbare oorzaken: vriendjespolitiek en corruptie. De anti-overheidsideologie van de Republikeinen heeft ertoe geleid dat op belangrijke posten deskundige functionarissen zijn vervangen door politieke vertrouwelingen zonder enige kwalificatie. En overheidstaken zijn uitbesteed aan bevriende ondernemingen.

De ‘oorlog tegen het terrorisme’ volgens dit stramien is uitzichtloos. Wordt het niet tijd dat Nederland zich eens afvraagt waarom het daar zo nodig aan mee moet doen? Nog steeds maken de regeringspartijen een openbaar debat onmogelijk over de grond waarop het eerste kabinet-Balkenende de oorlog tegen Irak steunde. In hun ontwerpverkiezingsprogramma's zwijgen de CDA en VVD hierover. Aan verantwoording aan de kiezers hebben zij kennelijk een broertje dood.

9 SEPTEMBER 2006

Nederlandse naïviteit

Toen vorig jaar november berichten verschenen dat de CIA in Oost-Europa op geheime locaties mensen gevangenhield, zeiden ‘verantwoordelijke’ politici dat het bewijs daarvan niet was geleverd. Daaraan hielden ze vast toen een onderzoek van de Raad van Europa overvloedige aanwijzingen voor het bestaan van dergelijke inrichtingen had opgeleverd. In december 2005 bezocht de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Condoleezza Rice Europa voor overleg. Na afloop van de ontmoeting met haar NAVO-collega's bleek dat Rice zorgvuldig had vermeden het bestaan van die gevangenissen te ontkennen of te bevestigen.

Dat deed zij ook met de kwestie van de zogeheten *renditions*, waarbij Amerika verdachten van terrorisme overbrengt naar landen waar ze kunnen worden gemarteld. Syrië mag dan aan de ene kant tot de ‘As van het Kwaad’ worden gerekend, dat neemt niet weg dat vaststaat dat gevangenen uit Amerika naar Syrië zijn gebracht en daar zijn gemarteld. In een geval dat bekend is geworden, ging het om een onschuldige burger die na jaren is vrijgelaten.

Zulke praktijken zijn in strijd met het internationale recht, met verdragen die zowel de Verenigde Staten als de Europese landen hebben getekend. Ze zijn ook in strijd met het nationale recht. Vandaar het concentratiekamp op de marinebasis Guantánamo Bay in Cuba - die zou volgens de Amerikaanse regering niet onder het grond- en dus rechtsgebied van Amerika vallen. (Het verdrag op basis waarvan Amerika dit gebied van Cuba huurt, bepaalt overigens dat Amerika *‘complete jurisdiction and control’* over het gebied uitoefent.)

Op 7 december 2005 dineerden de ministers van Buitenlandse Zaken van de NAVO in Brussel. Dit was de gelegenheid waarbij Rice geen opening van zaken gaf over de Amerikaanse *Nacht und Nebel*-kampen. De reacties van de andere bewindslieden en van de NAVO-secretaris-generaal, die had meegegeten, waren verbijsterend. De Hoop Scheffer meende: 'Rice heeft de lucht geklaard.' Minister Ben Bot verklaarde 'zeer tevreden' te zijn over de uitleg van Rice.

Afgelopen week erkende president George W. Bush het bestaan van de geheime CIA-kampen. Ze waren nu leeg, verklaarde hij, en veertien van terrorisme verdachten die er nog hadden vastgezeten, gingen naar Guantánamo Bay. (Het *NOS Journaal* vertaalde hem systematisch fout, door van 'verdachten' alvast 'daders' te maken.)

Nu verklaarde CDA-minister Bot dat hij herhaaldelijk heeft doorgevraagd naar het bestaan van geheime gevangenissen buiten Amerika. Hij sprak zijn teleurstelling uit over de ontwijkende antwoorden van de Amerikanen en voegde eraan toe dat hij Rice op haar woord had geloofd. Maar wát heeft hij dan geloofd? Rice heeft immers steeds geweigerd antwoord te geven op de vraag naar de geheime gevangenissen. En wat was het dan dat de bewindsman vorig jaar zo vreselijk tevreden maakte over het gesprek met Rice?

De Tweede Kamer is over de hele politieke breedte verontwaardigd over de gang van zaken. Minister Bot wordt van naïviteit beschuldigd. Laten we niet vergeten dat deze kwestie vorig jaar van groot belang was bij de besluitvorming over deelname van Nederland aan ISAF III in Afghanistan. Er bestond grote beduchtheid voor wat er met Afghaanse gevangenen zou gebeuren als die aan Amerikaanse eenheden zouden worden overgedragen.

Als Bot naïef was, was de Kamer dat ook. Die heeft een helder antwoord op de vraag naar de illegale praktijken van de Verenigde Staten in de omgang met terreurverdachten niet als voorwaarde gesteld voor deelname aan de missie in Afghanistan. Deze is intussen afgegleden van 'wederopbouw' naar contra-guerrilla, hoewel dat niet de bedoeling was. Met de operatie *Enduring Freedom* zouden Amerikaanse gevechtseenheden een eind aan het geregelde talibanverzet hebben gemaakt voordat de ISAF-missie van start zou gaan.

In het geval van Irak was de Tweede Kamer al even naïef. Herinnert u zich nog dat wij achter de oorlog zijn gaan staan - natuurlijk zonder eraan mee te doen - omdat CDA-premier Jan Peter Balkenende persoonlijk van zijn Britse collega Tony Blair Hoogst Geheime Informatie over de gruwelijke massavernietigingswapens van Saddam Hoessein had gekregen? Informatie die zó geheim was dat hij er niks over kon zeggen, behalve dan dat Nederland achter de oorlog moest staan? En dat de regeringsmeerderheid in de Tweede Kamer dit verhaal niet alleen voor zoete koek slikte, maar tot op de dag vandaag een parlementair debat over deze kwestie verhindert?

16 SEPTEMBER 2006

Een mythe demonteren

Vijf jaar na de aanslagen op de Twin Towers en het Pentagon is de aanstichter nog steeds op vrije voeten. Osama bin Laden kreeg in december 2001 de kans te ontsnappen uit zijn omsingeling in het Tora Bora-gebergte, omdat Amerika de achtervolging had uitbesteed aan Afghaanse huursoldaten.

Sindsdien wordt er naar hem gezocht in het onherbergzame grensgebied van Pakistan en Afghanistan, maar de Amerikaanse commando-eenheden die op hem jagen, zijn het spoor al twee jaar bijster. Geen wapenfeit om trots op te zijn voor een president die op 12 september 2001 beloofde dat Bin Laden zijn gerechte straf niet zou ontlopen. Volgens beproefd recept heeft deze Amerikaanse regering daarom een mythe in het leven geroepen: de aanslagen van vijf jaar geleden zijn eigenlijk de schuld van president Bill Clinton. Twee weken geleden viel dat ook te lezen in *Elsevier*. Als Clinton flink had opgetreden in 1993, 1998 en 2000, dan had George W. Bush nu niet de rotzooi hoeven op te ruimen, was de teneur van een verhaal uit New York.

Clinton zelf eiste kort daarvoor dat de Amerikaanse televisiezender ABC een fragment zou schrappen uit een zogenaamd historisch correcte reconstructie van de jacht op Bin Laden tijdens zijn ambtstermijn. Daarin werd het voorgesteld alsof Amerikaanse geheim agenten Bin Laden al onder schot hadden, toen ze van de president de instructie kregen om niet te schieten. Een verzinsel van de *scriptwriter*, die een goede vriend van de extreem-rechtse radiolasteraar Russ Limbaugh bleek te zijn.

Bij eerdere lastercampagnes werden de tegenkandidaten van Bush, de Republikein John McCain en de Democraat John Kerry, uitgeschakeld. De eerste door in het zuiden van de Verenigde Staten het gerucht te verspreiden dat McCain een zwart bastaardkind had, de tweede door twijfel te wekken over Kerry's moed als soldaat in Vietnam. Maar Clinton kan niet meer worden uitgeschakeld, en de mythe heeft alle elementen in zich om in het gezicht van de Republikeinen te ontploffen.

Wie zich ook maar een beetje verdiept in de strijd tegen Osama bin Laden en Al-Qa'ida, stuit namelijk direct op twee onloochenbare gegevens. Het eerste is dat de Republikeinse meerderheid in het Congres tijdens het presidentschap van Clinton diens strijd tegen Al-Qa'ida frustreerde en hem zowel indirect als rechtstreeks tegenwerkte.

Indirect door Clinton bijna twee jaar lang het regeren vrijwel onmogelijk te maken met een poging hem af te zetten vanwege diens affaire met een stagiaire. Niets tekent het politieke verantwoordelijkheidsbesef van de Republikeinse meerderheid zozeer als het feit dat deze een leugentje in een privé-affaire opblies tot de *'high crimes and misdemeanour'* die de grond voor afzetting vormen. Terwijl zij die procedure niet eens overwoog ten aanzien van een president die het land heeft voorgelogen over de band tussen Irak en Al-Qa'ida en het bestaan van massavernietigingswapens, en op grond daarvan een rampzalige oorlog begon.

Toen Clinton tijdens de *impeachment*-procedure een aanval met kruisvluchtwapens liet uitvoeren op een fabriek in Soedan waar chemische wapens zouden worden vervaardigd, vielen de Republikeinen over hem heen: dat deed hij alleen maar om de aandacht van Monica Lewinsky af te leiden. Vaststond toen al dat Soedan onderdak aan Bin Laden verleende. En ook dat de regering daadwerkelijk met hem samenwerkte.

Het tweede gegeven is dat Clinton bij de overdracht van het presidentschap zijn opvolger waarschuwde dat Al-Qa'ida het voornaamste gevaar voor de Verenigde Staten vormde. Dat was voor Bush en de zijnen juist een doorslaggevend argument om dit dossier

terzijde te leggen. Het uitgangspunt van de nieuwe regering luidde immers *'ABC' - Anything But Clinton*.

In het rapport van de nationale onderzoekscommissie *(The 9/11 Commission Report)* is na te lezen hoezeer Bush systematisch het gevaar van Al-Qa'ida negeerde, net als alle waarschuwingen dat een aanval op handen was. Eerder al schreef Richard Clarke, de voornaamste contraterrorisme-adviseur van Clinton en Bush, hoe hij een jaar lang vruchteloos probeerde de dreiging van Osama bin Laden op de presidentiële agenda te krijgen.

Dat lukte pas op 4 september 2001, maar minister van Defensie Donald Rumsfeld vond toen al dat Irak belangrijker was dan Al-Qa'ida. Er gebeurde niets. Tot een week later.

23 SEPTEMBER 2006

Rechtsstaat overboord

De regering van de Verenigde Staten meent dat de effectiviteit van haar ‘oorlog tegen het terrorisme’ het best is af te lezen aan de mate van onmenselijkheid waarmee ze echte of vermeende tegenstanders kan behandelen. Aan de ene kant wordt op hoge toon verkondigd dat de Verenigde Staten niet martelen. Wanneer dat toch aantoonbaar gebeurt, zoals in de Iraakse Abu Ghraib-gevangenis, heten het excessen, begaan door soldaten die hun boekje te buiten gingen.

Aan de andere kant heeft de regering-Bush een heel systeem van detentiecentra, behandelmethoden en rechtspraak ingevoerd, dat geheel buiten het Amerikaanse rechtsstelsel valt. Vorig jaar verzette de regering zich met hand en tand tegen een wetsontwerp van Senator John McCain, dat wrede en onmenselijke behandeling van gevangenen uitsluit.

Vasstaat dat president George W. Bush wel degelijk ruimte heeft gegeven aan de inlichtingendienst CIA en de strijdkrachten om ondervragingsmethoden te gebruiken die in strijd zijn met de Geneefse Conventies en met mensenrechten in het algemeen. Het gaat dan om technieken waarbij mensen meer dan veertig uur achter elkaar aan handen en voeten geboeid rechtop moeten staan, in koude cellen met koud water worden bespoten, of vastgebonden met het hoofd in het water worden geduwd, zodat ze denken dat ze verdrinken. Geen excessen, maar standaardprocedures, toegepast door de CIA, bij het verhoor van van terrorisme verdachten personen in ‘geheime’ - dat wil zeggen: illegale - gevangenissen.

Bush wil nu dat zulke martelingen, althans in de Verenigde Sta-

ten, wettelijk worden toegestaan. In de verbijsterende *newspeak* waarop zijn regering patent heeft, heet het dat het gaat om het 'verhelderen' van de bepalingen van de Geneefse Conventie wat de behandeling van krijgsgevangenen betreft. Die bepalingen sluiten wrede en onmenselijke behandeling van gevangenen uit en daar is geen woord Spaans bij.

Waar komen deze gruwelijke verhoormethoden vandaan? Het Amerikaanse leger heeft ooit een geheim programma ontwikkeld, *Survival, Evasion, Resistance, Escape (SERE)*. Dat was bedoeld om Amerikaanse soldaten te trainen in het weerstaan van de methoden waarmee Noord-Korea en Noord-Vietnam indertijd Amerikaanse krijgsgevangen trachtten klein te krijgen. Het Pentagon heeft het *SERE*-programma enkele jaren geleden als het ware omgedraaid. De foltertechnieken - die daar onder zorgvuldige controle werden gebruikt om het weerstandsvermogen van Amerikaanse soldaten te vergroten - overgenomen om de gevangenen in Guantánamo Bay en al die andere centra, waarvan niemand weet waar ze liggen, te ondervragen.

Binnen de Amerikaanse overheid is het overnemen van methoden die kenmerkend zijn voor misdadige en totalitaire regimes niet onomstreden. De FBI ziet er niets in, omdat die op grond van zijn ervaring weet dat zulke methodes weinig of niets opleveren, en zelfs contraproductief kunnen zijn. CIA-agenten sluiten rechtsbijstandsverzekeringen af voor het geval zij wegens martelpraktijken worden vervolgd. In het Pentagon woedt een uitputtingsslag tussen minister van Defensie Donald Rumsfeld en de zijnen, en juristen die het onverstandig en onaanvaardbaar vinden dat de Verenigde Staten de Geneefse Conventies en het eigen recht willens en wetens schenden. Daarmee schenden zij ook de richtlijnen die voor Amerikaanse strijdkrachten gelden.

Afgezien van de morele en juridische onaanvaardbaarheid van deze methoden is er nog iets eigenaardigs. De communistische marteltechnieken waren er niet op gericht aan Amerikaanse gevangenen informatie te ontlokken. Het doel was ze psychisch kapot te maken, zodat ze bereid waren bekentenissen te tekenen dat Amerika een bac-

teriologische oorlog tegen Noord-Korea voerde of dat de bombardementen op Noord-Vietnam oorlogsmisdaden waren. Wie zich dat realiseert, zal het niet verbazen dat al die 'verhoren' zo weinig betrouwbare en nuttige informatie opleveren. Dat maakt het zo vreemd dat Bush en vicepresident Dick Cheney er niet alleen mee doorgaan, maar het martelen ook willen legaliseren.

Het levert niets op en het bezoedelt de naam van de Verenigde Staten nog meer dan nu al het geval is door de mislukte oorlog in Irak. Ook draagt het bij aan een toename van het terrorisme dat het juist zegt te bestrijden.

Ik verbaas mij over het gemak waarmee ook in Nederland voetvolgers van Bush zonder aarzeling de rechtsstaat overboord gooien in hun leunstoelstrijd tegen het 'islamofascisme'.

7 OKTOBER 2006

Bush en Truman

De waarderingscijfers voor president George W. Bush zijn na een korte opleving weer gezakt tot de laagste in de geschiedenis.

Ik denk niet dat de *spin doctors* van Bush opnieuw proberen het voor te stellen alsof hun president er net zo één is als Harry S. Truman (president van 1945 tot 1953). Dat deden ze toen de cijfers van Bush een eerder dieptepunt bereikten. Truman had in de laatste jaren van zijn presidentschap immers ook slecht gescoord. Maar geldt hij nu niet als een van de grootste van Amerika's 43 presidenten? Inmiddels moet echter tot de reclamemakers zijn doorgedrongen dat de vergelijking Bush-Truman tot pijnlijke conclusies leidt.

Er zijn inderdaad overeenkomsten. Net als Bush was Truman in zijn tweede ambtstermijn belast door een impopulaire oorlog. Truman stond Zuid-Korea bij in de strijd tegen een Noord-Koreaanse veroveringsoorlog, en deed dat onder de vlag van de Verenigde Naties. Bush daarentegen begon een aanvalsoorlog tegen Irak zonder enige volkenrechtelijke rechtvaardiging, zonder internationale steun, en onder valse voorwendselen: niet-bestaande ‘massavernietigingswapens’, niet-bestaande samenwerking tussen Osama bin Laden en Saddam Hoessein.

Truman, afkomstig uit een boerenfamilie, meldde zich als vrijwilliger en vocht met distinctie in de Eerste Wereldoorlog. Bush, miljonairszoon, drukte zich voor de oorlog in Vietnam, door dienst te nemen in het ‘champagneteam’ van de Nationale Garde van Texas.

Na de oorlog begon Truman een herenmodezaak, maar moest die in 1922 sluiten. Hij deed er twintig jaar over om alle schulden af te

lossen. George Bush was een keer op keer mislukt zakenman vóór hij de politiek inging. Zijn rijke vrienden betaalden zijn schulden.

Truman kwam in aanmerking voor het vicepresidentschap, omdat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog naam maakte als voorzitter van een comité van de Senaat en daar nietsontziend corruptie en oorlogswinstmakerij aan de kaak stelde. President Bush heeft systematisch bevriende ondernemingen, niet alleen in Irak, bevoordeeld, en de federale overheid op de hoogste posten bevolkt met politieke vrienden zonder kwalificatie.

Niemand weet meer wie de vicepresident van Truman was. Bush' vicepresident, Dick Cheney, heeft politieke invloed zonder precedent.

Truman omringde zich met mannen die hem konden tegenspreken, zoals George Marshall, de hoogste Amerikaanse militair in de Tweede Wereldoorlog, en Dean Acheson.

Bush heeft een club om zich heen verzameld die hem naar de mond moet praten. Voorbeeld: nationaal veiligheidsadviseur tijdens zijn eerste periode Condoleezza Rice, die haar functie volledig verzaakte. Ze confronteerde de president nooit met onaangename informatie, zoals een op handen zijnde actie van Al-Qa'ida. Ze zag het als haar taak hem te bemoederen.

Truman trok zich niets aan van opiniepeilingen. Vóór de verkiezingen van 1948 maakte hij van zijn presidentiële bevoegdheden gebruik om onderscheid op basis van ras in de federale overheid (dus ook de krijgsmacht) te verbieden. Bush speelt in zijn verkiezingscampagnes in op stiekem racisme en ondergraaft de Amerikaanse Grondwet door wetgeving van het Congres niet te aanvaarden.

Van Truman is gezegd dat hij elke ochtend opstond met de vraag: wat kan ik als president doen om arme Amerikanen te helpen? Bush heeft enkel en alleen de materiële belangen van de allerrijkste Amerikanen behartigd, door absurde belastingverlagingen ten gunste van de allerhoogste inkomenscategorieën.

Truman was een van de voornaamste architecten van de naoorlogse wereldorde. Een orde die enerzijds tot uiting kwam in de anticommunistische *containment*-politiek ten opzichte van de Sovjet-

Unie, anderzijds in een stelsel van internationale samenwerking, van de Verenigde Naties tot de NAVO. Hij slaagde erin Republikeinen en Democraten te scharen achter een gemeenschappelijk buitenlands beleid, dat meer dan veertig jaar standhield.

Bush heeft de aanslagen van 11 september 2001 gebruikt om zijn machtspositie te versterken, ten koste van de Grondwet, en om een ongekende politieke polarisatie tussen Republikeinen en Democraten te bewerkstelligen.

Het grootste verschil is natuurlijk dit: Harry S. Truman is een van de grootste presidenten van de Verenigde Staten geweest. George W. Bush is op weg de slechtste te worden.

21 OKTOBER 2006

Waar waren ze?

In de aanloop naar de oorlog tegen Irak heb ik in deze rubriek herhaaldelijk betoogd dat de regering van de Verenigde Staten geen steekhoudende argumenten, laat staan bewijzen, aanvoerde voor haar stelling dat Saddam Hoessein beschikte over 'massavernietigingswapens'. Op grond van het bestaan van deze massavernietigingswapens en hun beweerde dreiging voor de Verenigde Staten vroeg en verkreeg president George W. Bush van het Congres de ruimte om een oorlog tegen Saddam Hoessein te beginnen.

Mijn betoog leverde veel boze reacties op. Hoe durfde ik te twijfelen aan het woord van de regering van de Verenigde Staten, het land dat ons zestig jaar geleden had bevrijd? Toch was mijn argument simpel. Als de regering-Bush inderdaad, zoals minister van Defensie Donald Rumsfeld het formuleerde, wist 'dat ze er waren en waar ze waren', waarom gaven ze die informatie dan niet door aan de inspecteurs van de Verenigde Naties, die deze vanaf november 2002 in Irak konden verifiëren?

In zijn terugblik meldt het hoofd van de VN-inspecties, Hans Blix, dat de informatie die ze van de Amerikanen kregen waardeloos was. Na de oorlog zijn die 'massavernietigingswapens' nooit gevonden. David Kay, die het laatste Amerikaanse onderzoek leidde, concludeerde dat ze er nooit zijn geweest.

De opsporing van de Iraakse massavernietigingswapens *(Wenpons of Mass Destruction, WMD)* was vreemd genoeg geen prioriteit in het Amerikaanse oorlogsplan. Generaal James Marks, belast met die taak, kreeg met veel moeite een afdeling artillerie (zonder ge-

schut) tot zijn beschikking - vierhonderd man. De informatie op grond waarvan hij in Irak zou moeten opereren, bleek uit niets anders te bestaan dan een lijst van 946 locaties waarvan werd vermoed dat er massavernietigingswapens te vinden zouden zijn. De informatie op basis waarvan de lijst was samengesteld, bleek vele jaren oud en was nooit op betrouwbaarheid getoetst. Na de vruchteloze speurtocht van generaal Marks, werd David Kay, die na de Golfoorlog aan de VN-inspecties had deelgenomen, hoofd van een nieuw, groter en deskundiger onderzoeksteam.

Buiten beschouwing blijft dat de CIA voor de oorlog een dertigtal topgeleerden van de Iraakse *WMD*-projecten had weten te interviewen. Allen verklaarden dat het project al lang geleden was gestopt. Zij werden niet geloofd. Omdat de president, de vice-president, veiligheidsadviseur Condoleezza Rice, minister van Defensie Rumsfeld en niet te vergeten minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell keer op keer met grote overtuiging publiekelijk verklaarden dat die *WMD* er waren, gingen inlichtingendiensten en militairen ervan uit dat dat wel zo zou zijn - anders zouden die mensen dat toch niet zeggen?

Maar de mensen op het hoogste niveau wisten van niets. Ze zeiden maar wat, omdat ze het wilden geloven. Het vernietigende oordeel van David Kay over Rice - de slechtste Nationale Veiligheidsadviseur uit de geschiedenis - volgt uit zijn constatering dat zij de president naar de mond praatte, in plaats van hem te confronteren met het gebrek aan enig bewijs voor de Iraakse WMD. Maar de president komt er zelf nog slechter af. Hij was nooit geïnteresseerd in informatie die inging tegen zijn op instinct - daar is hij trots op, instinct, niet kennis van zaken - gebaseerde stellingnames. In zijn Witte Huis wordt kritische informatie beschouwd als vijandelijke actie.

Terwijl de president zich wel bezighoudt met details als de martelmethoden van de CIA, toont hij nooit enige interesse in de zaken waar het om gaat. Toen Kay zijn eindrapport persoonlijk mocht toelichten, had de president geen enkele vraag over hoe het mogelijk was dat hij een desastreuze oorlog was begonnen over niet-bestaande wapens.

Achteraf toont de kwestie drie fundamentele tekorten van de huidige Amerikaanse regering aan. De eerste is politiek-bestuurlijk. Door uit te gaan van ongefundeerde geloofsartikelen en vervolgens alle informatie die deze aantast te negeren, sluiten president Bush en zijn *principals* zich op in een zelf gekozen bunker.

De tweede tekortkoming is al even egocentrisch. De politiek van Saddam Hoessein is nooit gezien in haar context. Dat hij tot het bittere eind - pas in januari 2003 verklaarde hij tegen zijn generaals dat Irak geen *WMD* had - suggereerde dat hij over zulke wapens beschikte, had niets met Amerika te maken, maar alles met het handhaven van zijn eigen positie, zowel binnenslands als tegenover Iran. De derde is de vanzelfsprekendheid waarmee wordt gelogen, tegen de Amerikanen, maar ook tegen bondgenoten als Nederland.

11 NOVEMBER 2006

Het einde van de oorlog

Het ontslag van Donald Rumsfeld als Amerika's minister van Defensie kwam veel te laat en maakt niets goed. Rumsfeld werd de laan uitgestuurd na de winst van de Democraten bij de Congresverkiezingen van 7 november. Hij was de architect van de oorlog tegen Irak, maar zijn opdrachtgever, president George W. Bush, gaat niet weg. De oorlog tegen Irak leek in drie weken gewonnen. Maar toen brak de oorlog in Irak uit, die de Verenigde Staten aan het verliezen zijn.

Dat komt doordat Bush en de zijnen niet in de gaten hebben dat oorlog in de klassieke betekenis achterhaald is. Sir Rupert Smith noemt ze ‘industriële oorlogen’ in zijn baanbrekende boek *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World* (2006). In dergelijke klassieke oorlogen gaat het erom dat de strijdkrachten van de ene staat die van de andere beslissend verslaan. In zulke oorlogen is oorlog ‘voortzetting van de politiek met andere middelen’, zoals het heet in de beroemde frase van Carl von Clausewitz (1780-1831), die er de grote theoreticus van is. Maar dat soort oorlogen is sinds de introductie van nucleaire wapens onmogelijk geworden.

In plaats daarvan is sprake van conflicten die Smith ‘oorlogen tussen mensen’ noemt. Stond de bevolking in het tijdperk van de industriële oorlog buiten de eigenlijke strijd, in ‘oorlogen tussen mensen’ is ze van centraal belang. Smith heeft een loopbaan van 38 jaar achter de rug in het Britse leger, onder andere als bevelvoerend officier in Noord-Ierland, in de Golfoorlog van 1990/1991 en in Bosnië. Zijn boek is de neerslag van zijn ervaringen.

Als commandant van Unprofor in Sarajevo constateerde Smith

dat de strijdkrachten van de Bosnische moslims en die van de Bosnische Serviërs zelden strijd tegen elkaar leverden. Zij vielen voornamelijk burgerdoelen aan om daarmee de plaatselijke bevolking en de wereldopinie te beïnvloeden. In ‘oorlogen tussen mensen’ is militair ingrijpen niet gericht op het verslaan van een tegenstander op het slagveld. Dat is op zijn best een tussenfase. Het gaat erom de voorwaarden te scheppen om het oorspronkelijke conflict op andere dan militaire wijze te beëindigen.

In oorlogen van dit nieuwe type is de bevolking het slagveld. Militair optreden is maar één instrument om deze te beïnvloeden. Een instrument dat bovendien meestal averechts werkt naarmate het technisch succesvoller is.

In zo'n nieuwe oorlog is een louter militaire oplossing niet mogelijk - zie onder andere Korea, Vietnam, Algerije, Kosovo en de Golfoorlog. Ze eindigen niet meer met een ceremonie waarbij de verslagen partij de vredes- of wapenstilstandvoorwaarden van de overwinnaar tekent. Militaire macht is in deze oorlogen alleen maar nuttig als deze ertoe bijdraagt dat het eigenlijke doel naderbij komt, en dat is het winnen van de steun, of ten minste de neutraliteit van de bevolking.

Vóór de oorlog tegen Irak had daarom het strategische doel moeten zijn omschreven: het winnen van de instemming van de Iraakse bevolking en haar leiders. De voorbereiding van de oorlog had dus niet moeten zijn toevertrouwd aan militairen, maar aan degenen die verantwoordelijk waren voor de gewenste uitkomst. ‘Op grond van de beschikbare gegevens lijkt het erop dat dit niet geval is geweest,’ concludeert Smith met wel heel veel gevoel voor understatement.

The Utility of Force biedt in het eerste en omvangrijkste gedeelte een helder en voor militaire leken toegankelijk overzicht van de ‘industriële oorlogen’ van de afgelopen twee eeuwen, de oorlogen waarover Clausewitz zijn meesterwerk schreef. In het laatste deel gaat het over de veranderingen van de laatste halve eeuw en toont Smith zich een waardig opvolger van de grote oorlogsdenker.

Zijn boek is terecht zeer positief onthaald, maar het staat niet op zichzelf. Eerder al wees de Israëlische krijgshistoricus van Neder-

landse afkomst Martin van Creveld op fundamentele veranderingen in het krijgsbedrijf in *The Transformation of War* (1991). Geen wonder: het Israëlische leger won zijn oorlogen volgens het oude model, in 1956 en 1973, maar bleek machteloos in Libanon en tijdens twee intifada's in de bezette gebieden.

Minister Rumsfeld was blind voor de nieuwe realiteit. De Amerikaanse strijdkrachten moesten een korte oorlog voeren en snelle overwinningen boeken, gebaseerd op technologische overmacht, zogeheten *network centric warfare*. In Afghanistan en Irak is het failliet van deze benadering gedemonstreerd. Maar noch in de Verenigde Staten, noch in de lidstaten van de NAVO - ook Nederland niet - is daar tot op de dag van vandaag lering uit getrokken.

18 NOVEMBER 2006

Uitzichtloos

Het proces tegen de Irakese oud-dictator Saddam Hoessein had de bevolking van Irak moeten demonstreren dat Irak een democratie en een rechtstaat is geworden. De rechtsgang verliep echter verre van vlekkeloos en de executie ontaardde in weinig meer dan een sektarische lynchpartij. Het politieke effect werd zo het tegengestelde van wat de bedoeling was: de executie toonde aan dat het land in een toestand van burgeroorlog verkeert en dat de staat niet eens bij machte is een doodvonnis volgens de wet te laten uitvoeren.

Je moet dan ook wel in een waanwereld leven om deze gebeurtenis te betitelen als ‘een mijlpaal voor de democratie’, zoals de Amerikaanse president George W. Bush in een reactie deed. Het Witte Huis doet steeds meer denken aan de *Führerbunker* in Berlijn, april 1945. Wie de film *Der Untergang* heeft gezien, weet wat ik bedoel: dictator Adolf Hitler, die nog steeds doet alsof hij grote legers aanvoert die de uitkomst van de oorlog kunnen wijzigen, met generaals en adviseurs die hem naar de mond blijven praten, terwijl het Russische leger de Duitse hoofdstad al is binnengewalst.

Het rapport van de Studiegroep Irak verscheen op 6 december 2006. Het is opgesteld onder voorzitterschap van James Baker III, voormalig minister van Buitenlandse Zaken onder George Bush senior, maar vooral sinds jaar en dag de man die de moeilijke klusjes voor de familie Bush opknapt. Het is onwaarschijnlijk dat zonder hem George W. Bush in 2000 president was geworden. De studiegroep bestond uit vooraanstaande oud-politici, -rechters en -ministers van zowel de Republikeinse als de Democratische Partij. Pas

deze week reageert president Bush op het rapport, alsof tijd in Irak geen rol speelt.

De conclusies van het rapport waren alleen maar opzienbarend voor degenen die de afgelopen vier jaar hun ogen voor de werkelijkheid hadden gesloten en afgingen op de informatie van de regering over Irak. De Verenigde Staten zijn de oorlog in Irak aan het verliezen en er is geen enkel zicht op een overwinning.

Het beste dat kan worden nagestreefd, is een werkelijk nationale regering in Irak, die over de wil en de middelen beschikt om een eind te maken aan de momenteel woedende burgeroorlog. Zolang Amerikaanse troepen het leeuwendeel van de militaire acties voor hun rekening nemen, kunnen de Iraakse leiders het zich permitteren zelf geen harde beslissingen te nemen. Aan de andere kant moeten de Iraakse strijdkrachten nu eindelijk worden opgebouwd tot volwaardige eenheden: in training, motivatie en uitrusting. Dat kan, als er veel meer Amerikaanse troepen daarvoor worden ingeschakeld, in plaats van de drie- à vierduizend die daar nu mee bezig zijn. Maar het merendeel van de Amerikaanse gevechtseenheden moet over niet al te lange tijd geleidelijk worden teruggetrokken. Daarnaast moeten de Verenigde Staten niet langer weigeren om met de omliggende landen in gesprek te gaan over de toekomst van Irak.

De 79 aanbevelingen van het rapport zijn over het algemeen verstandig. Dat neemt niet weg dat ze in de kern niets anders zijn dan een poging de onvermijdelijke aftocht te dekken. Maar president Bush kan het nog steeds niet opbrengen de waarheid onder ogen te zien. Hij blijft bij zijn gebruikelijke gebazel over ‘vasthouden aan de koers’ en ‘de overwinning’.

Ik schrijf dit vóór Bush zijn rede uitspreekt, maar het schijnt dat hij daarin het recept van Bakers studiegroep negeert, de bevelvoerende generaals in Irak wegstuurt die het niet met zijn amateurstrategie eens zijn en extra troepen naar Irak stuurt om een deel van Bagdad onder controle te krijgen. Na een paar maanden moeten ze weer weg, want zo'n extra inspanning kan het Amerikaanse leger niet lang volhouden. En dan?

Inmiddels verslechtert de situatie in Irak per dag. Een groot deel

van de ontwikkelde middenklasse is al naar het buitenland gevlucht. In de grote steden wordt de dienst uitgemaakt door roversbendes en particuliere milities. De politie is geïnfiltreerd door die milities, en moordt en martelt erop los zoals in de dagen van Hoessein. De publieke voorzieningen en de economie zakken steeds verder ineen.

Voor hij president van de Verenigde Staten werd, peinsde George W. Bush hardop dat een oorlog toch bij uitstek geschikt was om zijn leiderschapskwaliteiten te bewijzen. Irakezen en Amerikanen blijven een hoge prijs betalen voor de vervulling van deze ambitie, die uitloopt op een groter faillissement dan dat hij als zakenman op zijn naam heeft gezet.

13 JANUARI 2007

Westerse waarden

Tony Blair is, voor zover ik het kan overzien, de meest oorlogszuchtige premier uit de Britse geschiedenis. Geen andere is zo veel oorlogen begonnen. Nu zijn politieke einde nadert, doet hij er nog een schepje bovenop. Volgens Blair moeten er in de toekomst veel meer oorlogen worden gevoerd. Niet vanwege het nationaal belang, nee, deze oorlogen staan in dienst van het behoud van westerse waarden. Dat legt hij uit in een lang artikel in het Amerikaanse tijdschrift *Foreign Policy*. Het is geen opwekkend stuk, omdat het duidelijk maakt dat Blairs steun aan de onberaden oorlog tegen Irak geen toevalligheid is. Deze premier geniet van oorlog. Oorlog is voor hem allerminst het laatste politieke instrument.

Maar in zijn vrome betoog over de ‘normen en waarden’ en waar deze over moeten gaan, besteedt hij geen enkele aandacht aan het effect van de al lopende oorlogen op de ‘westerse waarden’. Die effecten zijn nergens in West-Europa zo groot als in Blairs Groot-Brittannië. Vrijwel ongemerkt is dat een staat geworden waarin de privacy van de burgers in het gedrang is gekomen door de steeds verdergaande maatregelen. Deze zijn niet of nauwelijks juridisch begrensd. Een Brits staatsburger kan tot driehonderd keer per dag worden blootgesteld aan de naar schatting 4,2 miljoen camera's die zijn geinstalleerd. Wat er met al deze en andere data gebeurt, weet niemand. De nieuwe wetgeving, die ‘verheerlijking van terrorisme’ strafbaar stelt, is zo vaag dat zij willekeurig kan worden toegepast. De Britse rechtsstaat is ernstig aangetast door Blairs oorlogen, terwijl die de belangrijkste manifestatie van ‘westerse waarden’ zou moeten zijn.

In dit opzicht is er sprake van een gedeeltelijke overwinning van Osama bin Laden. Maar is het in ons land veel anders? Daarover hield de Amsterdamse rechtsgeleerde André Nollkaemper in november 2006 een klemmende rede.

In onze Grondwet is bevordering van de internationale rechtsorde vastgelegd. Maar sinds '*9/11*' heeft de Nederlandse regering verschillende keren met die rechtsorde gebroken, en dan gaat het niet om details.

Nollkaemper noemt als eerste voorbeeld de politieke steun die het eerste kabinet-Balkenende aan de oorlog tegen Irak heeft gegeven. Premier Jan Peter Balkenende blijft beweren dat deze oorlog volkenrechtelijk is gelegitimeerd. Hij heeft, dankzij een parlementaire meerderheid die dit onmogelijk maakt, tot nu toe een publieke verantwoording in de Tweede Kamer weten te ontlopen. Nollkaemper constateert dat de stelling van het kabinet - dat het hier een rechtmatige oorlog betreft - juridisch onhoudbaar is, omdat er geen machtiging van de VN-Veiligheidsraad tot geweldsgebruik bestaat. Door de oorlog te steunen, handelt Nederland in strijd met de eigen Grondwet.

Maar ook ons militaire optreden in Afghanistan staat op gespannen voet met het internationale recht. Dit optreden is volkenrechtelijk immers gebaseerd op het argument dat wij de Verenigde Staten helpen zichzelf te verdedigen. Het recht op zelfverdediging, en de medewerking van derden daaraan, is vastgelegd in het Handvest van de Verenigde Naties. Maar daarin staat ook dat, zodra dat mogelijk is, deze taak moet worden overgedragen aan de Veiligheidsraad. De oorlog in Afghanistan duurt nu al vijf jaar, maar dat laatste is nooit gebeurd. Nog afgezien van het feit dat het na vijf jaar weinig overtuigend is dat het in Afghanistan nog steeds om zelfverdediging van de Verenigde Staten gaat.

Verder noemt Nollkaemper de weigering van Nederland om toenmalig secretaris-generaal van de Verenigde Naties Kofi Annan te steunen bij diens oproep tot een staakt-het-vuren tussen Israël en Libanon in het najaar van 2006. Maar ook noemt hij de steun die Balkenende uitsprak voor het doodvonnis van Saddam Hoessein,

terwijl diens proces evident in strijd was met het recht op een eerlijk proces. Dat het er niet zo erg aan toeging als gedurende het regime van Hoessein is geen reden om de ogen te sluiten voor de grove inbreuken op een behoorlijke rechtsgang.

Nollkaemper wijst er ook op dat Nederland klakkeloos meedoet aan de zogenaamde bestrijding van terrorisme in VN- en EU-verband. Daarbij zijn er procedures geaccepteerd die volkomen in strijd zijn met de internationale rechtsorde. Zo heeft de Veiligheidsraad zich steeds meer de rol van wetgever, aanklager en rechter aangemeten, zonder dat daar juridisch verweer tegen mogelijk is.

En zo gaat 'de oorlog tegen het terrorisme' ten koste van fundamentele westerse waarden.

27 JANUARI 2007

Deel Irak nu maar in drieën

Het plan voor de oorlog tegen Irak werd in november 2001 opgesteld door een werkgroep van het American Enterprise Institute (AEI). Op verzoek van onderminister van Defensie (toen nog) Paul Wolfowitz, was deze ingesteld door de directeur van het AEI, de voornaamste neoconservatieve denktank in Washington. Op basis van dit memorandum van zeven pagina's vielen de Verenigde Staten anderhalf jaar later Irak aan.

De snelle overwinning die de neoconservatieve denkers hadden voorspeld, bleef uit. Ook de andere voorspellingen kwamen niet uit. De Irakezen bestrooiden hun bevrijders niet met bloemen. In plaats van democratie met een voorbeeldwerking op de rest van het Midden-Oosten werd Irak de voornaamste broedplaats van islamitisch terrorisme en het toneel van een bloedige burgeroorlog.

De aanwezigheid van zo'n 140.000 man Amerikaanse troepen heeft dat niet kunnen voorkomen. Integendeel, dat is juist de factor geweest die het terrorisme heeft bevorderd. In de afgelopen jaren is de situatie in Irak steeds verder verslechterd. Uitzicht op een ‘overwinning’ is er allang niet meer. Gaandeweg hebben de Amerikaanse burgers het vertrouwen in een goede afloop verloren.

Na de zware nederlaag van de Republikeinen bij de verkiezingen in november, een nederlaag die geheel te danken is aan de oorlog in Irak, leek het onmogelijk dat president George W. Bush gewoon zou doorgaan op de weg die naar dit drijfzand heeft geleid. Een alternatief werd hem op een presenteerblaadje aangeboden door de Irak

Studie Groep, onder leiding van de Republikein James Baker III en de Democraat Lee Hamilton.

Maar in plaats daarvan ging de president opnieuw te rade bij de neoconservatieven van het AEI, wier lichtzinnige advies hem tot de oorlog had aangespoord. Het nieuwe advies, *Choosing Victory: A Plan for Success in Iraq*, is opgesteld door de krijgshistoricus Frederick Kagan en generaal buiten dienst Jack Keane. Geen van beiden beschikt over enige deskundigheid met betrekking tot het Midden-Oosten en Irak. Maar dat is niet opmerkelijk voor de kringen die in Washington de oorlog plannen en uitvoeren. Bush wist niet eens dat er soennieten en sjiieten bestonden toen hij aan zijn oorlog begon.

Choosing Victory ademt dan ook een onwerkelijke lucht uit. Het doet denken aan de abstracte strategieën van de Oostenrijkse generaals die Tolstoj belachelijk maakt in *Oorlog en vrede*.

Volgens dit plan gaan Iraakse en Amerikaanse troepen samen doodseskaders en sektarische milities in Bagdad uitschakelen. Vervolgens blijven de Amerikanen, om ervoor te zorgen dat de opstandelingen niet terug kunnen keren, in plaats van zich terug te trekken in de kolossale legerbases rond de stad.

Het plan heeft geen enkele relatie met de realiteit. Na vier jaar is er geen Iraaks leger waarvan de eenheden tot zelfstandig optreden in staat zijn. In operaties samen met Amerikaanse troepen zijn ze op hun best niet effectief en op hun slechtst onbetrouwbaar.

De gedachte om Iraakse bataljons te versterken door er Amerikaanse soldaten aan toe te voegen, getuigt van grove onkunde. Het wantrouwen tussen Amerikaanse en Iraakse soldaten is te groot om te kunnen samenwerken. Bij gezamenlijke patrouilles laten de Amerikanen de Irakezen vooroplopen. In te veel gevallen zijn ze door hun bondgenoten in de rug geschoten.

De Iraakse regering staat niet boven de strijdende partijen, maar maakt er deel van uit. Helemaal in het begin had een grote stabilisatiemacht, die verstandig optrad, nog iets kunnen bewerkstelligen. Maar zoals generaal David Petraeus, die nu de troepen moet leiden, vier jaar geleden zei: het moment dat je als bevrijders wordt gezien, gaat snel voorbij. Voor je het weet ben je bezetter geworden.

Rob Timmins heeft zijn wijsheid niet opgedaan achter een bureau bij het AEI. Hij vocht in Irak en is nu directeur van de vereniging van veteranen. Dagelijks spreekt hij met soldaten die terugkeren. Zijn diagnose: ‘Wij hebben het land kapotgemaakt, maar we kunnen het niet meer repareren.’

Wat zich nu in Bagdad voordoet, is een geleidelijke ‘etnische zuivering’. Wijk voor wijk worden soennieten en christenen verjaagd door sjiitische terroristen. De minst slechte uitkomst is zo snel mogelijk tot een formele driedeling te komen van Irak in een Koerdisch, een soennitisch en een sjiitisch deel, voor de burgeroorlog interventie uit andere landen in het Midden-Oosten uitlokt.

3 FEBRUARI 2007

Nog een oorlog?

Tony Blair gaf afgelopen week het goede voorbeeld. Het Verenigd Koninkrijk trekt alvast 1.600 van zijn 7.100 militairen uit Irak terug, omdat de toestand in Basra, waar ze zijn gelegerd, aanmerkelijk is verbeterd. Zei hij. In werkelijkheid worden Basra en omgeving beheerst door sjiitische milities. Eerder liet generaal Richard Dannatt, bevelhebber van de Britse landstrijdkrachten, zich ontvallen dat de aanwezigheid van Britse troepen de toestand in Zuid-Irak alleen maar verergert.

Dus deed Blair het beste wat hij nog kon doen: beginnen met het terugtrekken van troepen en verklaren dat dit een overwinning is. Zeventien andere leden van wat ze in Washington graag 'de coalitie' noemen, zijn het Verenigd Koninkrijk al voorgegaan in de aftocht uit Irak.

Het Britse vertrek heeft nog een andere grond. De troepen zijn nodig in Afghanistan en het Britse leger kan niet twee oorlogen tegelijk voeren. Dat kan het Amerikaanse ook niet. De uitbreiding met 21.000 man van de troepen in Irak heeft al geleid tot een verlenging van de diensttijd van de reservisten van de Nationale Garde.

Dit alles maakt het wapengekletter dat de afgelopen weken hoorbaar werd in Washington zo beangstigend, want dit gaat over een nieuwe oorlog: tegen Iran. Iran is bezig met een verrijkingsprogramma van uranium dat op een termijn van enkele jaren voldoende splijtstof voor een nucleair wapen zou kunnen opleveren. Iran beweert dat het de splijtstof wil produceren voor vreedzame doeleinden. Kernenergie moet op termijn aardolie vervangen, waarvan de voorraden ook in Iran eindig zijn.

Tot nu toe heeft Iran zich binnen de bepalingen van het Non-Proliferatieverdrag bewogen. Pogingen om het land zijn nucleaire programma te laten opgeven, zijn op niets uitgelopen. In resolutie 1737 heeft, op Amerikaans aandringen, de VN-Veiligheidsraad Iran gelast met verdachte nucleaire activiteiten te stoppen. Dit weigert Iran. Pas als de Veiligheidsraad de eis tot opschorting van verdere verrijking intrekt, is het bereid tot onderhandelingen.

Dit is een begrijpelijke opstelling, aangezien Iran niets doet of heeft gedaan wat in strijd is met internationale afspraken en verdragen. Als het gaat om diplomatieke stappen, ligt het begin bij het aanbod, enkele jaren geleden, van Teheran aan Washington om gesprekken aan te gaan over de zaken die Iran en de Verenigde Staten verdeeld houden. Maar president George W. Bush had Iran tot onderdeel van de 'As van het Kwaad' geproclameerd en hij verwaardigde zich niet eens een antwoord op dit aanbod.

Intussen is de Amerikaanse regering begonnen met stappen die een onaangename vergelijking uitlokken met de voorbereidingen van de oorlog tegen Irak. Twee *carrier battle groups* - vliegdekschepen met escortevaartuigen - zijn naar de Perzische Golf opgestoomd. Ze zijn nutteloos voor de oorlog in Irak. Vanuit de regering worden allerlei berichten in omloop gebracht over Iraanse activiteiten in Irak. Het verloopt op dezelfde wijze als toen een aparte afdeling van het Pentagon, vóór de oorlog tegen Irak, misleidende en onjuiste 'inlichtingen' de wereld in toeterde over de niet-bestaande massavernietigingswapens van Saddam Hoessein en de niet-bestaande banden van Irak met Al-Qa'ida. De oorlogshitsers van het American Enterprise Institute roepen op om alvast te beginnen een geleid projectiel af te schieten op de zo beladen, voormalige Amerikaanse ambassade in Teheran.

Ogenschijnlijk zouden de Verenigde Staten wel gek moeten zijn om nog een oorlog te beginnen. Ze beschikken niet eens over landstrijdkrachten voor zo'n operatie. Luchtaanvallen kunnen het Iraanse programma hoogstens vertragen, maar zullen de Iraanse bevolking mobiliseren achter het wankele en impopulaire regime van de ayatollahs, en het land tot samenwerking met de taliban drijven. (In het

begin van de oorlog in Afghanistan heeft Iran Washington nota bene gesteund.)

Maar de vraag rijst of rationaliteit in het Witte Huis en het Pentagon al niet geruime tijd geleden is verboden. De vorige onderminister van Buitenlandse Zaken, Richard Armitage, vatte niet lang geleden de buitenlandpolitiek van president Bush als volgt samen: 'Luister, klootzak, jij doet wat wij willen.' En *The Economist*, het Britse weekblad dat Bush aanvankelijk steunde in zijn oorlog tegen Irak, vreest nu dat een president die niets meer te verliezen heeft, een pre-emptieve aanval op Iran zal beschouwen als de laatste mogelijkheid om zijn mislukte presidentschap in de ogen van de geschiedenis te redden.

3 MAART 2007

Er staat niet wat er staat

Het ‘Regeerakkoord’ van Balkenende IV is een overeenkomst tussen de fracties van CDA, PvdA en ChristenUnie in de Tweede Kamer. Er staat niets in over een parlementair onderzoek naar de besluitvorming over steun aan de oorlog in Irak. In de oppositie drong de PvdA acht keer vergeefs aan op zo'n onderzoek. Nu stemde de nieuwbakken regeringspartij als één man tegen het voorstel van de SP dit alsnog te doen. PvdA-fractievoorzitter Jacques Tichelaar draaide er niet omheen: dit was de prijs voor regeringsdeelname. Een klap voor de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van de PvdA. Maar waarom blijft CDA-premier Jan Peter Balkenende zich met hand en tand tegen zo'n onderzoek verzetten?

In september 2002 verklaarde de toenmalige CDA-minister van Buitenlandse Zaken, Jaap de Hoop Scheffer, dat voor nieuwe militaire acties tegen Irak geen besluit van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VN) nodig was, aangezien Irak bestaande resoluties niet had uitgevoerd. Kort daarop ging Amerika naar de Veiligheidsraad, juist om tot een nieuwe resolutie te komen die geweld zou legitimeren.

Volgens Balkenende lag aan dit standpunt, waarop hij de uiteindelijke steun aan de oorlog baseerde, ‘een sluitende juridische redenering’ ten grondslag. Nooit is duidelijk geworden wat deze behelsde. De Hoop Scheffer weigerde in te gaan op het verzoek van Kamerlid Bert Koenders (PvdA) om over deze kwestie de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken (CAVV) te raadplegen. Volgens mijn informatie negeerde de bewindsman bij de

formulering van zijn bovengenoemd standpunt echter ook de volkenrechtjuristen van zijn eigen ministerie.

Later is uitgelekt dat de directie juridische zaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken op 1 maart 2003 meende dat oude VN-resoluties niet zomaar konden worden opgevat als machtiging om een oorlog te beginnen. Eerder (januari 2003) had de directeur juridische zaken van het ministerie van Defensie vastgesteld dat alleen een nieuwe VN-resolutie kon dienen als 'grondslag voor een rechtmatige aanval'.

Maar de pogingen van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk om zo'n nieuwe resolutie aanvaard te krijgen in de Veiligheidsraad leden schipbreuk. Daarop begonnen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zonder volkenrechtelijk mandaat de oorlog.

Daarnaast voerde de regering bij voortduring aan dat de massavernietigingswapens van Saddam Hoessein het eigenlijke argument voor de oorlog vormden. Het bestaan van deze wapens, zo stelde ze bij herhaling, stond vast. Maar enig bewijsmateriaal voor deze opvatting heeft het toen al demissionaire kabinet nooit openbaar gemaakt. Wel is bekend geworden dat het zijn zekerheid, bij wat Balkenende parmantig 'een soevereine afweging' noemde, niet kon baseren op eigen informatie. Integendeel: de informatie die de regering bij Nederlandse inlichtingendiensten en anderen inwon, onder wie de leider van de VN-wapeninspecties, Hans Blix, liet zulke stelligheid in het geheel niet toe.

Het lijdt daarom weinig twijfel wat de uitslag van een parlementair onderzoek zou zijn. Er zou uit blijken dat de regering willens en wetens informatie en argumenten van de eigen ministeries en diensten heeft genegeerd, parlement en publiek onvolledig of ronduit verkeerd heeft ingelicht en als een hondje achter de Amerikaanse regering is aangelopen. Balkenende zou er op zijn best uit naar voren komen als een onnozele hals die zich graag van alles op de mouw laat spelden; op zijn slechtst als iemand die in een zaak van oorlog en vrede met opzet heeft gelogen. In beide gevallen zou het bewijs zijn geleverd dat hij onbekwaam is premier te zijn.

Het huidige Regeerakkoord stelt dat ‘een adequaat volkenrechtelijk mandaat vereist is bij deelname aan missies met Nederlandse militairen’. De PvdA meent dat hiermee vastligt dat Nederland niet weer buiten de VN om een oorlog steunt. Echter: ‘Lees maar, er staat niet wat er staat’ (Martinus Nijhoff). Opname van het woordje ‘adequaat’ suggereert immers dat er verschillende volkenrechtelijke mandaten zijn.

Volgens Balkenende lag aan de Nederlandse steun aan de oorlog in Irak bijvoorbeeld zo'n ‘adequaat volkenrechtelijk mandaat’ ten grondslag, ‘aan de rechtsgrond is voldaan volgens internationaal recht’ (18 maart 2003). Een parlementair onderzoek had de onhoudbaarheid van deze bewering kunnen vaststellen. Nu dat er niet komt, is mijn slotsom dat het Regeerakkoord op dit punt alles openlaat.

10 MAART 2007

Na vier jaar

Vorige week was het vier jaar geleden dat de Verenigde Staten Irak binnenvielen. Over een paar weken is het ook vier jaar geleden dat president George W. Bush, op een vliegdekschip voor de kust van Californië verklaarde dat er een eind was gekomen aan de gevechten. *'Mission accomplished.'* Missie geslaagd.

De president zat ernaast, zoals hij er vanaf zijn beweringen over 'massavernietigingswapens' in feite altijd naast heeft gezeten. Hij heeft de Verenigde Staten met een onnodige oorlog belast, die nu al de langste is uit de Amerikaanse geschiedenis, langer dan de Amerikaanse Burgeroorlog en de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

Er is geen uitzicht op een einde. Op dit moment is het alleen maar mogelijk een tussenstand op te maken.

De grote winnaars zijn tot dusver Iran en Al-Qa'ida. De ineenstorting van de Iraakse staat als gevolg van de Amerikaanse invasie, heeft Iran in staat gesteld zijn invloed in het buurland geweldig uit te breiden, en zijn positie in het Midden-Oosten te versterken.

Voordat de Verenigde Staten Irak aanvielen, bestond Al-Qa'ida in Irak niet. De door de Amerikaanse regering aangevoerde samenwerking tussen Saddam Hoessein en Osama bin Laden was een verzinsel. Dankzij de Amerikaanse invasie is Irak echter een vrijplaats geworden voor aanhangers van Al-Qa'ida, en dankzij die aanval zijn duizenden nieuwe vrijwilligers uit alle hoeken van de wereld, ook West-Europa, door Al-Qa'ida gerekruteerd.

Osama bin Laden is nog op een andere manier winnaar van de oorlog in Irak. Omdat de eenheden nodig waren voor de aanval op

Irak, trokken de Verenigde Staten voortijdig hun troepen terug uit Afghanistan. Zo kreeg Osama bin Laden niet alleen de kans aan zijn achtervolgers te ontsnappen, maar ook Al-Qa'ida te hergroeperen. Ondanks de massale inzet van NAVO-troepen nu, is het allerminst zeker of de groei van de taliban en Al-Qa'ida in Afghanistan en Pakistan kan worden gestuit.

De grootste verliezer is de bevolking van Irak. Bevrijd van het terreurregime van Saddam Hoessein, belandden de Irakezen in een chaos die de afgelopen jaren alleen maar is toegenomen en die de samenleving heeft verscheurd. Publieke voorzieningen als water en elektriciteit zijn nog altijd niet op vooroorlogs niveau. In door sjiieten beheerste gebieden is hardhandig een eind gemaakt aan godsdienstvrijheid en de burgerrechten van vrouwen. Tienduizenden, misschien honderdduizenden Irakezen zijn vermoord, miljoenen van huis en haard verdreven. Bijna 10 procent van de bevolking is naar het buitenland gevlucht. Een onevenredig deel van hen behoort tot de ontwikkelde middenklasse die de ruggegraat zou moeten vormen van een democratisch Irak. De democratisch gekozen regering speelt onder één hoedje met sjiitische milities en is niet in staat tot effectief optreden.

De allergrootste verliezer is echter Amerika. De ondoordachte oorlog heeft zowel de macht als het prestige van de enige overgebleven supermacht zware, in sommige opzichten onherstelbare, schade toegebracht. Ondanks het feit dat de Verenigde Staten meer uitgeven aan ‘defensie’ dan de rest van de wereld bij elkaar, zijn ze immers niet in staat gebleken een derderangsstaat als Irak militair onder controle te krijgen. Tot meer inspanningen dan op dit moment, een leger van zo'n 150.000 man in Irak laten opereren, is Amerika fysiek niet in staat. Dat is niet onopgemerkt gebleven.

De brute en eenzijdige wijze waarop Amerika bij de oorlog tegen Irak de Verenigde Naties en de internationale rechtsorde aan de kant heeft geschoven, heeft het internationale prestige van Washington diep geschaad.

‘Guantánamo’ is wereldwijd een begrip geworden voor onmenselijkheid en staatsterreur, voor een regering die buiten de eigen

rechtsorde opereert. De systematische leugens van de Amerikaanse regering, niet alleen over de Iraakse ‘massavernietigingswapens’, hebben verder bijgedragen aan de ondermijning van Amerika's geloofwaardigheid. Door de oorlog tegen Irak heeft bijvoorbeeld het begrip ‘democratie’ in het Midden-Oosten een negatieve inhoud gekregen.

Het Amerikaanse prestige is echter ook diep aangetast door de incompetentie van de bezetters in Irak, die van wederopbouw daar net zo min iets hebben terechtgebracht als de regering-Bush in New Orleans na de orkaan Katrina. Terwijl het beeld van Amerika juist altijd dat was van een *can do*-maatschappij. Een verzwakt Amerika is echter niet in het belang van de wereld. Die is dan ook de derde verliezer.

31 MAART 2007

Register

A

Aartsen, Jozias van 83
Acheson, Dean 66, 187
Ahmadinejad, Mahmoud 156
Annan, Kofi 199
Armitage, Richard 206
Atatürk, Mustafa Kemal 18, 20
Atta, Mohammed 154
Aylwin-Foster, Nigel 141-143
Azzam, Abdullah 132

B

Baalen, Hans van 158
Baker III, James 195, 196, 202
Balkenende, Jan Peter 50, 53, 59, 62, 68, 88, 107, 112, 113, 176, 179, 199, 207-209
Baradei, Mohammed el- 54, 82
Barroso, José Manuel 149
Berlusconi, Silvio 62
Blair, Tony 11, 13, 40, 50, 51, 60, 67, 68, 70, 78, 79, 81-83, 91, 92, 100, 106, 107, 111, 112, 122-125, 147, 159-161, 179, 198, 204
Blix, Hans 54, 76, 82, 189, 208
Bodin, Jean 6
Bonger, W.A. 11
Bos, Wouter 11
Bot, Ben 139, 178
Bowen, Stuart 151
Bremer, Paul 88
Budd, Colin 13
Bush, George H.W. 21, 28, 34, 41, 195
Bush, George W. 11, 13, 17, 22, 27-33, 35, 38-41, 43-45, 48, 50, 51, 55-57, 60, 62, 65-68, 70-72, 78-83, 84, 87, 89, 90, 94-100, 102, 104-109, 111, 112, 114-116, 123-125, 130, 131, 138, 140, 147, 152, 154-157, 160, 163, 165, 171, 172, 174, 175, 178, 181-183, 185-188, 189, 191, 192, 195-197, 201, 205, 206, 210, 212
Butler, Lord Richard 111
Byrd, Robert Carlyle 60-62

C

Cabot Lodge sr., Henry 45
Caesar, Julius 169

Carnot, Sadi 120
Chamberlain, Neville 36
Chehab, Zaki 168, 169
Cheney, Dick 45, 98, 150, 164, 171-173, 185, 187
Churchill, Winston 100
Clarke, Richard 154, 182
Clausewitz, Carl von 73, 174, 192, 193
Clinton, Bill 94, 109, 155, 172, 173, 180-182
Cohen, Job 222
Conway, James 82
Cook, Robin 82
Coolsaet, Rik 120, 121
Creveld, Martin van 118, 194

D

Daalder, Hans 222
Dannatt, Richard 204
Delaere, Martijn 93
Dingaan 145

E

Eisenhower, Dwight D. 115
Elizabeth, keizerin 120
Eurlings, Camiel 83

F

Feith, Donald 168
Ford, Gerald 173
Fortuyn, Pim 9, 46
Franks, Tommy 117, 118
Frans Ferdinand, aartshertog 16, 121

G

Gergiev, Valeri 31
Giddens, Anthony 121, 122, 159
Gladstone, William 37

H

Haider, Jörg 10
Hamilton, Lee 202
Heidegger, Martin 63
Heldring, J.L. 10
Heydrich, Reinhard 63
Hirsi Ali, Ayaan 162, 164
Hitler, Adolf 36, 37, 63, 135
Hobbes, Thomas 11, 33
Hoessein, Saddam I 4, 21, 28, 29, 31, 36, 40-41, 48-51, 55, 56, 58, 59, 66, 69, 70, 74, 76-79, 81, 82, 84, 85, 87, 90-92, 96, 98, 99, 105, 106, 108, 111-114, 116, 117, 123, 124, 127, 135, 136, 139, 140, 151, 153, 154, 166, 174, 179, 186, 189, 191, 195, 197, 199, 200, 205, 208, 210, 211
Hoop Scheffer, Jaap de 52, 53, 88, 178, 207
Howard, Michael 129, 130

J

Johnson, Lyndon 61, 100
Joustra, Arendo 12, 222

K

Kagan, Frederick 202
Kagan, Robert 33-35, 38, 69-71, 147

Kalma, Paul 222
Kamel, Hoessein 135, 153, 154
Kamel, Saddam 135
Kant, Immanuel 33
Kautsky, Karl 16
Kay, David 91, 106, 189, 190
Keane, Jack 202
Kennedy, Paul 36, 37
Kerry, John 181
Khan, Abdul Qadeer 157
Kinnock, Neil 159
Knip, Karel 157
Koenders, Bert 207
Kristol, Irving 163
Krugman, Paul 94
Kurpershoek, Marcel 144, 145

L

Laden, Osama bin 20, 22-25, 28, 30, 43, 61, 65, 87, 96, 99, 108, 110, 118, 121, 129, 130, 132, 133, 145, 151, 164, 166, 174, 175, 180-182, 186, 199, 210, 211
Ledeen, Michael 162-164
Lewinsky, Monica 181
Limbaugh, Russ 180
Luyendijk, Joris 14

M

Mao Zedong 10, 27, 150
Maqdessi, Antoine 26
Marks, James 189, 190
Marshall, George 66, 187
McCain, John 79, 181, 183
McKinley, William 120
Merton, Robert King 69
Migdal, Joel 136
Minderhout, Willem 222
Mohammed 145
Moore, Michael 115
Moussaoui, Zacarias 153-155

Murtha, John 151
Musharraf, Pervez 32
Mussolini, Benito 162

N

Napoleon Bonaparte 32
Neill, Paul O' 172, 173
Nijhoff, Martinus 209
Nixon, Richard 27, 173
Nollkaemper, André 199, 200

O

Öcalan, Abdullah 108

P

Perle, Richard 72, 163
Petraeus, David 202
Pfaff, William 72
Poetin, Vladimir 31, 110
Pompidou, Georges 150
Powell, Colin 51, 54, 55, 56, 75, 76, 81, 98, 102, 112, 115, 172, 190

R

Ravachol 121, 122
Reagan, Ronald 102, 103, 109
Rice, Condoleezza 98, 115, 116, 139, 154, 171, 17, 177, 178, 187, 190

Robertson, Lord George 57
Roosevelt, Franklin 45
Rossem, Maarten van 105
Roth, Philip 14
Rumsfeld, Donald 45, 67, 74, 80, 84, 91, 98, 109, 112, 117, 118, 147, 164-167, 168, 171, 175, 182, 184, 189, 190, 192, 194

S

Saud, Ibn 19, 144
Shakespeare, William 169
Sharon, Ariel 32
Schmitt, Carl 63-65
Short, Clare 82
Smith, John 159
Smith, Sir Rupert 192, 193
Sneevliet, Henk 10
Staden, Alfred van 222
Stalin, Jozef 135
Stiglitz, Joseph 152
Stoel, Max van der 139
Stolypin, Peter 120
Suskind, Ron 171, 172

T

Taft jr., Robert 45
Talleyrand-Périgord, Charles-Maurice de 32
Tenet, George 171, 172
Thatcher, Margaret 34, 161
Tichelaar, Jacques 207
Timmins, Rob 203
Tolstoj, Ljev 73, 202
Tromp, dr. B.A.G.M. (Bart) passim
Tromp, dr. G.A.M. 14
Tromp, Heleen 12
Tromp, Willemien 12, 222
Truman, Harry 10, 45, 66, 186-188

U

Umberto, koning 120
Uyl, Joop den 9

V

Verdonk, Rita 162
Vincent, Steven 128
Vlis, Arie van der 158

W

Wahhaab, Mohammed Ibn Abdel 145
Wilhelm II, keizer 30
Wilson, Harold 160
Wilson, Woodrow 45
Wolfowitz, Paul 78, 79, 151, 164, 175, 201
Woodward, Bob 105

Z

Zakaria, Fareed 148, 149
Zarqawi, Abu Musab al- 132, 133, 169
Zubaydah, Abu 171

Verantwoording

De in dit boek gebundelde columns zijn eerder verschenen in de buitenlandrubriek van het weekblad *Elsevier*. De eerste column verscheen 22 september 2001, de laatste, postuum, op 23 juni 2007. Onder elke column staat de publicatiedatum.

Het voorwoord is een lichte bewerking van een toespraak gehouden tijdens de herdenkingsbijeenkomst 'Bart Tromp 16 oktober 1944-20 juni 2007' op 1 juli in De Rode Hoed in Amsterdam.

De inleiding is speciaal voor deze bundel geschreven door Bart Tromps zus, Greetje Tromp.

Over de Bart Tromp Stichting

De Bart Tromp Stichting is op 28 mei 2008 in Groningen opgericht. De eerste vergadering van het stichtingsbestuur vond plaats op 20 september 2008.

Het doel van de stichting is het beschermen en uitdragen van het gedachtegoed van Bart Tromp, zulks ter bevordering van een open en democratische samenleving.

De stichting tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door het (her)uitgeven van het werk van Bart Tromp, het organiseren van debatten en lezingen en het instellen van scriptie- en/of aanmoedigingsprijzen.

Het bestuur van de stichting bestaat uit zeven leden, met Job Cohen als voorzitter, prof. Hans Daalder als secretaris en Willem Minderhout als penningmeester. De overige leden zijn, in alfabetische volgorde, Arendo Joustra, Paul Kalma, Alfred van Staden en Willemien Tromp.

Het adres van de stichting is Oostumerweg 11, 9893 TB Garnwerd.

Over de auteur

Dr. Bart Tromp (Sneek, 1944-Den Haag, 2007) studeerde sociologie en politieke wetenschappen in Groningen en begon zijn wetenschappelijke carrière aan de Technische Universiteit Eindhoven. Later stapte hij over naar de Leidse universiteit en combineerde hij zijn hoofddocentschap daar met een hoogleraarschap aan de Universiteit van Amsterdam, dat hij tot aan zijn dood toe heeft bekleed. Na zijn afscheid van Leiden in 2003 werd hij senior research fellow bij het Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael. Vanaf 1979 was hij politiek commentator van *Het Parool* en later ook van *De Gelderlander*. Sinds 2001 analyseerde hij wekelijks voor *Elsevier* de internationale politiek.

Bart Tromp publiceerde veel op tal van terreinen en hij was lid van redacties van uiteenlopende tijdschriften. Hij was mede-oprichter van het *Jaarboek voor het democratisch socialisme* en bleef 25 jaar de drijvende kracht in de redactie daarvan. Hij was jarenlang voorzitter van het Nederlands Muziekinstituut, meer dan 25 jaar een lid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken en zette zich achter de schermen in voor tal van activiteiten onder het motto ‘Tegen het vergeten’. Hij was vooral bekend als scherpzinnig criticus van de Partij van de Arbeid en als zodanig genoot hij veel aanzien bij de Wiardi Beckman Stichting, de wetenschappelijke denktank van de PvdA.